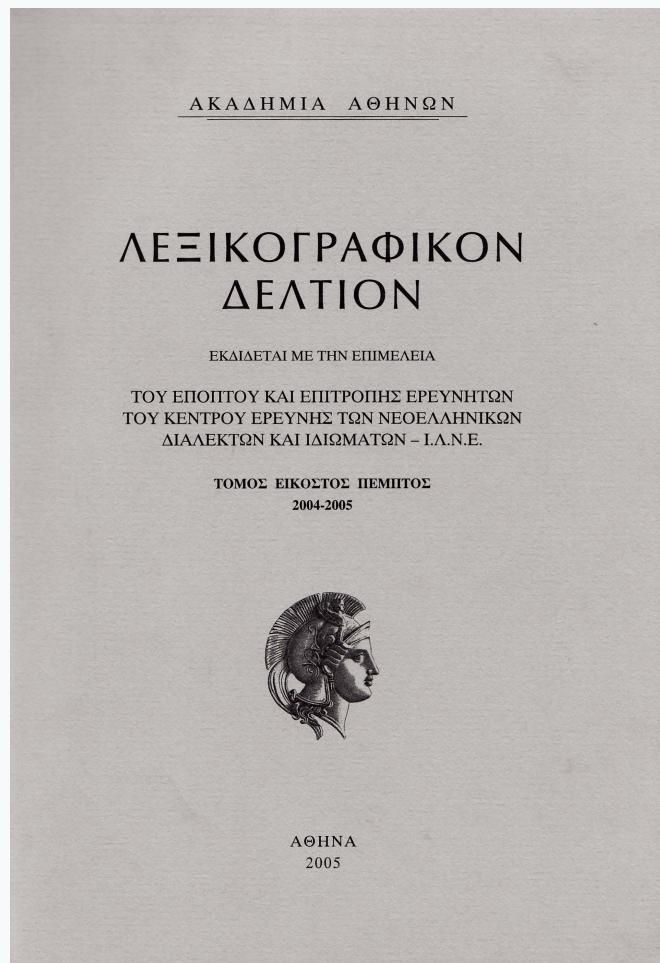

Lexicographic Bulletin

Vol 25 (2005)

Lexicographic Bulletin

Etymological Remarks on the West Cretan Dialect

Costas Carapotosoglou

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.**

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

**ΑΘΗΝΑ
2005**

**ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
25 (2004-2005)**

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.**

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

**ΑΘΗΝΑ
2005**

**ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.**

B. Δίπλα 1 - Λεωφόρος Συγγρού 129 Αθήνα 117 45

Επιμέλεια εκδόσεως:

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΟΜΗΣ, Ακαδημαϊκός, Επόπτης του Κέντρου.
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ, Διευθύντρια του Κέντρου.
ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΕΗΣ, Ερευνητής.
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΡΛΑ, Ερευνήτρια.

**ACADEMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RECHERCHES DES DIALECTES GRECS
MODERNES**

1, rue V. Dipla - 129, bd Syngrou Athènes 117 45

Comité de rédaction:

NICOLAS KONOMIS, Membre de l'Académie d' Athènes.
ELEFTHERIA GIAKOUUMAKI, Directrice du Centre.
STAMATIS BÉIS, Chercheur.
GRAMMATIKI KARLA, Chercheur.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
<i>Αγγελική Ευθυμίου & Γραμματική Κάρλα: Οι περιπέτειες ενός Καζανόβα στα λεξικά της νεοελληνικής: Ο λεξιογραφικός χειρισμός των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία ..</i>	5-34
<i>Χρυσούλα Καραντζή - Ανδρειωμένου: Γλωσσογεωγραφικά του νομού Καστοριάς</i>	35-68
<i>Κώστας Καραποτόσογλου: Ἐτυμολογικὰ τῆς δυτικῆς κρητικῆς διάλεκτου</i>	69-118
<i>Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου: Μικρασιατικά ιδιώματα περιοχής Βιθυνίας και Ιωνίας (αποτελέσματα μιας γλωσσικής αποστολής)</i>	119-148
<i>Emmanuelle Moser - Karagiannis: Animale forme? Quelques réflexions sur l' utilisation des noms d' animaux en grec et en français</i>	149-160
<i>Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης: Βλάχικα λατινογενή δάνεια σε νεοελληνικά ιδιώματα της Μακεδονίας</i>	161-168
<i>Μαρία Κ. Παπαδοπούλου: Το ιδίωμα της Πάτμου</i>	169-196
<i>Πίνακας ελληνικών λέξεων</i>	197-221
<i>Πίνακας φράσεων</i>	223
<i>Πίνακας ξένων λέξεων</i>	224-228

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

‘Η κρητική διάλεκτος παρουσιάζει έξαιρετικό ένδιαφέρον για τὸν ἔρευνητή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει ἀποτελέσει ἀντικείμενο έξαντλητικῶν ἔρευνῶν ἀπὸ μελετητὲς οἱ ὅποιοι ἀφιέρωσαν ὀλόκληρη τὴν ζωὴν τους στὴν καταγραφή, ἀποθησαύριση καὶ ἐρμηνεία τοῦ κρητικοῦ λεξιλογίου· οἱ ἐργασίες τῶν Γ. Παγκάλου¹ καὶ Μ. Πιτυκάκη ἐντυπωσιάζουν μὲ τὸν ὅγκο τους καὶ μὲ τὴν καταχώριση ἑκατοντάδων δημωδῶν τύπων καὶ λέξεων, ἀλλὰ ὑπολείπονται ἐνὸς ἔργου τὸ ὅποιο θὰ εἶχε οὐσιαστικότερη προσέγγιση καὶ καλύτερη συγκρότηση. Τὸ θέμα δὲν εἶναι καθόλου ἀπλό, γιατὶ ὁ συντάκτης ἐνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος πρέπει νὰ διαθέτει ἔξαιρετικὸ ἔξοπλισμὸ γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ προωθήσει καὶ νὰ ἐπιλύσει τὰ δεκάδες ἐτυμολογικὰ προβλήματα ποὺ ἀναφύονται κατὰ τὴν μακρόχρονη συγγραφὴ τοῦ ἔργου. ‘Ο Ἀντώνιος Ξανθινάκης² ἀσχολήθηκε μὲ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς δυτικῆς Κρήτης καὶ παρουσίασε ἀρχικὰ μιὰ ἐργασία, ἡ ὅποια συμπλήρωνε οὐσιαστικὰ τὸ βιβλιογραφικὸ κενὸν ποὺ ὑπῆρχε γιὰ αὐτοτελὴ μελέτη τοῦ ἰδιώματος τῆς δυτικῆς Κρήτης, ἀλλὰ συνέχισε τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὸ ἴδιο θέμα³, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε ἡ παρουσίαση ἐνὸς νέου στὴν πραγματικότητα ἔργου, διπλάσιου σὲ ὅγκο, τὸ ὅποιο καλύπτει μὲ ἀρτιότητα καὶ πληρότητα τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς δυτικῆς Κρήτης.

‘Ο γράφων συντάσσοντας ἔνα Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς μὲ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα, μελέτησε τὴν παραπάνω ἐργασία, καὶ κατέγρα-

1. Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, τ. 1- 6, Ἀθῆναι 1955-1971. Μανώλη Ἰ. Πιτυκάκη, *Tὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης*, τ. 1- 2, Ἀθῆνα χ.χ.: τὸ ἔργο τοῦ Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἀπὸ τὸ Κέντρο Συντάξεως τοῦ Ἰστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 2-5, Ἀθῆναι 1994 κέξ., μὲ ἐπιμέλεια τῆς Ἐλ. Γιακουμάκη, ὅπου ἐνσωματώνονται σὲ ἔνα σύνολο τὰ διάφορα Συμπληρώματα τοῦ ἔργου.

2. Ἀντώνη Β. Ξανθινάκη, *Tὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς δυτικῆς Κρήτης, λεξιλόγιο μὲ ἐρμηνευτικὰ καὶ ἐτυμολογικὰ σχόλια*, Δημοτικὴ Πολιτιστικὴ Ἐπιχείρηση Χανίων, Χανιά, Μάϊος 1996, σ. 1- 233.

3. Ἀντωνίου Ξανθινάκη, *Λεξικὸ ἐρμηνευτικὸ καὶ ἐτυμολογικὸ τοῦ δυτικοκρητικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος*, πρόλογος - ἐπιμέλεια Χριστόφορου Χαραλαμπάκη, Ἡράκλειο 2000, σ. 1-589.

ψε διάφορες παρατηρήσεις ἐτυμολογικοῦ περιεχομένου στὰ περιθώρια τῶν σελίδων. Αὐτὲς οἱ πρόχειρες σημειώσεις ἀποτέλεσαν τὸν πυρήνα αὐτοῦ τοῦ μελετήματος, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐπιλύσει ἢ νὰ προωθήσει κάποια ἀπὸ τὰ πολλὰ προβλήματα τοῦ κρητικοῦ ἐτυμολογικοῦ, τὰ ὅποια ἀπαντῶνται πολλὲς φορὲς καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ ἢ καλύπτουν μιὰ εὐρύτερη γεωγραφικὴ περιοχή· παρατίθεται τὸ λῆμμα τῆς ἐργασίας τοῦ Ἀντ. Ξανθινάκη, ἢ ὅποια συντομογραφεῖται: *ΛΕΕΔΓΙ*, γιὰ νὰ ἔχουμε πληρέστερη ἀντίληψη τοῦ θέματος.

«ἀβλέμμονας, ὁ = τὸ ἵσωμα, ὁ ἐπίπεδος χῶρος ποὺ σχηματίζεται στὸ μέρος ποὺ ἔνωνται δύο πλαγιές. “ἐτρέχανε τὰ νερὰ ἀπὸ τοὺς δυὸ πλαγιάδες κι εἶχε πλημμυρίσει στὴ μέση ὁ ἀβλέμμονας”. ”Ισως ἐπίθ. *ἀβλέμμων < ἀστερητ. + βλέμμα, δηλ. ὅπου δὲ φτάνει τὸ βλέμμα. Ἐπομένως, ἡ λ. ἀβλέμμονας δηλώνει τὸ βυθισμένο ἀνάμεσα σὲ δύο ὑπερυψωμένες πλαγιὲς μέρος, τὸ ὅποιο δὲν ἔχει θέα. Πβ. τσυλαβλέμονας [= τοῖχος ἢ γύρος χωραφιοῦ ποὺ ἔχει “τσυλάσει” (καταρρεύσει) στὸ κέντρο, ἐνῶ τὰ ἄκρα του διατηροῦνται ἀνέπαφα]» (*ΛΕΕΔΓΙ* 37-38, 535).

Τὸ ΙΛ (1, 33) ἔχει ἀποθησαυρίσει τὸ παραπάνω λῆμμα καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «ἀβλέμονας ὁ, Κεφαλλ. Στερελλ. (Μεσολόγγ.) — ΚΚρυστάλλ. Ἔργα 2,68, ΑΤραυλαντ. Ἐξαδελφ. 14 καὶ 23 ἀβλέμονας Ἡπ. Σάμ. Ἀγνώστου ἐτύμου. Κατὰ ΧΠαντελίδ. ἐν *Byzant. Zeitschr.* 30(1930)236 ἐκ τοῦ στερητ. ἀ- καὶ τοῦ ούσ. βλέμμα· *ἀβλέμμων βυθὸς (ἔνθα βλέμμα δὲν δύναται νὰ φθάσῃ). Κατὰ ΣΜενάρδ. ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν 7(1930)241 ἐκ τοῦ εὐλίμενος. 1) “Ορμος κατάλληλος πρὸς ἀγκυροβολίαν Ἡπ. Σάμ. Στερελλ. (Μεσολόγγ.) κ.ἄ. 2) Βαθεῖα καὶ ἀδιόρατος ὅπὴ εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης Κεφαλλ. β) Βαθεῖα θάλασσα Κεφαλλ. γ) Αὔλαξ σχηματιζομένη εἰς τὸν πυθμένα ἀβαθῶν μερῶν τῆς θαλάσσης ἔνεκα τοῦ ορεύματος τῆς παλιρροίας Στερελλ. (Μεσολόγγ.) 3) Χαράδρα μεταξὺ δύο ὁρέων διαπνεομένη ὑπὸ ἀέρος Σάμ. 4) Μεταφορ. ὁ τρόγων πολὺ, ἀδηφάγος (διότι ὁ ἀβλέμονας πιστεύεται ώς πλατὺς καὶ βαθὺς) Κεφαλλ.”· παρέθεσα σὲ ἔκταση τὸ λῆμμα τοῦ ΙΛ γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν καλύτερη δυνατὴ γνώση, τόσο γιὰ τὸ τυπολογικὸ ὅσο καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ τμῆμα τοῦ λήμματος, γιατὶ ἡ προέλευσή του παρουσιάζει ἔξαιρετικὰ ὑψηλὸ βαθμὸ δυσκολίας, καθὼς οἱ ἀπόψεις ποὺ ἔχουν διατυπωθεῖ εἶναι μετέωρες.

‘Ο ἀείμνηστος Μ. Φιλήντας⁴ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα καὶ ἀναφέρει: «Ἀβλέμονας στὴ λαϊκὴ γλώσσα σημαίνει κατὰ πρῶτο τὸν πολυφαγά, τὸν

4. Μ. Φιλήντα, *Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία Ἑλληνική*, τ. 1-3, Ἀθῆνα 1924-1927(?), τ. 3, σ. 65.

ἀδηφάγο. Ὅποθέτω πώς ἡ ἐτυμολογία του βγαίνει ἐτσιδά: Ὁ Ἐπικὸς ποιητὴς Πανύασις (Ἐλάσσονες ποιηταὶ ἔλληνες, ἔκδοση Γκαῖσφορ) λέγει (ζ', 8): ἀβλεμέως (= ἀκρατῶς) πίνων. Τὸ ἐπίθετό του εἶναι ἀβλεμῆς: βάρος ἀβλεμὲς προσπίπτει (ὅ Νίκανδρος στὰ Ἀλεξιφάρμακα 82) καὶ σχετίζεται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ βλεμεαίνω. Ἄφτὸ λοιπὸν τὸ ἀβλεμῆς τὸ εἴπανε καὶ ἀβλεμος (σύγκρινε ἀβαθῆς καὶ ἀβαθος· τ. α', 46). Κατόπι κατὰ τὸ σχῆμα ἀσχημος καὶ ἀσχήμων εἴπανε ἀβλεμος καὶ ἀβλέμων > ἀβλέμονας (σύγκρινε: Ἰλάριος καὶ Ἰλαρίων > Ἰλαρίωνας, δρυμὸς καὶ δρυμὼν > δρυμώνας) μὲ τὸ νόημα τοῦ, ποὺ καταχωνιάζει στὸ στομάχι κάθε φαγώσιμο. Κατόπι σχετίστηκε νοηματικὰ ἔνεκα τὴν ὁμοιοφτογγιὰ μὲ τὰ βλέπω, βλέμμα (ποὺ εἶναι δὰ καὶ ὁμόρριζά του) καὶ σήμανε βαθιὰ καὶ ἀδιόρατη τρύπα στῆς θάλασσας τὸν πάτο ποὺ καταπίνει ὅτι τύχει. Σάφτὴ τὴ δεύτερη σημασία λέγεται καὶ ἀβλεμόνι οὐδέτερα. Στὴ φράση: τρώει ἔναν ἀβλέμονα εἶναι συνεπαρμένα καὶ τὰ δυό του νοήματα = τρώει ὅσο χωρεῖ ὁ βυθός, τὸ τζουρούμι⁵ ποὺ λένε στὴν Κύζικο».

‘Ο Ν. Ἀνδριώτης⁶ πιθανολογεῖ ὅτι ἡ λ. ՚σως παράγεται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο *ἀβλέμμων βυθός, ἐρηνευτικὴ προσέγγιση ποὺ ἐπαναλαμβάνεται μὲ ἐπιφυλάξεις τόσο ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς⁷ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Μπαμπινιώτη⁸, ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι πρόκειται γιὰ λόγια παρετυμολογία.

‘Η παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀβλεμέως⁹ = ἀσθενῶς, ἀδυνάτως, μαλακῶς, βραδέως· καὶ ἀκρατήτως, χωρὶς νὰ ἥμπορῃ τις νὰ κρατήσῃ τὸν ἔαυτόν του, πρβλ¹⁰: «ἀβλεμέως (Panyass. Fr. 13, 8 Kinkel)· <δ> σημαίνει τὸ ἀφροντίστως παρὰ τὸ μέλλειν ἀμελέως καὶ <ἐν> ὑπερθέσει ἀλεμέως καὶ κατὰ πλεονασμὸν τοῦ β ἀβλεμέως», δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐπιτυχής, γιατὶ ὁ Μ. Φιλήντας ξε-

5. Η λ. τζουρούμι, τό, προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ چوچۇم uçurum = κρημνός· precipice, abyss; very steep place. Ι. Χλωροῦ, Λεξικὸν τουρκοελληνικόν, τ. 1-2, Κωνσταντινούπολις 1899-1900, τ. 1, σ. 238β. New Redhouse, *Turkish-English Dictionary*, İstanbul 1979, σ. 1195.

6. Ν. Π. Ἀνδριώτη, ‘Ετυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, τρίτη ἔκδοση, μὲ διορθώσεις καὶ προσθήκες τοῦ συγγραφέα, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 2.

7. Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς [= ΛΚΝ], Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτοῦτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν [‘Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 4.

8. Γ. Μπαμπινιώτη, Λεξικὸ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, Ἀθήνα 1998, σ. 44.

9. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., Λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, τ. 1-3, Ἐν Βιέννη τῆς Αὐστρίας 1835-37, τ. 1, σ. 3.

10. Etymologicum Symeonis, ἔκδ. F. Lasserre - N. Livadaras, *Etymologicum magnum genuinum. Symeonis etymologicum una cum magna grammatica. Etymologicum magnum auctum*, τ. 1, Rome - Ateneo 1976, σ. 12₉₋₁₁.

κινᾶ ἀπὸ τὴν ἄκρως περιοριστικὴ χρήση τῆς λ. στὴ φράση: ἔφαγε τὸν ἀβλέμονα, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσει τὴν ἀρχικὴ σημασία: χαράδρα, βαθιὰ τρύπα στὴ θάλασσα, σὲ συμφυρμὸ μὲ τὴ λ. βλέμμα, προσέγγιση ποὺ δείχνει τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε, τὶς ὅποιες προσπάθησε νὰ ὑπερχεράσει μὲ τὸ συμφυρμό.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο λατινικὸ¹¹ *ablūmen* = *Abspülung* (= ἔπλυμα, ἔβγαλμα), πρβλ.¹²: *abumentum* κάθαρσις, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἔξέλιξη πρβλ. τὸ λατινικὸ¹³ *eluvies* = a washing away of impurities (= τὸ ἔπλυμα τῶν ἀκαθαρσιῶν), a flowing off (= ἐκροή, χύσιμο), discharge (= ἀπορροή); an overflowing, an inundation of a river; a chasm (= χάσμα), abyss (= βάραθρο, μεγάλο βάθος), ravine produced by the violent rushing of water (= φαράγγι, ρεματιὰ ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ βίαιη ὁρμὴ τοῦ νεροῦ), καθὼς καὶ τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ κλύσμα, τό = 1) δι’ οὗ ἡ κλύσις γίνεται, ἢ δι’ οὗ κλύζουσιν, ἀποπλύνουσι, καθαρίζουσι· τὸ ὑγρόν, τὸ ὅποιον μεταχειρίζονται εἰς κλυστήριον. ἔξοτ. 2) τὸ ἴαματικὸν ὑγρόν, καὶ ἡ ἴατρικὴ σύνθεσις, δι’ ἣς ἀποπλύνουσι, καὶ καθαρίζουσι μέλος τι, ἢ πληγὴν τινά· καὶ τὸ κλυστήρι. 3) τὸ ἔπλυνειν, ἀπονίπτειν. 4) τόπος, τὸν ὅποιον βρέχει, καὶ πλύνει ἡ ἀνάχυσις τῆς θαλάσσης. 5) τόπος ἐν ᾧ συναθροίζεται πλημμυρῆσαν ὕδωρ θαλάσσης, ἢ ποταμοῦ τινός, *aestuarium* (Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 2, σ. 224).

«ἀγγέλαμος, ὁ = εἶδος ζιζανίου ποὺ μοιάζει μὲ δημητριακὸ καὶ ἴδιαίτερα μὲ τὴν ταγή. Οἱ ἀγγέλαμοι δὲ φυτρώνουν μεμονωμένοι ἀλλὰ πολλοὶ μαζί, ὅμαδικά. Ἀπὸ τὸ δωρ. ἀγελαμ-αῖος (ἀττ. ἀγελημαῖος < ἀγέλη>) = αὐτὸς ποὺ ἀνήκει σὲ ἀγέλη (συνάθροιση, ὅμάδα) μὲ ἥχηροπ. τοῦ γ σὲ γγ. Πβ. ἀρχ. ἀγελάζομαι = συν-αγελάζομαι = ἀποτελῶ μέρος ἀγέλης» (*ΛΕΕΔΓΙ* 39).

Ἡ δημώδης ὀνομασία ἀγγέλαμος, ὁ, προσδιορίζει¹⁴ τὰ φυτά: 1) Ἀβένα ἢ Βρώμη ἢ ἄγονος (*Avena sterilis*). 2) Ἀβένα ἢ Βρώμη ἢ γενειοφόρος (*Avena barbata*), καὶ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ λ. ἀγελαμαῖος, ὅπως ὑποστηρίζεται παρα-

11. W. Meyer - Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1935³, σ. 3, λῆμμα 31α.

12. *Corpus Glossariorum Latinorum*, τ. 6, ἔκδ. Georgius Goetz, Lipsiae 1899, σ. 5.

13. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary founded on Andrew's edition of Freund's Latin Dictionary*, Oxford 1879, ἀνατ. 1966, σ. 640.

14. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, *Συμβολὴ εἰς τὴν δημώδη ὁρολογίαν τῶν φυτῶν*, Ἀθῆναι 1969, σ. 18. Ιωάννου Ε. Χαβάκη, *Φυτὰ καὶ βοτάνια τῆς Κρήτης*, Ἀθῆνα χ. χ., σ. 59.

πάνω, ἀλλὰ παράγεται¹⁵ ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἔλυμος, ὁ = εἶδος κέγχρου, κεχριοῦ ὅπερ καὶ Μελίνη ἄλλως λέγεται, τὸ ὅποιο ἐπιβιώνει στὰ νεοελληνικὰ ἴδιώματα ώς¹⁶: ἀέλαμος, ἀγέλαμος, ἀἴλαμος, ἀλίαμος, ὁ, καὶ προσδιορίζει φυτὰ τῆς τάξεως τῶν ἀγρωστωδῶν.

«ἀγκάβανος, ὁ = εἶδος ἀκανθώδους βιτάνου. Ἀπὸ τὸ μτγν. ἀγαύη (= τὸ φυτὸ ἀθάνατο) = μτγν. ἀκανος (= εἶδος ἀγκαθιοῦ) κατὰ συμφυρμό. Πβ. λ. ἀγανο» (*ΛΕΕΔΓΙ* 40).

Τὸ ΙΛ (1,125) ἀναφέρει: «ἀγκάβανος ὁ, ἀμάρτ. ἀγάβανος Κρήτ. Κύθηρ. ἀγάβανος Κρήτ. ἀκάανος Κάρπ. Ἀγνώστου ἐτύμου. Φυτὸν ἀκανθῶδες (*Silybum marianum*) τῆς τάξεως τῶν συνθέτων (compositae) (ΘΧελδράιχ 52). Συνών. γαϊδουράγκαθο, γομαράγκαθο», καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. παρουσιάζει δυσκολίες, ἐνῶ ὁ συμφυρμὸς τῶν λ. ἀγαύη + ἀκανος δὲ λύνει τὸ θέμα ἵκανοποιητικά.

‘Ο Δ. Κρεκούκιας¹⁷ πλησιάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ καὶ ἀναφέρει: «Πιὰ τὸ φυτὸ αὐτὸ ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μὲ τὸ ὄνομα σίλλυβον ὁ Διοσκορίδης μᾶς πληροφορεῖ: «“σίλλυβον ἀκανθά ἐστι πλατεῖα, φύλλα ἔχονσα χαμαιλέοντι τῷ λευκῷ παραπλήσια”. Τὸ σημερινό του ὄνομα ἀγκάβανος νομίζω ὅτι τὸ ὀφείλει στὸ σχῆμα τῆς σύνθετης ταξιανθίας του ποὺ μοιάζει μὲ γάβανο, δηλαδὴ πιάτο». Ή διαπίστωση εἶναι ὅτι τὸ νεοελληνικὸ φυτωνύμιο δὲν μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ κάποιο ἀντίστοιχο ἀρχαιοελληνικὸ ὄνομα φυτοῦ, ἀλλὰ γίνονται προσπάθειες νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ ἔμμεσο τρόπο, καθὼς ἡ παρατήρηση ὅτι τὸ φυτὸ ἔχει πλατιὰ φύλλα ποὺ μοιάζουν μὲ γάβανα καὶ κατ’ ἐπέκταση πῆρε τὴν ὄνομασία του, δὲν πείθει γιατὶ ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ φυτοῦ, τὰ φύλλα του δὲ μοιάζουν μὲ γάβανο, ἐνῶ περιγράφονται ώς: «Glossy dark green, ovate and spiny lobed leaves, marbled with white veins, are carried in a rosette» (*Reader’s Digest Encyclopaedia of Garden Plants and Flowers*, London-Rome 1978, σ. 666).

15. Ἡ Ανθ. Γαζῆ κἄ., ὁ.π., τ. 1, σ. 612. N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974, σ. 235, λῆμμα 2202.

16. ΙΛ, τ. 1, σ. 280, ὅπου ἀναφέρονται καὶ τὰ συνώνυμα: κεχρί, σιφωνάρι, ταγή, ἀγριόβρομη, ἀγριογέννημα, σίκαλι, ἀνάλογα βεβαίως μὲ τὶς ἐπιμέρους σημασίες τοῦ λήμματος: ἀέλαμος, ἀλλὰ παραλείπεται τὸ συνώνυμο: ἀγιάλοπας, ὁ, ἀγιάλπα, ἥ, ἀγέλιπο, τὸ = Ἀβένα ἥ Βρώμη ἥ γενειοφόρος (*Avena barbata*), ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ αἰγάλωψ, ὁ = 1) εἶδός τι κριθῆς (βρόμης). Σιτζάνιον φυόμενον μεταξὺ τῆς κριθῆς, (ἀγριόβρομη). ΙΛ, τ. 1, σ. 100. Ἡ Ανθ. Γαζῆ κἄ., ὁ.π., τ. 1, σ. 41.

17. Δημ. Κρεκούκια, «Ἐτυμολογικὰ Δ’, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 24, 2003, 225.

‘Η λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁸ كِوْنَك̄ geven, kevan, gevan = gum-tragacanth plant (*Astragalus tragacantha*), *gevan otu* = the rush (= βοῦρλο), (*Juncus communis*), *kâvan*¹⁹ = kayalıklarda biten dikenli bir ot (= ἔνα εἶδος ἀκανθώδους φυτοῦ ποὺ φυτρώνει σὲ βραχώδεις τόπους), καὶ γιὰ τὴ σημασιολογικὴ σχέση πρβλ. τὰ συναφὴ δημώδη ὄνόματα τὰ ὅποια φωτίζουν τὴν ἀνέλιξη κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο: ἀγκάβανος, ὁ = Σίλυβον τὸ μαριανὸν (*Silybum marianum*), ἀγγλ. milk thistle²⁰, τουρκ. *gevan, kevan* = Ἀστράγαλος (*Astragalus*), ἀγγλ. milk vetch²¹ = (*Astragalus glycyphylloides*) that has sulfur yellow flowers in dense spikes and is popularly supposed to increase the milk yield of goats, καθὼς καὶ τὸ δημῶδες ἀραβικὸ φυτωνύμιο كِوْنَك̄ ‘akûb = 1) sorte de chardon, *Silybum* de Dioscorides; on coupe ses rejetons au printemps, on les cuit et on les mange. 2) artichaut (= ἀγκινάρα); cardon (= ἀγριοαγκινάρα), chardon bénit (= ἀγιαγκάθι, ἀγιάγκαθο, καλάγκαθο), (R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, τ. 1-2, Leyde 1881, τ. 2, σ. 155α).

ἀγκούτσακας, ὁ = 1 μικρὴ ἀγριαχλαδιά. 2 κλαδὶ ἀγκαθερό. Ἄ- προθετ. + κούτσακας, μεγεθ. τοῦ κοντσάκι [= καζίκι, πάσσαλος, παλούκι κατάλληλο γιὰ πρόσδεση ζώου σὲ βοσκότοπο. Ὑποκορ. κοψάκι < *κοψάκιον < κόπτω]. Τὸ κ τράπηκε σὲ ἡχηρὸ γκ» (ΛΕΕΔΓΙ 42, 263).

‘Η κυπριακὴ διάλεκτος²² χρησιμοποιεῖ τὴ λ.: «κοντσάτξιν τό, τὸ ἀνώριμο σῦκο καὶ μεγεθ. κούτσακος. ‘Η λ. ὑποκ. τοῦ κοντσὸς > κοντσάκιν», ἐνῶ ὁ Γ. Λουκᾶς²³ ἀναφέρει: «κοντσάκιν, τό, ἄωρον μικρὸν σῦκον· συνκδχ. πᾶς

18. J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople 1890, σ. 1579β. New Redhouse, ὁ. π., σ. 397.

19. *Türkiye’de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü*, τ. 1-11, Ankara 1963-1979, τ. 8, σ. 2687, 2775.

20. Δημ. Σ. Καββάδα, *Εἰκονογραφημένον βοτανικὸν-φυτολογικὸν λεξικόν*, τ. 1-9, Ἀθῆναι χ.χ., τ. 8, σ. 3641.

21. Δημ. Σ. Καββάδα, ὁ.π., τ. 2, σ. 640. *Webster’s Third New International Dictionary of the English Language*, Unabridged, Springfield, Massachusetts, U.S.A. 1963, Editor in Chief Philip Babcock Gove, σ. 1434.

22. Κωνσταντίνου Γ. Πιαγκουλλῆ, *Μικρὸς ἔρμηνευτικὸς καὶ ἐτυμολογικὸς θησαυρὸς τῆς κυπριακῆς διαλέκτου* (= ΜΕΕΘ), (Ἀπὸ τὸ δέκατο τρίτο αἰώνα μέχρι σήμερα), Λευκωσία 1997, σ. 93.

23. *Γλωσσάριον Γεωργίου Λουκᾶ*, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Θεοφανοῦς Δ. Κυπρῆ, Λευκωσία 1979, σ. 252.

άωρος καὶ σκληρὸς καρπὸς ἢ ὅπώρα»· ἡ ποντιακὴ²⁴ διάλεκτος γνωρίζει τὴ λ. «κοτζάκιν τό, Κερ. κοτζάκ’ Κοτ. Σάντ. Τραπ. Χαλκ. κουτζάκι ’Ιν. Ἀγνώστου ἐτύμου. 1) Τὸ ἐμβόλιον τῆς εὐλογιᾶς, δαμαλίς. 2) Κουμπὶ ἐνδύματος. 3) ‘Οφθαλμὸς φυτοῦ, μπουμπούκι».

‘Εχει δειχθεῖ²⁵ ὅτι ἡ ποντιακὴ λ. κοτζάκιν, τὸ = κουμπὶ ἐνδύματος, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικὸ²⁶ կոճակ gojag, kočak (ἀνατ. ἀρμενικὴ) = button (= κουμπί); hook (= πόρπη, κόπιτσα), clasp (= κόπιτσα, σούστα), ἐνῶ ἡ κρητικὴ λ. κουτσάκι, τὸ = καζίκι, παλούκι κατάλληλο γιὰ πρόσδεση ζώου σὲ βοσκότοπο, δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ κοψάκι < *κοψάκιον < κόπτω, γιατὶ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ²⁷ göcek = kilit takılmak için kapıya çakılan halka (= κρίκος, χαλκὰς καρφωμένος στὴν πόρτα γιὰ νὰ κρέμεται τὸ κλειδί); mentese (= μεντεσές, ρεζές); semerlerin arka tarafına takılan çengelli demir (= τσιγκελωτὸ σίδερο ποὺ στερεώνεται στὴν πίσω πλευρὰ τῶν σαμαριῶν); hayvan semeri (= τὸ σαμάρι τῶν ζώων), καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ ποντιακό²⁸: «μαγκούριν τό, μαγκούρ’. 1) ξύλινον περιλαίμιον τῆς ἀγελάδας, ἀπὸ τὸ ὅποιον δένεται μὲ σκοινὶ εἰς τὸ παχνί. 2) ράβδος φέρουσα ἑκατέρωθεν δέματα, διὰ τῆς ὅποιας δένουν τὸν σκύλλον», καθὼς καὶ τὴ λ. βέργα, ἡ = ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβώνος· μέγα ἐνώτιον ἐξ ἐνὸς ἡ πλειόνων χρυσῶν ἡ ἀργυρῶν κρίκων· βραχιόλιον· τὸ διὰ τοῦ ἐπανωλίθου τοῦ ἐλαιοπιεστηρίου διερχόμενον ξύλον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὅποιου προσδένεται ὁ ἵππος ἡ ὁ ἡμίονος, ὁ ὅποιος περιστρεφόμενος κινεῖ τὸ πιεστήριον (ΙΛ 3, 518), δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ τσιγκελωτοῦ σίδερου κλπ. ποὺ χρησιμοποιούταν γιὰ πρόσδεση, ὕστερα προσδιόρισε καὶ τὸ παλούκι.

‘Η κρητικὴ λ. ἀγκούτσακας, ὁ = μικρὴ ἀγριαχλαδιά· κλαδὶ ἀγκαθερό, ἡ ποντιακὴ λ. κοτζάκιν²⁹, τὸ = μπουμπούκι, καὶ ἡ κυπριακὴ κουτσάτζιν, τὸ =

24. Ἀνθ. Α. Παπαδόπουλου, *Ιστορικὸν λεξικὸν τῆς ποντιακῆς διαλέκτου*, τ. 1-2, Ἐν Ἀθήναις 1958-1961, τ. 1, σ. 473.

25. K. Karapototosoglou, «Δυσετυμολόγητες ποντιακὲς λέξεις», *Ἀρχεῖον Πόντου* 37, 1982, 215-216.

26. Mesrog G. Kouyoumdjian, *A Comprehensive Dictionary Armenian - English*, Beirut χ.χ., σ. 368β.

27. *Derleme Sözlüğü*, τ. 6, σ. 2119· τὸ σημασιολογικὸ πεδίο τῆς τουρκικῆς λ. ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀρχαῖο κανθήλιον, τό = σάγμα ὑποξυγίον· κανθήλια, τὰ = οἱ ἑκατέρωθεν τοῦ σάγματος κάλαθοι, τὰ κοφίνια, φορτίκια. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 1-9, Ἀθῆναι 1964, τ. 4, σ. 3611. Χρ. Γ. Παντελίδου, «Ἐτυμολογικά», *Ἀθηνᾶ* 38, 1926, 54-62.

28. Ἀνθ. Α. Παπαδόπουλου, ὁ.π., τ. 2, σ. 3.

29. Οἱ Δ. Ε. Τομπαΐδης-Χ. Π. Συμεωνίδης, *Συμπλήρωμα στὸ Ιστορικὸν Λεξικὸν τῆς ποντιακῆς διαλέκτου τοῦ Ἀ. Α. Παπαδόπουλου*, Ἀθήνα 2002, σ. 95, ἀναφέρουν: «κοτζάκιν, τό, ...

ᾶωρον μικρὸν σῦκον· συνκδχ. πᾶς ἄωρος καὶ σκληρὸς καρπὸς ἢ ὅπώρα, ἀνήκουν στὸ ἕδιο λῆμμα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ³⁰ *göçek* = ağaçın gövdesinde dalın çıktıgı yer (= σημεῖο ὅπου ἀναφύεται τὸ φύλλο ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δένδρου); ağaçların dibinden çıkan sürgün, piç (= παραφυάδα, νεαρὸς βλαστὸς ποὺ ἀναφύεται ἀπὸ τὴν φίξα τῶν δένδρων); taze meyve (= φρέσκα φροῦτα).

«ἄγκυνάρι, τὸ = τὸ σιδερένιο κυρτὸ ἐπικάλυμμα τοῦ πάνω ἄκρου τοῦ ἀδραχτιοῦ, στὸ ὅποιο συγκρατεῖται κατὰ τὸ κλώσιμο τὸ μαλλὶ τῆς ρόκας. Ἀγκύλ-ι (< μτγν. ἀγκύλιον (= κρίκος), ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. ἀγκύλη) > ἀγκυλάρι > ἀγκυνάρι, μὲ τροπὴ τοῦ λ σὲ ν (πβ. ἀνάκερος < ἀλάκερος (= δλόκληρος), λίνερη < λίλερη (= ἡ νόσος Ἰλαρά)» (ΛΕΕΔΓΙ 42).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἀγκύλη > *ἀγκυλάρι, μὲ τροπὴ λ-ρ > ν-ρ, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ³¹ ὄγκινάρι, τὸ = ἄγκιστρο· ἄγκιστρωτὴ προεξοχὴ στὴν αἰχμὴ βέλους, < μτγν³². ὄγκινάριον, τό, πρβλ.: «ὅγκινος, ὁ ἐπικαμπής σίδηρος, ἐκ τοῦ κάμπτω, ἐξ οὗ λέγεται καὶ ὄγκινάριον καὶ διόγκινον καὶ τριόγκινον. Ὅγκιον δὲ τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὰ σίδηρα ἐκβάλλουσι. ὄγκοι γὰρ αἱ γωνίαι τῶν βελῶν, < μεταγεν³³. ὄγκινος = hook, ἀπὸ τὸ ὅποιο καὶ τὸ μσνκ. ἄγκινος, ὁ = ἄγκιστρο, γάντζος, < λατιν. *uncinus* < *uncus*³⁴ = a hook, barb.

«ἄγκυνίδα, ἥ = τὸ πιῶδες φυτὸ “κνίδη, ἥ ἀκαλήφη”, ἥ τσουκνίδα. Ἰσως ἀπὸ τὸ *κυνίδα (< κύων, κυν-ός) > ἀ-κυνίδα > ἀγκυνίδα (προθετ. ἀ-

Καὶ ἡ σημασία ‘διφθαλμὸς φυτοῦ, μπουμπούκι’ προϋποθέτει ἔνα διαλ. τουρκ. *korçak ‘φύτρα’ (φ. *kormak* ‘βλαστάνω, ξεφυτρώνω’), ἀλλὰ δὲν ἔλαβαν ὑπόψη τους τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὴ σημασία: μπουμπούκι, μποροῦμε νὰ ἔχουμε τὴν ἔννοια: κονμπί, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἀνέλιξη πρβλ. τὸ γαλλικὸ *bouton* = διφθαλός, βλάστημα φυτοῦ· κάλυκας, μπουμπούκι· κομβίον, κονμπί. Ἀντωνίου Θ. Ἡπίτη, Λεξικὸν γαλλοελληνικόν, τ. 1-2, Ἀθῆναι χ.χ., τ. 1, σ. 327.

30. *Derleme Sözlüğü*, τ. 6, σ. 2119.

31. I. N. Καζάζη - T. A. Καραναστάση, Ἐπιτομὴ τοῦ λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669 τοῦ Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ (= ΕΛΜΕΔΓ), τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 2001-2003, τ. 1, σ. 56, ὅπου ἡ μσνκ. λ. παράγεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ ἄγκινος ἢ ἀπὸ τὸ ὄγκινάρι < ὄγκινος.

32. *Etymologicum Graecae linguae Gudianum et alia grammaticorum scripta e codicibus manusciptis nunc primum edita*, ἔκδ. F. W. Sturz, Leipzig 1818, τ. 1, σ. 418₄₉₋₅₂.

33. *LSJ*⁹, σ. 1196.

34. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὅ. π., σ. 1929.

καὶ ἡχηροπ. τοῦ κ σὲ γκ). Ἡ ἐτυμ. ἀπὸ τὰ ἀρχ. ἀκίς (= αἰχμή, ἄκρο) (ἢ: ἄκανθα) + κνίδη (= τσουκνίδα) (ἀκικνίδα > ἀγκικνίδα > ἀγκινίδα) δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπλοποίηση τοῦ κν σὲ ν (ἐνῶ στὸ συνών. τσουκνίδα παραμένει)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 42).

Ἡ κρητικὴ λ. ἀγκινίδα, ἥ, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. κνίδη > *κινίδα, πρβλ. τὸ μτγν³⁵: «τὴν κνίδα· ἥντινα, ὡς ἀπ' εὐθείας τῆς κνίσσης (κνίς) ἥντινα τὴν τξιγκνίδα· κνῆστις τὰ νῦν ἥ κνησμονή, > τὴν –*κινίδα > ἀ-γκινίδα, μὲ τὸ προθετικὸ ἀ- καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐνρίνου ἀπὸ τὴ συνεκφώνηση μὲ τὸ ἄρθρο.

«ἀγοῖζω = παρεκτρέπομαι, ὀργιάζω. Γιὰ φυτὰ = ἀναπτύσσομαι πολὺ γρήγορα... Ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἄγος = ὅτι χρήζει καθαρισμοῦ. Συνών. (ἀ)φουρλαντίζω» (*ΛΕΕΔΓΙ* 43).

Διερωτᾶται κανεὶς ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἥ σχέση τοῦ κρητικοῦ ρήματος μὲ τὸ ἀρχ. ἄγος, γιατὶ ἥ λ. ἀπαντᾶ ὡς: γοῖζω, γονῖζω, ἀγογίζω, γοῖζομαι = οἰμώζω, φωνάζω· βιω· ἀδημονῶ· ἐμφανίζω σφρίγος, δρμήν, ἀποτόμως αὐξάνομαι, ἐπὶ φυτῶν κυρίως καὶ ζώων, καὶ μᾶλλον δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ γοή, ἥ, ὅπως ἀναφέρει τὸ ΙΛ (5₂, 24), ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ γοάω, -ῶ = θρηνῶ³⁶ μὲ φωνὴν θλιβεράν, πικρῶς, οίκτρως, καὶ γιὰ τὸν ἀνάλογο σχηματισμὸ πρβλ. βο(ν)ῖζω, ἀπὸ τὸ ἀρχ. βοῶ³⁷.

«(ἀ)ζιγανεύω = φέρομαι πονηρά, ἀδικῶ, ἔξαπατῶ. Ἀπὸ τὸ (ἀ)ζιγανιά, ἥ [= ἀδικία, ἀπάτη, ζημιά... Τουρκ. zıyan (= ζημιά) μὲ προθετ. ἀ-» (*ΛΕΕΔΓΙ* 46).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ³⁸ زیان zıyan = ζημία, βλάβη, ἀπώλεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μσνκ³⁹. (ἀ)ζιγανεύ(γ)ω = ἔξαπατῶ, καὶ ὅπως ἔχει δεί-

35. *Scholia et glossae in halieutica (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. U. C. Bussemaker, *Scholia et paraphrases in Nicandrum et Oppianum in Scholia in Theocritum* (ἔκδ. F. Dübner), Paris 1849, Hypothesis-Book 2, scholion 429₁₋₂.

36. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὕ. π., τ. 1, σ. 413.

37. Γ. Χατζιδάκη, *MNE*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 275. ΙΛ, τ. 4₁, σ. 57.

38. Ἡ. Χλωροῦ, ὕ. π., τ. 1, σ. 877β.

39. Ἡ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 455.

ξει ὁ Στ. Ἀλεξίου⁴⁰ ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ βενετικὸ *cinganar*, *incinganar* = *ingannare* (= ἔξαπατῶ, ξεγελῶ), *affascinare* (= μαγεύω, γοητεύω).

«ἄλνσαντρίστικα (Χαν.) καὶ ἄλνσαντίστικα (Ρέθ.), ἐπίρρ. = κατάκλιση δύο ἀτόμων ἀναντίστοιχα (τὰ πόδια τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸ κεφάλι τοῦ ἄλλου). “Ἡτανε στενὸ τὸ κρεβάτι κι’ ἐκοψηθήκαμε ἄλνσαντρίστικα”. Κατὰ τὸν Μιχ. Καυκαλᾶ (1995, σελ 141) ἀπὸ τὰ ὄνόματα Ἀλῆς καὶ Σαντῆς (παιδιὰ φτωχοῦ Τούρκου, ποὺ δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἀγοράσει δύο κρεβάτια) + κατάλ. ἴστικα. Ἡ ἀποψή μου εἶναι ὅτι ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ ἄλνσιδίστικα (πβ. σφακιανὸ τύπο ἄλνσιδιαστά). Ἅλνσιδίστικα “ἄλνσιντίστικα > ἄλνσαντίστικα μὲ ἐπίρρ. Ἰσως τοῦ ἐπίρρ. ἀντρίστικα (βλ. χανιώτικο τύπο)» (ΛΕΕΔΓΙ 56).

‘Ο Ἀντ. Ξανθινάκης καταγράφει τὸ συνώνυμο: «ἄλνσιδιαστά, ἐπίρρ. (Σφακιὰ) = κατάκλιση δύο ἀτόμων ἀναντίστοιχα» (ΛΕΕΔΓΙ 56), ἀλλὰ ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἄλνσιδίστικα δὲν εἶναι ἐπιτυχής, γιατὶ ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἄλνσίδα + ἀντίστοιχος, πρβλ. τὸ νεοελληνικό: «ἀντίστοιχα ἐπίρρ. ἀμάρτ. ἀδίσκα Μύκ. ἀντίσκα Τῆν. Ἀντιστοίχως, χιαστί, ἐπὶ συνδέσεως τῶν δύο ποδῶν τῆς αἰγός, προσθίου καὶ ὀπισθίου» (ΙΔ 2, 289).

«ἄμπα, ἐπίρρ. = στὸ χέρι, τοῖς μετρητοῖς. “Θέλω ἄμπα τσὶ παράδες”. Ἄγν. ἐτύμου. Ἰσως σχετίζεται μὲ τὸ μτγν. ἐπίρρ. ἄμπαδίην = φανερά. Συνών. πεσίνι, πλερωτικά» (ΛΕΕΔΓΙ 60).

‘Η συνώνυμη⁴¹ λ. πεσίνι, τὸ = πληρωμὴ τοῖς μετρητοῖς, ἐτυμολογεῖται σωστὰ ἀπὸ τὸ τουρκικὸ⁴² پشين peşin = ἐπθ. προκαταβολικός· & ὅν. προκαταβολή· & ἐπρ. προκαταβολικῶς τοῖς μετρητοῖς, peşin para = χρήματα προκαταβαλλόμενα, καὶ ἡ λ. ἄμπα προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο λατινικὸ⁴³

40. Στ. Ἀλεξίου, «Γλωσσάριο», στὸ ᷂ργο: Βιτσέντσος Κορνάρος, Ἐρωτόκριτος, ἔκδ. Στ. Ἀλεξίου, Ἀθήνα 1980, σ. 470. M. Cortelazzo, *L’Influsso linguistico greco a Venezia*, Bologna 1970, σ. 257.

41. Ἀντ. Ξανθινάκη, ΛΕΕΔΓΙ, σ. 421.

42 I. Χλωροῦ, ὕ. π., τ. 1, σ. 430α· ἡ τουρκικὴ λ. پشین peşin = τοῖς μετρητοῖς, προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ پیشین pîshîn = anterior, ancient, antique, prior, former; anticipated, per advance. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 1-3, London 1852, τ. 1, σ. 293γ.

43. *Mittellateinisches Wörterbuch*, redigiert von Otto Prinz unter Mitarbeit von Johannes Schneider, τ. 1, München 1967, σ. 7: «abante 2 adv.: ab anteriore parte - von vorn. *abantea adv. a

abante = vor (= πρό· ἔμπροσθεν), πιθανότατα διὰ μέσου ρομανικοῦ τύπου, πρβλ. ἀρχ. γαλλ. *avant*, ἀρχ. προβηγκ. *avan*, präp. adv. *abans*, *aban*, καὶ πτώση τοῦ τελικοῦ -n, πρβλ. τὸ βενετικὸ⁴⁴ *bonaman* > μποναμάς, καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ δηλώσει τὸ προκαταβαλλόμενο ποσό, πρβλ. καὶ τὴ χρήση τοῦ νεοελληνικοῦ: τὰ ἔδωσα, πλήρωσα, πῆρα μπροστά, δηλαδή: τοῖς μετρητοῖς.

«ἀμπούρανος (Χαν.) καὶ ἀπούρανος, ὁ (Ρέθ. καὶ Σφακιὰ) = φυτὸ μικρὸ μὲ ἀγκαθωτὰ φύλλα (φαγώσιμα γιὰ τὶς αἴγες). Ἀρχ. ἐπίθ. ἀπύρηνος (ἀπὸ τὸ δωρ. τύπο ἀπύρανος), λ. ποὺ ἀναφέρει ὁ Θεόφραστος (‘Ιστ. Φ. 4.13.2). Ἀπύρηνος = αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει πυρήνα (κουκούτσι) ἢ ἔχει πολὺ μαλακὸ πυρήνα. Καὶ πράγματι, ὁ σπόρος τοῦ ἀπούρανου δὲν ἔχει κουκούτσι: ἔχει πολλὰ μικρὰ (μεγέθους φακῆς) σποράκια» (ΛΕΕΔΓΙ 61-62).

‘Η προσέγγιση τοῦ Ἀντ. Ξανθινάκη διαφαίνεται ὅτι παρουσιάζει ἐπάρκεια, ἄλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ὅπως ἔμφανίζονται· ἡ δημώδης κρητικὴ ὀνομασία ἀ(μ)πούρανος, ὁ, προσδιορίζει⁴⁵ τὸ φυτό: Ἀκανθος ἡ ἀκανθώδης (*Acanthus spinosus*), καὶ οἱ Χελδράιχ-Μηλιαράκης⁴⁶ ἔχουν καταχωρίσει τοὺς ἀκόλουθους τύπους γιὰ τὴν Ἀκανθο τὴν ἀκανθώδη (*Acanthus spinosus*): ἀπούραντος (?), ἀπόρακας, ἀπύρηνα, ἀπρημά, ἀπερονημά, ἀμπερῆνες, ἀπύραιος, ἀπερονημές, καὶ ὁ Μιχ. Στεφανίδης⁴⁷ ἔχει δείξει ὅτι ἡ δημώδης ὀνομασία τοῦ φυτοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ.⁴⁸ ἀπαρίνη, ἥ = Γάλιον ἡ ἀπαρίνη (*Galium aparine*), «ώς ὁμοία πρὸς τὴν ἀπερίνην».

«ἀναβλαντίζω = θεωρῶ κάποιον βλαπτικό, τὸν ἀποδιώχνω, τὸν ἀποστρέφομαι. ‘Οὗλοι ποὺ σὲ κατένε σ’ ἀναβλαντίζουνε’. Ἀπὸ τὸ ἀνὰ + βλατίξω < βαλτίζω < βάλτον. Πβ. βλαντόνερο, βλαντότοπος» (ΛΕΕΔΓΙ 62).

priore tempore - von früherer Zeit her: CHRON Fred. cont. 41 res ecclesiarum... sub immunitates nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse». W. Meyer-Lübke, REW, σ. 1, λῆμμα 4. Walther von Wartburg, Französisches Etymologisches Wörterbuch, τ. 1, Bonn 1928, σ. 2.

44. Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, [‘Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 889. G. Boerio, Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1856², σ. 90.

45. Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκη, ὁ. π., σ. 53-54.

46. Θ. Χελδράιχ-Σπ. Μηλιαράκη, ὁ. π., σ. 85.

47. Μιχ. Κ. Στεφανίδου, «Φυσιογνωστικά», Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον 6, 1923, 217. Τοῦ ἕδιου, «Δημώδη φυσιογνωστικά», Λαογραφία 10, 1929, 199.

48. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 1, σ. 221.

‘Η λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ μσνκ. βάλτον, τό, βάλτος, δ, = βάλτος, ἔλος, ἀπὸ τὸ σλαβικὸ *blato*, ἀπ’ ὅπου καὶ τὸ κοινὸ νεοελληνικὸ βάλτος, δ, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ «ἀνάβαλτος⁴⁹ ἐπιθ.» Ήπ. – Λεξ. Ήπιτ. Βλαστ. ἀνάβαλτον⁵⁰ς Ήπ. (Ζαγορ.) ἀνάβαρτος Λεξ. Δημητρ. 1) Ἐκεῖνος τὸν ὅποιον δὲν θέλει ν’ ἀναφέρῃ τις δι’ εὐσχημοσύνην ἢ χάριν μυστικότητος. 2) ‘Ως οὖσ., διάβολος, δ δαίμων. β) Ἀποτρεπτικῶς δ ἵερεὺς κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν δαιμόνων», τὸ ὅποιο παράγεται ἀπὸ τὸ *ἀναβαλτὸς < ἀναβάλλω «τοῦ ἀρκτικοῦ α προσλαβόντος σημ. στερήσεως διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου», μὲ ὑποχωρητικὴ μετάθεση τοῦ ὑγροῦ λ, ἀνάπτυξη ἀλόγου ἐνρίνου καὶ τὴν κατάληξη -ίζω, δηλαδή: ἀνάβαλτος > *ἀνάβλατος > *ἀνάβλαντος > ἀναβλαντίζω, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ μσνκ⁵⁰. ἀναβάλλω, ἀναβάνω = κάνω ἐμετό, ξερνῶ· βάζω, φέρνω στὸ μυαλό μου, πρβλ. τὸ νεοελληνικό: τὸν ξέρασα = τὸν ἀποστρέφομαι.

«ἀναμούρδαλος, ἐπίθ. = ἀτημέλητος, ἀκατάστατος. Ἄνα + μονρδάλι, ὑποκορ. τοῦ μοῦτρο-ο: μοντρ-άλι > μονρτάλι > μονρδάλι. Συνών. ἀναμούταλος» (ΛΕΕΔΓΙ 69).

‘Ο συσχετισμὸς τῆς λ. μὲ τὸ μοῦτρο > *μοντράλι > *μονρτάλι > μονρδάλι εἶναι μετέωρος καὶ δὲν προσφέρει κάποια λύση, ὅταν ἔχουμε τὸ ρῆμα⁵¹ ἀναμονρδώνω (Δυτ. Κρήτη) = μολύνω, ρυπαίνω· τιμωρῶ (ἐκ τῆς παλαιοτέρας συνηθείας νὰ ρυπαίνουν πρὸς διαπόμπευσιν τὸ πρόσωπον τοῦ τιμωρουμένου), τὸ ὅποιο ἀνάγεται στὸ μσνκ⁵². ἀναμονρδώνω, ἀνεμονρδώνω = λερώνω· μολύνω, μιαίνω, ἀπὸ τὶς λ. ἄνα + μονρδώνω, τὸ ὅποιο ὁ Άδ. Κοραῆς⁵³ τὸ σχετίζει ἀπίθανα μὲ τὸ ἀρχαῖο⁵⁴ ἀρδαλόω = ἀνακατόνω, θολόνω, ρυπαίνω, λερόνω, μὲ τὴν προσθήκη τοῦ μ, ἐνῶ ὁ G. Meyer⁵⁵ μᾶς πληροφορεῖ: «μονρδάρις ‘schmutzig’, μονρντάρης, μονρδαρεύγω ‘beschmutze’, μονρδούλης ‘schmutzig, unordentlich’ Leukas, *Syll.* VIII 392. Kephallenia, Ἀναλ. II 260.

49. ΙΔ, τ. 2, σ. 3.

50. Ι. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, ΕΛΜΕΔΓ, τ. 1, σ. 98.

51. ΙΔ, τ. 2, σ. 95.

52. Ι. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, ΕΛΜΕΔΓ, τ. 1, σ. 110. Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, «Γλωσσάριον», στὸ ἔργο: Βιτζέντζου Κορνάρου, Ἐρωτόκριτος, ἔκδ. Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, Ήράκλειον 1915, σ. 495.

53. Άδ. Κοραῆ, Ἀτακτα, τ. 4₁, σ. 336-337.

54. Ανθ. Γαζῆ κἄ., δ. π., τ. 1, σ. 283.

55. G. Meyer, N.S. III, Wien 1895, σ. 46.

μονρδώνω ‘beschmutze’ Erotokr. ἀναμονρδώνω dass. man leitet *μονρδάρις* aus Türk **مُرْدَار** [murdar] ‘unrein’ her, das auch im Serb. Rum. Alb. erscheint (Miklosich, *Türk. El.* II 28). Die Bildungen *μονρδούλης*, *μονρδώνω* legen indessen den Gedanken nahe, ob das türkische Wort nicht etwa aus dem Griechischen stammt. Im Griechischen selbst könnten Ableitung von lat. *merda* vorliegen; *ov* wegen des labials», ἀπὸ τὸ ὅποῖο σχηματίσθηκε ἡ λ. ἀναμονρδάλος.

Τὸ μσνκ.-νεοελληνικὸ *μονρδώνω* εἶναι πιθανότερο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ⁵⁶ **مُرْد** *murd* = dead (= νεκρός), **مُرْدَان** *murdan* = to die, expire; to be extinguished, go out; to be offered in sacrifice, ἀπὸ τὸ ὅποῖο προῆλθε ἡ λ. **مُرْدَار** *mûrdâr*⁵⁷ = impurus, immundus, obscoenus, squalidus, turpis, spurcus, profanus.

«ἀνατζονλώνω καὶ ἀνατζοντζονλώνω = ἀναλαμβάνω ἀπὸ τὴν κατάπτωση στὴν ὅποια εἶχα περιπέσει, ἀνακτῶ τὶς δυνάμεις μου, ἀναζωγονοῦμαι. “Ἐντράκαρε καὶ τρώει καὶ ἀνατζοντζούλωσε μιὰν οὐλιά”. Πρόθ. ἀνὰ + ρ. τζονλώνω < τζονλός < ζονλός < ζονλίζω. Συνών. ξεκατσιάζω, ἀνατσαρώνω, ἀναγαβρώνω, σαγουστίζω, γερατζοννίζω» (ΛΕΕΔΓΙ 74).

Τὸ ΙΛ (2, 153) ἔχει καταχωρίσει τὸ ρῆμα: «ἀνατσονλώνω Κρήτ. ἀνατζονλώνω Κρήτ. ἀνετσονλώνω Α. Κρήτ. ἀνιτσνώνον Ἰμβρ. Σαμοθρ. ἀνατσονρώνον Ἡπ. (Ζαγόρ.) ἀνασονσονρώνω Λεξ. Γαζ⁵⁸. (λ. ἀντιφρίσσω) ἀνισοντσονρώνον Σάμ. 1) Ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς μου, φρίττω. 2) Ἐξαγριοῦμαι κατά τινος, ἀντιμετωπίζω μετὰ θυμοῦ τινα. β) Τρομάζω, ἐκπλήττομαι, ταράττομαι. γ) Κάμνω τὸν γενναῖον, θρασύνομαι. δ) Ὑπερηφανεύομαι. ε) Λαμβάνω ὕφος κομπασμοῦ, αὐταρέσκειας. 4) Ἀναλαμβάνω ἐκ νόσου, ἀναρρωνύω. Ἐκ τῆς προθ. ἀνὰ καὶ τοῦ ρ. τσονλώνω. Τὸ ἀνασονσονρώνω κατ’ ἀναδίπλ.», ἐνῶ ἡ λ. χρησιμοποιεῖται καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ στὴ φράση: *ξετσοντσούρωσε, τσοντσούρωσε* = μεγάλωσε, ἀνέλαβε δυνάμεις.

56. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1807β. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 3, σ. 1161β.

57. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, τ. 1-3, Vienna 1680, σ. 4565. Paul Horn, *Grundriss der neopersischen Etymologie*, Strassburg 1893, σ. 218, λῆμμα 975.

58. Ὁ Ἀνθ. Γαζῆς κἄ., ὁ. π., τ. 1, σ. 205, ἀναφέρει: «ἀντιφρίσσω· (φρίσσω, ἀνμλ.) ἀνασονσονρόνω τὰς τρίχας μου, τὸ συνηθέστ. ἀρρέτσιόνομαι· ώς π.χ. ὅταν γάτοι ἢ σκύλοι σηκώνουν τὲς τρίχες τῆς όάχης των, ὅταν ἐτοιμάζωνται νὰ πολεμήσουν μεταξύ των· ὅθεν ἀντιστέκομαι, ἐναντιόνομαι».

‘Η ποντιακή⁵⁹ διάλεκτος γνωρίζει τὴ λ. τξούλα, ἥ = τρίχα ἀπὸ οὐρὰν ἀλόγου, ἥ ὅποια ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν *kıl* = θρίξ, ποὺ ἀπαντᾶ σὲ πολλὲς τουρκικὲς γλῶσσες καὶ σχετίζεται μὲ τὸ τσουβασικὸν⁶⁰ (*tschuwaschisch*) χᾶλ-δχ ‘Pferdehaar (von dem Schweif)’, ‘Sait’ (= ἥ ἀλογότριχα ἀπὸ τὴν οὐρά, χορδή)), καὶ πιθανότατα ἀπὸ τὸ *τσούλα, τξούλα = τρίχα, δημιουργήθηκε τὸ ἀνα-τσουλώνω = σηκώνονται οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ, ἀνατριχιάζω, καὶ μεταφορικά: παίρνω θάρρος, ἀναλαμβάνω δυνάμεις.

«ἀπάκι, τὸ = κρέας χοιρινὸν καπνισμένο στὴν καμινάδα. Ἱσως ἀπὸ τὸ ἀπάχι < ἀπαχο (πβ. λευτέρι < λεύτερο, δευτέρι < δεύτερο, τετάρτι < τέταρτο). Πὰ ἀπάκια κατάλληλο θεωρεῖται τὸ ἀπαχο χοιρινὸν κρέας, ἀφοῦ τὸ παχὺ λειώνει καὶ στάζει πάνω στὰ ἀναμμένα κάρβουνα τοῦ τζακιοῦ» (ΛΕΕΔΓΙ 85).

‘Η λ. δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀπαχο > ἀπάκι, γιατὶ τότε θὰ λεγότανε ἀπάχι, ἀλλὰ ὅχι ἀπάκι· ὁ Ἀδ. Κοραῆς⁶¹ σχολιάζει τὸ ἀκόλουθο χωρίο τοῦ Πτωχοπρόδρομου: «Ἀκρόπαστον ἀπάκιν ... Ἀπάκια ὡνόμαζαν τὰ περὶ τοὺς νεφροὺς κρέατα τοῦ ζώου, τὰς Ἐλληνιστὶ λεγομένας ψόας ἢ ψύας. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον (IX, σελ 399), ἔφεραν καὶ ἄλλα ὄνόματα: “Οσφύες αἱ ἐκ πλαγίων σάρκες ἐπανεστηκυῖαι, Ψύαι... Κλέαρχος δ’ ἐν δευτέρῳ Περὶ Σκελετῶν οὕτως φησί· Σάρκες μυωταὶ καθ’ ἑκάτερον μέρος, ἀς οἱ μὲν Ψύας, οἱ δ’ Ἀλώπεκας, οἱ δὲ Νεφρομήτρας καλοῦσι κ.τ.λ.”. Αἱ διορθώσεις μυτωταὶ καὶ Νεφρομήτρας, ἀντὶ τῶν κακῶς γραμμένων *Mυῶται* καὶ *Νευρομήτρας*, εἶναι τοῦ Ἐρδίκου Στεφάνου. Λέγει καὶ ὁ Ἡσύχιος: “Ψυῖαι (γρ. Ψύαι), ἀλώπεκες... καὶ αἱ κατὰ τὴν ὁσφὺν σάρκες”. Γαλλιστὶ ὄνομάζονται *râble* ἢ Ψόα. Σημειώσεως ἄξιον καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ λέξις Ἀπάκια, εἶναι πολὺ ἀρχαιοτέρα τοῦ Προδρόμου, ἐπειδὴ ὁ κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας Ἰατροσοφιστὴς Θεόφιλος (*Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπ. κατασκευῆς*, V, 5) λέγει, “Τούτους τοὺς ράχίτας μύας ὄνομάζει ἡ κοινὴ συνήθεια Ἀπάκια.” Μήπως εἶναι παραφθορὰ τοῦ Ἀλωπέκια, εἰς τὸ Ἀλαπάκια, Ἀλπάκια, καὶ τέλος εἰς τὸ Ἀπάκια;». Ο Γ. Χατζιδάκης⁶² θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐτυμολογικὴν προσέγγιση τοῦ Ἀδ. Κοραῆ γράφει: «Ομοίως φρονῶ, ὅτι δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἀλη-

59. Ἀ. Α. Παπαδόπουλου, *IΛΠ*, τ. 2, σ. 390.

60. Martti Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki 1969, σ. 262.

61. Ἀδ. Κοραῆ, σ. π., τ. 1, σ. 204.

62. Γ. Ν. Χατζιδάκη, *Γλωσσολογικαὶ Ἑρευναὶ*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 584-585.

θεύουσα καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἀλωπέκια ἐτυμολογία τοῦ ἀπάκια, ἦν δὲ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν Ἀτάκτ. Γ' 180 προήνεγκεν. Ἐκ τοῦ ἀλωπέκια ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἀλεπέκια (πρβλ. τὸ νῦν ἀλΕποῦ), διά τε τὸ ὑγρὸν λ καὶ διὰ τὸ ἔξης ε· ἐκ τούτου δὲ κατὰ συγκοπὴν ἀλπέκια, ὅθεν τοῦτο μὲν κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν ἀπό, τοῦτο δὲ διὰ τὰ παμπληθῆ ὑποκοριστικοῦ τύπου -άκι -άκια ἐγένετο ἀπάκια ἀντὶ ἀ(λ)επάκια. (Ἡ σημασία, δὲν κωλύει, διότι δύναται νὰ ὑποληφθῇ, ὅτι πάλαι μὲν μόνο τὰς ψόας, τὰς ἀλώπεκας κατειργάζοντο οὕτω, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ ἄλλο κρέας ζώου)».

Εἶναι κατανοητὸ δτι τόσο ὁ Ἄδ. Κοραῆς ὅσο καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκης προβαίνουν σὲ μιρφολογικὸ βιασμὸ τῆς λ. ἀλώπηξ, ἥ, «IV. in pl., muscles of the loins, psoas-muscles»⁶³, γιὰ νὰ δδηγήσουν τὴν ἔξέλιξή της στὸ μτγν.-μσνκ. ἀπάκι(α), τά, ποὺ ἐπιβιώνει σὲ ἀρκετὰ νεοελληνικὰ ἴδιωματα (ΙΛ 2, 334), ἀλλὰ παρουσιάζονται τόσα προβλήματα στὸ μιρφολογικὸ-φωνητικὸ μέρος, ποὺ καθιστοῦν τὴν προσέγγιση τελείως ἀναξιόπιστη, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἥ λ. χαρακτηρίζεται⁶⁴ ὡς ἀβέβαιης ἐτυμολογίας, γιατὶ στὰ τυπωμένα λήμματα τοῦ ΙΛ (3, 425), τὸ -λ- στὴ λ. ἀλεπού καὶ τοὺς ἄλλους σχετιζόμενους τύπους διατηρεῖται ἀλώβητο⁶⁵. Ἡ λ. ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ἔβδομο ἥ ἔνατο αἰώνα καὶ δποιοσδήποτε οὔσιαστικὸς συσχετισμός της μὲ τὴν ἀρχαία ἐλληνική δὲν εὔοδώνεται, ἐνῶ τὸ σημασιολογικό της πεδίο στὴ μεσαιωνικὴ ἐλληνική, συμπίπτει ἀπολύτως μὲ αὐτὸ τῶν νεοελληνικῶν ἴδιωμάτων, καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια σημαίνει⁶⁶: 1) τὰ ψαχνὰ μέρη τοῦ σώματος γύρω ἀπὸ τὰ νεφρά. 2) κρέας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν νεφρῶν ζώου, συν. καπνιστὸ ἥ παστό.

Ἡ μεταγενέστερη ἐλληνίκὴ ἔχει δεχθεῖ πλῆθος ἐπιδράσεων ἀπὸ τὶς γειτονικὲς γλῶσσες, ἐνῶ τὰ ἀρχαῖα γερμανικὰ ἐπηρεάζουν τὴ μεσαιωνικὴ λατινικὴ καὶ τὶς ὑπὸ διαμόρφωση εὔρωπαϊκὲς γλῶσσες, ἀλλὰ ἥ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ-φιλολογικὴ ἔρευνα δὲν ἔχει στραφεῖ καθόλου πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, ἀλλὰ ἀρκεῖται στὴν παράθεση τῆς μεταγενέστερης λ., ὅταν αὐτὴ πολλὲς φορὲς εἶναι δάνειο, ἀπὸ ἀνατολικὴ ἥ δυτικὴ γλώσσα. Ἡ ἐτυμολογία

63. LSJ⁹, σ. 75.

64. Ι. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, ΕΛΜΕΔΓ, τ. 1, σ. 144.

65. Τὸ ΙΛ, τ. 2, σ. 424, ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. ἀλωπός, ὁ = ἀλεπού, ὅπου παρατίθενται καὶ οἱ τύποι: ἀωπός, ἀπός (Καππαδοκία), ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση ἥ πτώση τοῦ λ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν ἴδιωμάτων τῆς Καππαδοκίας, πρβλ.: ἄλας > ἄας > ἄς, ἀλόνι > ἀάνι > ὄνι, ἀφαλός > ἀφαός > ἀφός. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Τὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα τῶν Φαράσων, Athènes 1948, σ. 30.

66. Ι. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, ΕΛΜΕΔΓ, τ. 1, σ. 144.

τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ *baco* = 1) *tergus porcis dimidium, laridum, perna*⁶⁸ – Schweinshälften, Speckseite (= φέτα καπνιστοῦ μπέικον), *Backen, Schinken* (= χοιρομέρι). 2) *porcus saginatus* – Mastschwein (= ὁ σιτευτὸς χοῖρος) (*huc spectatrem possunt etiam nonnulla exempla supra allata*), τὸ ὅποιο παράγεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὑψηλὸ γερμανικὸ⁶⁹ *bahho* = *ham* (= μηρὸς ζώου χοιρομέρι), *haunch* (= ἵσχιον, γοφός, γλουτός), ἀπὸ τὸ ὅποιο προέρχεται καὶ ἡ ἀγγλικὴ⁷⁰ λ. *bacon* > μπέικον, τὸ = χοιρινὸ⁷¹ κρέας ἀπὸ τὴν πλάτη ἢ ἀπὸ τὰ πλευρὰ τοῦ ζώου, τὸ ὅποιο διατηρεῖται καπνιστὸ ἢ ἀλατισμένο, ἐνῶ ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ λ. *baco, bacco* ἀπαντᾶ καὶ ώς: «*pacca*⁷², *pacho- Porcus saginatus, ustulatus, salitus, et petaso aut perna*», καὶ ἀπὸ τοὺς τύπους *pacho, pacca*⁷³ προέρχεται τὸ μτγν. ἀ-πάκιν μὲ τὸ προθετικὸ ἀ-, προσέγγιση ἡ ὅποια δίνει ἀπόλυτη ταύτιση τόσο στὸ μορφολογικὸ-φωνητικὸ ὅσο καὶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος τῆς λέξης.

‘Ο Walther von Wartburg παραθέτει τὴ γερμανικὴ λ. *bakko*, ὅπως αὐτὴ ἐπιβιώνει στὴ γαλλικὴ γλώσσα καὶ τὰ ἴδιωματά της καὶ μᾶς πληροφορεῖ⁷⁴ στὸ τέλος τοῦ λήμματος: «In der ältern Sprachperiode ist das Wort in Nordfrankreich auf die Wallonie, Pikardie, Normandie, Isle-de-France, Campagne, Lothringen, die Schweiz und Lyon beschränkt. In Südfrankreich tritt es nur sporadisch auf und mit wenigen Belegen. Italien kennt es nicht⁷⁵.

67. *Mittellateinisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 1307.

68. Ἡ λατινικὴ λ. *perna* ἔχει περάσει καὶ στὴ μεταγενέστερη ἐλληνικὴ ὡς *πέρνα*, ἡ = χοιρομέριον, χοίρινον μηρίον παστωμένον. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 2, σ. 739. Χρ. Γ. Παντελίδου, «Ἐτυμολογικά», Ἀθηνᾶ 38, 1926, 60: «Πέρνα δὲ καὶ πέρνη = σκελίς ὀλόκνημος ἐπὶ διαφόρων ζώων καὶ δὴ ἐπὶ τῶν χοίρων, τὸ κοινῶς χοιρομέρι. Ἀλλὰ παρὰ Πολυδεύκει 6, 52 “κωλῆνες τεταριχευμέναι, σκελίδες ὀλόκνημοι, αἱ πέρναι”».

69. *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer, τ. 1-3, Berlin 1989, τ. 1, σ. 107-108. Friedrich Kluge - Walther Mitzka, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin 1975²⁵, σ. 43.

70. Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Amsterdam 1971, σ. 66.

71. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [“Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη”], σ. 885.

72. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, Neu hg. von L. Favre, Niort 1883-87, τ. 1-10, Graz 1954, τ. 1-5. τ. 6, σ. 85. Ἡ λ. *petasio, petaso* = πετασών, a leg, or pestle of pork, esp. the shoulder (opp. *perna*, the ham). Charlton T. Lewis - Charles Short, ὁ. π., σ. 1364.

73. Τὸ *Mittellateinisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 1307, στὸ τέλος τοῦ λήμματος *baco* ἀναφέρει: «*vide et pacca*».

74. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 208-209.

75. ‘Ο Walther von Wartburg, *FEW*, τ. 1, σ. 209, παραθέτει τὴν ἀκόλουθη ὑποσημείωση: «Auf das agonues. *baconus* AGI 14, 17 ist kein Verlaß, da dieses nur einmal und nur als Beiname

Auf der Pyrenäenhalbinsel ist es mit kat. seit dem 15. jh. belegt, Dicc Aguiló 1, 168. Jedoch wird es kaum möglich sein, in pg. *bácoro* ‘einjähriges Schwein’ das gleiche Wort zu erblicken. So spricht die Verbreitung eher für eine spätere Entlehnung aus dem altfränk. denn aus dem urgerm. Das Vordringen nach dem Süden wurde sich dann vielleicht durch kommerzielle Beziehungen erklären, wie denn geräuchertes und gepökeltes Schweinefleisch schon früh einen Handelsartikel bildeten».

«ἄρτυκας καὶ ὄρτυκας, ὁ (΄Αποκ.) = τὸ φυτὸν νάρθηξ (εἶδος θάμνου βλαπτικοῦ γιὰ τὰ ζῶα ποὺ τὸν τρώγουν). Άρχ. ὄρτυξ-υγος εἶδος βοτάνου. (Θεοφ. Περὶ φυτ. ἰστ. 7.11.2). Τὸ ἀρκτικὸν τοῦ β' τύπου τράπηκε σὲ α στὸν α' τύπο (πβ. ἀστακὸς < ὄστακός, ἀνωνίδα < ὄνωνίδα» (ΛΕΕΔΓΙ 108).

‘Η λ. προσδιορίζει⁷⁶ τὸ φυτὸν Νάρθηξ ἢ Φερούλα ἡ κοινὴ (*Ferula communis*), ποὺ ἀπαντᾶ μὲ τὰ κοινὰ ὄνόματα⁷⁷: μαγκούτα, κουφόξυλο, ἀνάθρηκας, ἄρθηκας, ἄρνακας, κουφάρδακας, ἄρτηκας, καὶ ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ ἀρχ⁷⁸. ὄρτυξ, ὁ = Πλαντάγον ὁ λαγόπονς (*Plantagum lagopus*), κοινῶς τσαλαπετεινὸς (Βόρειος Έλλάδα), γιατὶ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ λ. νάρθηξ, ὁ = Νάρθηξ ἢ Φερούλα ἡ κοινὴ (*Ferula communis*), ἀναφέρεται δηλαδὴ ἀκριβῶς στὸ ἴδιο φυτὸν μὲ τὴ λ. ἄρτηκας, καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Άδ. Κοραῆς⁷⁹: «΄Αρτικα ἥκουσεν ὁ Βελώνιος (*Observat.* 18, pag. 42) ὄνομαζόμενον τὸν Νάρθηκα Έλλ. Άνάρθηκι γράφεται εἰς τὸν Αγγλον ἐκδότην τοῦ Θεοφράστου (Stackhouse, pag. lxxx) ἀπὸ τὸ Ναρθήκιον, ὑποκορ. τοῦ Νάρθηξ, Έλλ. εἶναι τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν φυτολόγων ἡ *Ferula* (férule), ἐνῷ ὁ Π. Γεννάδιος⁸⁰ ἀναφέρει σχετικά: «Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον κατάλληλος εἶναι ἵδιως ἡ ἐν Κύπρῳ ἀπαντῶσα διαφορὰ ἣν ὕρισεν ὁ Kotschy ὑπὸ τὸ ὄνομα Άνατρίχες (*Ferula communis* var. Άναθρήκα (καὶ πληθυντικῶς Άναθρῆκες) ὅπερ προφανῶς προέκυψεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ Νάρθηξ».

«ἀσβάχια, τά· βλ. σβάχια ἡ ἀσβάχια (προφ. ζβάχια, ἀζβάχια) καὶ ζουβά-

eines Mannes vorkommt, nicht als Substatis. Auch romagn. *baghin* “cochon” wird kaum mit vorliegender Familie in Verbindung gebracht werden dürfen».

76. Ιωάννου Ε. Χαβάκη, ὁ. π., σ. 108. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, ὁ. π., σ. 56-57.

77. Θ. Χελδράιχ-Σπ. Μηλιαράκη, ὁ. π., σ. 50.

78. LSJ⁹, σ. 1257,1637.

79. Άδ. Κοραῆ, Άτακτα, τ. 5₁, Έν Παρισίοις 1835, σ. 25.

80. Π. Γεννάδιου, Λεξικὸν φυτολογικόν, τ. 1-2, Άθηναι 1959², τ. 2, σ. 650.

χια, τὰ = οἱ ὅρχεις. Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ βατ-εύω μὲ ἀνάπτ. προθ. σ- . σβάτ-ια > σβάθια > σβάχια. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' μὲ τροπὴ τοῦ σ σὲ ζ (πβ. ζάλο < σάλος) καὶ ἀνάπτ. εὐφων. ου (πβ. πετ-ον-μέζι, τσακ-ον-μάκι, νταμ-ον-λάς). Ὡς πρὸς τὴν τροπὴ τοῦ θ σὲ χ, βλ. λ. ἔχνος. Ἡ προφορὰ ὡς ζ τοῦ ἀρκτικοῦ σ, ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ ἥχηρὸ σύμφ. (πβ. σβήνω, προφ. ζβήνω). Συνών. ἀμίλητα» (ΛΕΕΔΓΙ 109, 459).

Εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ οήματος βατεύω, γιατὶ ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ⁸¹ بايدا baida, πληθ. baidâ = egg; testicle (= ἀρχίδι), ἐνῶ εἶναι πιθανότερο νὰ ἔχει προέλθει κατευθείαν ἀπὸ τὴν ἀραβική, γιατὶ ἡ λ. ἔχει περάσει στὴν τουρκικὴ⁸² ὡς بايز beyza = an egg; a testicle, μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ σ στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης, ἐνῶ τὸ Ἑλληνικὸ λεξιλόγιο ποὺ ἀναφέρεται σὲ λέξεις ταμπού, παρουσιάζει ἐτυμολογικὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς δὲ μποροῦμε νὰ δώσουμε ὁριστικὴ ἀπάντηση γιὰ τὴν προέλευση ἐνὸς ἀριθμοῦ λέξεων ποὺ καλύπτουν αὐτὸ τὸ σημασιολογικὸ πεδίο.

«ἀφορόζης, ὁ = ὁ ἐπικρουστήρας τῶν πυροβόλων ὄπλων. Ἱσως τουρκ. aforoz (= ἀφορισμὸς) < Ἑλλην. ἀφορισμὸς (μτφ.). Συνών. τσακονμακίστρα» (ΛΕΕΔΓΙ 118).

Ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικὴ σχέση μὲ τὸ جُووْفِلِ aforoz⁸³ = ἀφορισμός, ἐξεκκλησιασμός, ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ⁸⁴ حُرُوس horos, horoz = ἀλέκτωρ· λύκος πυροβόλου ἀρχαίου συστήματος, κοινῶς πετεινός· cock, rooster; hammer of a gun, cock, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ⁸⁵ حُرُس hurus = Hahn (= κόκορας), πρβλ. τὸ νεοελληνικὸ κόκορας, ὁ = κόκορας· ἐπικρουστήρας τοῦ ὄπλου, καθὼς καὶ τὸ ἀγγλικὸ cock = κόκορας· ἐπικρουστήρας.

«βάγκα, ἡ (Ρέθ.) = χαντάκι, μεγάλο αὐλάκι. Ἰταλ. vanga = σκαλιστήρι, τσαπὶ κατὰ τὸ σχῆμα συνεκδοχῆς (τὸ ὄργανο ἀντὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐνέργειας). Πβ. τὸ ἵταλ. vagare = σκάβω» (ΛΕΕΔΓΙ 122).

81. F. Steingass, *A Learner's Arabic –English Dictionary*, Beirut 1972, σ. 154β.

82. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 421αβ.

83. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 156β.

84. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 737α. New Redhouse, σ. 489.

85. Paul Horn, *Grundriss der neupersischen Etymologie*, σ. 106, λῆμμα 480.

‘Ο Μ. Περίδης⁸⁶ ἀναφέρει τὴ λ. ὡς ἔρμήνευμα τῆς ἵταλικῆς λ. *capezzagine* = ἡ κυριωτέρα αὐλαξ πλαγία, χρησιμεύουσα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν περιπτῶν τοῦ ἀγροῦ ὑδάτων, κ. (ἐν Κρήτῃ) ρύάκιον ἢ βάγγα, ἐνῷ ὁ Du Cange⁸⁷ ἔχει καταχωρίσει τὴ λ.: «βάγγα, Fossa, Διώρυξ. *Bauggīzēn*, Fodere, ταφρεύειν. Vide *Gloss. med. Lat. in Vanga*», καὶ ὅπως διαπιστώνουμε ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. εἶναι ἐπιτυχῆς, ἐνῷ στὸ ἔργο του γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ λατινικὴ, παραθέτει πλῆθος στοιχείων, καὶ ὁ G. Meyer⁸⁸ ἐπαναλαμβάνει οὐσιαστικὰ τὰ ἕδια, συσχετίζοντας τὴ λ. μὲ τὴν ἵταλικὴ λ. *vanga*⁸⁹ = διπλῆ σκαπάνη, λίσγος· γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη προβλ. τὰ λατινικά⁹⁰: *fossa* = fosse (= λάκκος), *bief* (= μυλαύλακο), *gutter* (= χαντάκι, αὐλάκι), *waterway*, καί: *fossorius*, *fossorium* = bêche (= λισγάρι, τσάπα), προερχόμενα καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὸ ρῆμα *fodio*, *fossum* = σκάπτω, ὀρύσσω.

«βερτζὶ (ἄκλιτο· χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπίθετο) = παρθένος, φυσικός, ἀγνός, καθαρός, ἀνέπαφος. “Χείλια βερτζὶ κόκκινα”. Ἰταλ. *verGINE* (μτφ.) = ἀγνός, παρθένος, καθαρός» (*ΛΕΕΔΓΙ* 129).

‘Η λ. ἀπαντᾶ στὴ μεσαιωνικὴ ἐλληνικὴ⁹¹ ὡς βερτζί, βερζίν, τὸ = βαφικὸ ξύλο φυτοῦ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, καὶ συνεκδοχικῶς τὸ κόκκινο χρῶμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό, καὶ ὅπως ἔχει δειχθεῖ⁹² ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ βενετικὸ *verzin*, ἵταλικὸ *verzino* = σκληρὸ ξύλο τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ τὸ δποῖο οἱ βαφεῖς ἀποκτοῦν ἔνα κόκκινο χρῶμα, καὶ κατ’ ἐπέκταση τὸ κόκκινο χρῶμα.

«βλασερός, ἐπίθ. = νερούλος, μαλακός. “Ἄγαπῶ τὸ φαητὸ ὄντεν εἶναι βλασερό”. Ἀπὸ τὸ βρασερός < βράση, μὲ τροπὴ τοῦ ρ σὲ λ (ἀνομ. δύο ὑγρῶν στὴ λ.). Πβ. τὰ τῆς κοινῆς λυθρίνι < ρυθρίνι, πλώρη < πρώρη» (*ΛΕΕΔΓΙ* 130).

86. Μ. Π. Περίδου, *Λεξικὸν ἵταλικὸν καὶ ἐλληνικόν*, τ. 1-2, Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου 1862, τ. 1, σ. 309.

87. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688, σ. 163.

88. G. Meyer, *N.S. IV*, σ. 15.

89. M. Π. Περίδου, ὁ. π., τ. 2, σ. 1671.

90. A. Ernout - A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris 1967⁴, σ. 243. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὁ. π., σ. 774. J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1954-1976, σ. 449.

91. Ι. Ν. Καζάξη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 245.

92. Κ. Καραποτόσογλου, «Μεσαιωνικὰ ἔτυμα», *Μελέται καὶ Υπομνήματα* 2, 1989, 240-242.

‘Ο. Ιω. Καλλέρης⁹³ ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «Συγγενὲς ώσαύτως σημασιολογικῶς πρὸς τὸ γλαρός καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ βλαρός εἶναι καὶ τὸ ἐπίθ. βλασερός (βλασερὸψ ψωμὶ - βλασερὴ μυτζήθρα - βλασερὲς ἐλμὲς - κττ.), χρησμοποιούμενον διαλεκτικῶς πολλαχοῦ, καταχωρισθὲν δὲ ἥδη εἰς τὸ Ἰστορ. Λεξικὸν ὡς παράγωγον τοῦ βράζω καὶ σχεδὸν συνώνυμον τοῦ βραστερὸς (= δὲ εὐκόλως βράζων). Ἡ φθογγικὴ αὕτη συσχέτισις (ὅφείλεται εἰς τὸν N. Δεκαβάλλαν), ἐσφαλμένη προφανῶς, καὶ ἡ σημειωθεῖσα ἥδη ἀνάλογος σύγχυσις μεταξὺ τοῦ βλαρός καὶ τοῦ γλαρός, ἀποδεικνύουν ἐπαρκῶς ὅτι δὲ ἐτυμολογικὸς καθορισμὸς τῶν ἐπιθέτων τούτων δὲν εἶναι εὔκολος... ὑπολαθάνη, ὡς ὑποπτεύω, εἰς τὴν ἥδη μνημονευθεῖσαν γλῶσσαν τοῦ Γαληνοῦ “βλαβεραί· ὑγραί, μυξώδεις”. Τὸ προφανῶς ἀσυμβίβαστον τῆς ἐννοίας μεταξὺ λήμματος καὶ ἔρμηνεύματος καὶ ἡ παρατηρουμένη κατὰ χώραν διαταραχὴ τῆς ἀλφαβητικῆς τάξεως τοῦ γλωσσαρίου δεικνύουν σαφῶς ὅτι τὸ λῆμμα τῆς γλώσσης νοσεῖ, ἐξ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος πιθανῶς. Ἡ ὑπὸ τοῦ Schneider ὅμως γενομένη ἀποκατάστασις αὐτοῦ εἰς “βλαδαραί” οὐδετέραν τῶν σημειωθεισῶν ἀνωμαλιῶν αἴρει, ἐνῷ ἡ διόρθωσις εἰς “βλασεραί” ἐξομαλύνει ἀμφοτέρας, παλαιογραφικῶς δὲ φαίνεται πιθανωτέρα. Σπεύδω νὰ προσθέσω ὅτι τυχὸν ἐπαλήθευσις τῆς εἰκασίας ταύτης θὰ εἶχεν ὡς μόνο ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἄλλοθεν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων περὶ παλαιοτέρας χρήσεως τοῦ ἐπιθέτου, ἀλλ’ οὐδὲν θὰ προσέθετεν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐτυμολογίας αὐτοῦ».

‘Ο. Ιω. Καλλέρης ἔχει ἐτυμολογήσει ἔνα πολὺ περιορισμένο ἀριθμὸν νεοελληνικῶν λέξεων, ἀλλὰ ἔχει συζητήσει διεξοδικὰ ὁρισμένες πτυχὲς τῶν δυστυμολόγητων, καὶ ἔχει δημιουργήσει μιὰ προβληματικὴ γιὰ τὶς δυσκολίες ποὺ ἀναφύονται καὶ τὰ ἀναπάντητα πολλὲς φορὲς ἐρωτηματικά, ὅπως τὸ παραπάνω.

«βουντέ(α) καὶ γουντέ(α) ἢ μουντέ(α), ἡ = μυρωδιὰ ἀπὸ κλειστὸ χῶρο ἢ μπαγιάτικο εἶδος.: “Ἡτανε ἔνα χρόνο κλειστὸ στὸ σπίτι καὶ βγάνει μιὰ γουντέ, ποὺ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ σταθεῖ”. Ἱσως ἀπὸ τὸ βουνδ-έα μὲ ἥχηροπ. τοῦ δ σὲ ντ. ‘Ο β’ τύπος ἀπὸ τὸν α’ (βλ. ὡς πρὸς τὴν τροπὴ τοῦ β σὲ γ τὸ λῆμμα βουνδνακλῶ). ‘Ο γ’ Ἱσως ἀπὸ τὸ μουντὸς = σκοτεινός, κλειστός» (ΛΕΕΔΓΙ 134).

‘Η λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ⁹⁴ لَنْ gend = foetidus pec. odor,

93. Ιω. Ν. Καλλέρη, «Ἀνάλεκτα ἐτυμολογικά», Λεξικογραφικὸν Δελτίον 9, 1963, 47-53.

94. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, σ. 4035. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1576αβ.

res faetida; a fetid odor, stench (= δύσοσμη μυρωδιά, δυσοσμία, δυσωδία, βρώμα), لعنة *gendâ* = foetens, foetidus; fetid, from which a stink arises (= δύσοσμος, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἀναδύεται μιὰ βρώμα).

«γάγγλα, ἥ = στροφή, καμπύλη δρόμου. “Ο δρόμος εἶναι γεμάτος γάγγλες”. Ἀβέβαιου ἐτύμου. Κατὰ τὸν Ν. Ἀνδριώτη ἀπὸ τὸ μτγν. γαγγλίον, κατὰ τὸν Φ. Κουκουλὲ καὶ τὸν Γ. Πάγκαλο ἀπὸ τὸ διάκλα (< ἀρχ. ρ. διακλῶμαι = (γιὰ εὐθεῖες γραμμὲς) ἀλλάσσω διεύθυνση, σπάζω εἰς δύο) > γάκλα > γάγλα. Συνών. κούρμπα» (ΛΕΕΔΓΙ 140).

‘Η ἐτυμολογία τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ καὶ πρὸς τὸ τουρκικὸ⁹⁵ **كامل** *kangal* = σπεῖρα σχοινίου, μαλλίου, ἥ ὅφεως, *kangal etmek* = κάμνω σπεῖραν, σπειρῶ, ἥτοι στρέφω σπειροειδῶς, κ. κουλουριάζω, ἥ ὅποια ἵσως εἶναι ἑλληνικῆς ἀρχῆς.

«γεργερές, ὁ = κουδούνι μεγάλο, κατάλληλο γιὰ μπροστάρηδες κριούς. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Γέργερη* τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχαν ὄνομαστὰ λεράδικα (ἐργαστήρια κουδουνιῶν)» (ΛΕΕΔΓΙ 146).

‘Η λ. ἵσως δὲν ἔλκει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὴν ὄνομασία τοῦ χωριοῦ *Γέργερη*, ἀλλὰ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ⁹⁶ **جوس** *ceres* = a small bell; κώδων, κωδωνίσκος, μὲ ἀναδίπλωση τῆς ἀρχικῆς συλλαβῆς, πρβλ.: κωβιός⁹⁷, ὁ = εἶδος θαλασσίου, καὶ ποταμίου ἰχθύος· ὡς ἐν τῇ συνηθείᾳ, > κωκωβιός, ὁ, ἴδια σημασία.

«γίγλα, ἥ = ἥ ζώνη τοῦ σαμαριοῦ ποὺ περιβάλλει τὴν κοιλιὰ τοῦ ζώου. Ἰταλ. *ghiglia* = τὸ ἀμφιμασχάλιο κορδόνι τῶν ἀξιωματικῶν. Συνών. μεσιά. Πβ. ἀπανωγίγλι» (ΛΕΕΔΓΙ 149).

‘Η λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἵταλικὸ⁹⁸ *ghiglia* = cordoni ornamentali di

95. I. Χλωροῦ, ὕ. π., τ. 2, σ. 1257α. J. W. Redhouse, ὕ. π., σ. 1425α: «كامل *kangal* = a coil; a skein; ملائكة *kangallamak* = to coil, wind in a skein».

96. J. W. Redhouse, ὕ. π., σ. 655α. I. Χλωροῦ, ὕ. π., τ. 1, σ. 615β.

97. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὕ. π., τ. 2, σ. 287.

98. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, τ. 1-5, Firenze 1975, τ. 3, σ. 1799.

uniformi o vestiti, ἀλλὰ ἀποτελεῖ διαφορετικὸ τύπο τοῦ μεσαιωνικοῦ⁹⁹: «ἴγγλα, Cingulum sub ventre equi, apud Crusum pag. 188, pro σίγλα, *Cingulum*, quomodo Galli dicunt *La cingle du Cheval*, Ital. *Cinghia*», καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ λατινικὸ¹⁰⁰ *cingula*, *cingulum*, *cingulus* = the girdle encircling the hips, a zone, belt.

«γιορντανές, ὁ = (Ρεθ.) = διπλὸ κερκέλι, σὲ κάθε ἄκρο τοῦ ὅποίου ἐδένετο ἔνα κομμάτι σκοινί, ὥστε ὀλόκληρο τὸ σκοινὶ νὰ μὴ στρίβει μὲ τὶς κινήσεις του ζώου ποὺ τὸ ἔφερε. “Βάλε γιορντανέδες στὰ σκοινὶα τῶν ὀξῶν νὰ μὴ στρίβουνε”. Τουρκ. *yordam* (= εὔκινησία) μὲ τροπὴ τοῦ μ σὲ ν (πβ. κονρσούμι <*kurşun*> (ΛΕΕΔΓΙ 149).

Ἡ ἐτυμολόγηση τῆς λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁰¹ يوردم *yordam* = ταχύτης, εὔκινησία ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἐπιδεξιότης, εἶναι ἀτυχής, γιατὶ ἡ λ. δὲ συμπίπτει στὸ σημασιολογικὸ μέρος, καὶ στὴ μετατροπὴ τῆς λ. *kurşun* > κονρσούμι, ἔχουμε τροπὴ τοῦ ν σὲ μ, καὶ ὅχι τὸ ἀντίθετο, ἐνῷ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹⁰² گردان *gerdane* = anything that turns round; as a swivel to a chain (= κάθετι τὸ ὅποιο περιστρέφεται, ὅπως ὁ στρεπτήρας στὴν ἀλυσίδα); a child's windmill, a gocart, πρβλ. καὶ τὸ گردان *gerdan*¹⁰³ = ὁ περιστρεφόμενος, μετοχὴ τοῦ گردیدن *gerdiden*¹⁰⁴, *gardîdan* = στρέφεσθαι· to turn; to go round.

«γοῦλος, ὁ = κάλος, ρόζος τοῦ δέρματος ἀπὸ νεκρωμένη σάρκα. “Γεμᾶτα γούλους εἶναι τὰ χέργια μου ἀπὸ τὸ σκάψιμο”. Μεγεθ. τοῦ γουλί, ὑποκορ. τοῦ γοῦλο < γ- προθ. + ἀρχ. οῦλον < ρ. εἰλῶ = συγκεντρώνω, πιέζω (γοῦλος δηλ. εἶναι συμπαγὴς μάζα τοῦ δέρματος). Συνών. πέταλο» (ΛΕΕΔΓΙ 155).

Τὸ ΙΛ (5₂, 93-94) ἔχει καταχωρίσει τὸ λῆμμα: «γοῦλος ὁ, βοῦλος, βοῦλες, ὄυλος, λοῦλος, γοῦδ-δο, κοῦδ-δο. 1) Μικρὸς λεῖος καὶ στρογγυλὸς λίθος. 2)

99. Du Cange, ὁ. π., σ. 505.

100. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὁ. π., σ. 333. Χρ. Χαραλαμπάκη, «Παρασυνδέσεις κρητικῶν λέξεων μὲ ἀντίστοιχες γλῶσσες τοῦ ‘Ησυχίου’, Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμο ‘Μνήμη’ Γεωργίου Ἰ. Κουρμούλη, Ἀθῆναι 1980, σ. 14-15.

101. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 2023α.

102. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1536α.

103. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1382α.

104. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 3, σ. 1040α.

· Ο εῖς τῶν ὅρχεων. 3) · Ο ἐπὶ τοῦ σώματος ἔξωτερικῶς παρουσιαζόμενος ὅγκος. 4) Τὸ παρὰ τὴν κλείδωσιν στρογγύλον μέρος τοῦ μηριαίου ὅστοῦ. 5) · Ἐπιγλωττίς. 6) · Ο κάλος¹⁰⁵, τύλος. 7) Μικρὸν ἐπὶ τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν ἔκφυμα, ἡ ἀκροχορδών. Συνών. βαρβαρίτσα¹⁰⁶, γαρδαβίτσα, καρναβίτσα, κότσα, κούτσικας, μερμηγκιά, μαντραβίτσα, μπαρδαβίτσα, παστραβίτσα, σκάθαρος», καὶ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ γουλί (II), τὸ = τὸ γουλί, τὸ ἀποφλοιωμένον στέλεχος τοῦ βλαστοῦ τῆς κράμβης ἢ ὁ βλαστὸς ἢ ἡ γογγυλώδης ρίζα διαφόρων χόρτων.

· Η λ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ λ. γουλί, τό, ἢ τὸ ἀρχ. οὐλον, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο¹⁰⁷ «ῆλος, ὁ, τὸ καρφίον, καρφί· παρ’ Ὁμήρω οὐδέποτε ὡς μέσον στηριγμοῦ, ἀλλ’ ὡς στολισμός, ἐν τῷ σκήπτρῳ... ὅπου λοιπὸν ἐννοοῦνται αἱ κεφαλαὶ τῶν καρφίων ἢ κυρτώματα ὅμοια μὲ ἐκείνας· ὅθεν καθόλου ὑψώματα, ἔξοχαι, ὡς π.χ., οἱ τύλοι εἰς τοὺς πόδας, ἔκφύματα μυρμηκιώδη εἰς τὰς χεῖρας καὶ πόδας, κ.τ.τ. ὡς καὶ τὸ παρὰ Γάλλ. *Clou*· wart, *callus* (*LSJ*⁹, σ. 769), πρβλ¹⁰⁸: «ῆλος σκλήρωμα ἐστι περὶ τὰ πέλματα τῶν ποδῶν γινόμενον στρογγύλον καὶ παραπλήσιον τοῖς τῶν ἥλων κεφαλίοις. ἐστι δὲ ἦλος τὸ ἐπιδημίως καλούμενον καρφίον», γῆλος¹⁰⁹ > γοῦλος, πρβλ. ζήλεια > ζούλεια.

«ζάκα, ἡ (Ρέθ.) = στενοχώρια μακρόχρονη ποὺ δὲν ἔξωτερικεύεται ἀπ’ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει, κατακράτηση τῆς στενοχώριας γιὰ πολὺ χρόνο. Ἀπὸ τὸ ζακώνω ὑποχωρ.», καὶ «ζακώνω (Ρέθ.) = ἀφήνω τὴ στενοχώρια κλεισμένη

105. Ο Ν. Γ. Κοντοσόπουλος, *Γλωσσικὸς Ἀτλας τῆς Κρήτης*, Ήράκλειο 1988, σ. 186, ἔχει συγκεντρώσει τὸ γλωσσικὸν ὑλικὸν ποὺ ἀποδίδει τὴν ἐννοια: κάλος στὸ πόδι, καὶ εἶναι οἱ συναφεῖς λ.: γοῦλος, γοῦγλος, λοῦλος, βοῦλος, βοῦος.

106. Η λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸν բրածիւց = μπαρδαβίτσα, μαντραβίτσα, μυρμηγκιά, ἀκροχορδών. *Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν*, ἐπιμ. Βλ. Γεωργίεφ - Μ. Φιλίπποβα - Μπαΐροβα, Σόφια 1960, σ. 72. Οἱ Linda Sadnik - Rudolf Aitzetmüller, *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprache*, τ. 1, Wiesbaden 1963κέξ., μᾶς πληροφοροῦν: «Eine alte Ableitung ist das in allen slav. Sprachen belegte Wort für das Warze (= κρεατοελιά, μερμηγκιά): «skr. bràdavica, bràdâvka “Warze, Brustwarze” (bràdavičnjâk “Blumenkohlgewächs”, sl. bradavica “Warze”... Für das Alter dieser Bildung spricht ein noch vor der Liquidametathese ins Griech. entlehntes dial. μπαρδαβίτσα (Filipova-Bajrova, *Bulg. ez.* 1961, 3, 252f.)».

107. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 2, σ. 23.

108. *Scholia et glossae in Nicandri theriaca (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. Α. Crugnola, *Vita-Scholion* 272a₁₋₄.

109. N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, σ. 270, λῆμμα 2694: «γῆλους, γαγήλους Λεσβ. Warze (= ἀκροχορδών, μερμηγκιά)».

μέσα μου, ἐσωτερικεύω τὸν πόνο μου... Ἰσως μσν. ζακόνιν (= συνήθεια) < σλαβ. *zakonü*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 184).

‘Η λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ μσν. ζακόνιν, τό, καθὼς ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹¹⁰ ضيق zayk, zik = μέρος στενόν, στενότης, ἀγωνία, στενοχωρία: narrowness, contraction; oppression; difficulty, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹¹¹ ضيق zayk, zik = being narrow, strait, or tight; being close, covetous; anguish, vexation, grief, sadness, melancholy, affliction, anxiety, doubt, oppression of spirits, or anything which tortures the mind.

«ζενές, ὁ (Ρεθ.) = κάτισχνος, πολὺ ἀδύνατος. Ἰσως ἀπὸ τὸ ζένω < ἀρχ. ζέω = βράζω» (*ΛΕΕΔΓΙ* 186).

‘Η λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ζένω < ζέω, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹¹² جیل enez, eneze = feeble, weak (= ἀδύναμος); incapable, μὲ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ e-, καὶ ἀντιμετάθεση τῶν συλλαβῶν, δηλαδή: *ἐνεζὲς > *νεζὲς > ζενές.

«ζομπονιάρης καὶ τζομπονιάρης ḥ (τ)ζομπονιάρικος, ἐπίθ. = ζαρωμένος, ζουριασμένος, συρρικνωμένος, καχεκτικός... Ἰσως ἀπὸ τὸ ἴταλ. *zampa* ἢ βενετ. *zambin*: ζαμπονιάρης > ζομπονιάρης» (*ΛΕΕΔΓΙ* 188).

‘Η λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἴταλικὸ¹¹³ *zampa* = πόδι τετράποδων, ὑποκ. *zampin*, ἀπὸ τὸ ὅποιο πιθανὸν νὰ προέρχεται¹¹⁴ τὸ νεοελληνικὸ *τσαμπί*, τό, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹¹⁵ زبون zebun, zabun = ἀδύνατος, καχεκτικός, ἰσχνός, εὐτελής: foolish, weak; a fool, a simpleton, a dupe.

110. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 1048β. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1217α.

111. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 2, σ. 808γ.

112. New Redhouse, σ. 342.

113. Μ. Π. Περίδου, *Λεξικὸν ἴταλικὸν καὶ Ἑλληνικόν*, τ. 2, σ. 1717.

114. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 379. ‘Ο Κ. Καραποτόσογλου, «Συμβολὴ στὴ διερεύνηση τῆς προέλευσης τῶν προστριβόμενων συμφώνων (affricates) τζ [dz] - τζ̄ [dž], τσ [ts] - τσ̄ [tš] τῆς ποντιακῆς διαλέκτου στὴν ἀρχὴ λέξεων», *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 18, 1988, 128-131, ἔχει δεῖξει ὅτι ἡ λ. *τσαμπί*, τό, προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ *تنبا* tšamba = grape-stalks (= τσάμπουρα), προσέγγιση ἡ ὅποια δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες, γιατὶ ταυτίζεται στὸ φωνητικὸ-μορφολογικὸ καὶ τὸ σημασιολογικὸ μέρος. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 1, σ. 456α.

115. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 864α. J. W. Redhouse, σ. 1004β.

«ζουρειό, τὸ = ὁ ἐλεύθερος ὄλογυρα χῶρος ποὺ ὑπάρχει δίπλα στὸ δωμάτιο ἄλεσης τοῦ νερόμυλου, ὅπου βρίσκεται ἡ φτερωτή, πάνω στὴν ὅποια χύνονται τὰ ὀρμητικὰ νερὰ τῆς ντολαπίνας. Ἀπὸ τὸ οὔσ. ζούρα (< ἵταλ. *usura* = τριβὴ) > *ζουρεῖον > ζουρειό. Πρόκειται δηλ. γιὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ νερόμυλου ὅπου γίνεται ἡ συνεχὴς ὀρμητικὴ καὶ θορυβώδης ροή τοῦ νεροῦ πάνω στὴ φτερωτή. Πβ. “Τσῆ χήρας ὁ νερόμυλος ἔνα ζουρειὸ ποὺ τὸ χει...”. (ἀπὸ ἀστεία μαντινάδα)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 189).

‘Ο Δημ. Β. Οἰκονομίδης μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ θέμα¹¹⁶: «ζουρειὸ τὸ· ἡ βρεχάμενα τοῦ νερόμυλου· ...Ζουρειὸ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ εἶναι α’) ὁ ὄχετός, δι’ οὗ διέρχεται τὸ ὕδωρ καὶ β’) ὁ πρῶτος ὄροφος τοῦ ὑδρόμυλου», καὶ ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὴ λ. ζούρα, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. ζωρύα¹¹⁷, ἡ = pipe for running water; αὐλακες ἡ τάφροι δι’ ἀπορροὴν τῶν ὑδάτων, ὅπως διασώζεται στὸ ἀκόλουθο ἐπιγραφικὸ χωρίο¹¹⁸: «τὰς ζωρύας τὰς ὑπὲρ τοῦ ναοῦ παρταμόντι καὶ τὰγ γᾶν ἀποφορήσαντι ἐς τὰν ὀδὸν...σκαπέτου ὑπὸ τᾶν ζωρυᾶν ὀρύξιος Ἐρμαίωι...ζωρύας, ὡς τὸ ὕδωρ ἐπὶ τὸν ναὸν μὴ ὁρέηται εξενικοῦσι καὶ ἀμφιταμοῦσι».

«ζουρίδα, ἡ = εἶδος ἀλεποῦς, ἡ νυφίτσα. Ἀπὸ τὸ ζούρα - ζουριάζω (ζούρα (< ἵταλ. *usura*) = ζαρωμένη, μικρόσωμη). Συνών. καληγιαννού» (*ΛΕΕΔΓΙ* 189).

‘Ο Γ. Πάγκαλος¹¹⁹ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «ζουρίδα ἡ, ’Α. καὶ Δ. Κρ. 1) Ἰκτίς ἡ ὀρεσίβιος. 2) Μεταφορ. ἐπὶ τῆς σκύλλας. Ἡ ἔχουσα χρῶμα, μέγεθος καὶ ταχύτητα ζουρίδας δηλ. χρῶμα καφεδὶ Δ. Κρ.», καὶ ὁ ’Ελ. Πλατάκης¹²⁰ καταλήγει γιὰ τὸ θέμα: «κατὰ Καν. Χατζ. Θηλ. 12, ”Οντριας 19, Raulin 1033 τὸ σαρκοφάγο θηλαστικὸ (δασόβιο, ἀλλὰ πλησιάζει καὶ στὶς κατοικημένες περιοχὲς) Ἰκτίς ἡ κατοικίδιος: *Martes foina* Erxleben (στὴν Κρήτη τὸ ὑπεῖδος *bunites*) = *Mustela foina* L.».

116. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Οἱ ἐν Ἑλλάδι παραδοσιακοὶ ἀνεμόμυλοι», Ἐπετηρίς τοῦ Κεντρού Ερεύνης Ἑλληνικῆς λαογραφίας 25, 1977-1980, 195-196.

117. *LSJ*⁹, σ. 760. Δ. Δημητράκου, *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, Αθῆναι 1964, τ. 4, σ. 3222.

118. *IG IV* [Argolid, Corinthia document 823 46-48].

119. Γεωργ. Έμμ. Παγκάλου, ὁ. π., τ. 2, σ. 361.

120. ’Ελευρίου Κ. Πλατάκη, «Δημώδη ὄνόματα ζώων τῆς Κρήτης», *Κρητολογία* 10-11, 1980, 64.

‘Η λ. ἵκτις¹²¹, ἵκτις, ἥ = νυφίτσα· γαλῆ ἀγρία, the yellow-breasted marten, βρίσκεται στὴ νεοελληνικὴ ὡς ἀτίδα, ἀτζίδα, ἀξίδα, ἀτσία, ἥ = 1) Ἰκτίς (Mustela foena), συνών. νυφίτσα. 2) Ἰκτίς ἥ ὁρεδίαιτος (Mustela martis), συνών. κουνάβι. 3) ἀλεποὺ (ΙΔ 3, 280), καὶ ὁ Π. Βλαστὸς¹²² ἔχει καταγράψει τὰ ἀκόλουθα συνώνυμα: νυφίτσα· αἴτουλακας, αἴτουλας, γαλίδα, ζουρίδα, καληγιαννού, καλογυνναικάρι, μουσίτσα, μουστέλα, ποντικούφη.

‘Η λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ zorro, zorra [θorro, θorra, sorro, sorra] = fox (= ἀλεπού), > zorrilla > ζουρίδα, μὲ ἐπικάλυψη τῆς λ. ἀπὸ τὴν κατάληξη -ίδα, καὶ ἡχηροποίηση τοῦ σ > ζ, ἐὰν δὲν ἔχει προέλθει κατευθείαν ἀπὸ τὸ zorro, zorra.

«καβούσι, τὸ = μικρὴ πηγή, συνήθως ἀπλὸς λάκκος, στὸν ὅποιο διαρρέει τὸ νερὸ τῆς μικρῆς πηγῆς. Ἀπὸ τὸ λατ. ἐπίθ. cavus, -a, -um = κοῖλος (ἐννοεῖται locus = τόπος) μὲ ἑλλην. κατάλ. -ι. Πβ. τὸ ἴταλ. ἐπίθ. cavo = κοῖλος καὶ τὸ ἑλλην. οὐσ. κάβα, τῶν ὅποιων ἡ παραγωγὴ εἶναι ἡ ἴδια. Πβ., ἐπίσης καὶ τὴν ὄνομασία Καβούσι πολλῶν χωριῶν τῆς Κρήτης» (ΛΕΕΔΓΙ 200).

‘Η λ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ λατινικὸ cavus, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ¹²⁴ حوض habz, hauz, havuz = piscina, alveus, conceptabulum aquae majus, lapidimus extructum, sive ad levandum, sive ad aquandum, sive irriganduman; vivier, reservoir, auge, bacin de fontaine (= γούρνα, λεκάνη τῆς πηγῆς), abreervoir; artificial basin, reservoir or tank for water, δεξαμενή, κοινῶς χαβούζι > καβούσι, μὲ ἐναλλαγὴ χ - ζ > κ - σ, καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ χαβούζα, ἥ.

«κακομάζαλος καὶ κακομάτζαλος, ἐπίθ. κακότυχος, καημένος (λέγεται φιλικά). Ἰσως κακὸς + μάζαλη (< ἐβρ. mazzal = τύχη), καὶ «καλομάζαλος καὶ

121. LSJ⁹, σ. 827.

122. Π. Βλαστοῦ, Συνώνυμα καὶ συγγενικά, νέα ἔκδοση συμπληρωμένη ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ συγγραφέα, Ἀθήνα 1989, σ. 466.

123. Joan Corominas, *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, Madrid 1976, σ. 625. Ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ zorro, -a, προέρχεται τὸ ὑποκοριστικὸ zorillo, -a, ἀπὸ τὸ ὅποιο προέρχεται τὸ γαλλικὸ zorille > ἀγγλ. zoril, zorille, zorillo = an animal of the African genus *Zorilla*, allied to the skunks (= μεφῖτις, νούρκα τῆς Ἀμερικῆς); also applied to some Central and S. Amer. skunks. *The Shorter Oxford English Dictionary*, ἔκδ. William Little - C. T. Onions, Oxford 1967³, σ. 2474.

124. Franz Meninski, ὁ. π., σ. 1821. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 812β. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 715β, ὅπου παρατίθεται καὶ τὸ νεοελληνικὸ ἔρμήνευμα: χαβούζι.

καλομάτζαλος, ἐπίθ. = καλότυχος... *Καλὸς + (ἴσως) μάζαλη < ἔβρ. mazzal = τύχη»* (ΛΕΕΔΓΙ 206, 214).

‘Ο Du Cange ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «κακομάζαλος¹²⁵, *Aerumnosus*. Anonymous de Vulpe & Lupo: *Πτωχὸν καὶ κακομάζαλον, πολλὰ δυστυχισμένον*», καὶ τὸ ἔρμήνευμα *aerumnosus*¹²⁶ = full of trouble or misery, suffering, wretched, miserable. ‘Ο Γ. Χατζιδάκης¹²⁷ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λ. καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐν Κρήτῃ λέγεται τὸ ἐπίθετον κακομάζαλος ἐπὶ τοῦ ἀτυχοῦς καὶ μάλιστα μετά τινος συμπαθείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ κακὸς καὶ τινος ἄλλου ὀνόματος, μάζαλη, ὅπερ ἐν Κρήτῃ μὲν ἀγνοεῖται σήμερον, καθ’ ὅσον γιγνώσκω, ἄλλαχοῦ δὲ πολλαχοῦ λέγεται καὶ σημαίνει ἄλευρα ἢ πίτυρα βεβρασμένα ἐν ὕδατι καὶ ἀποτελοῦντα πολτόν, εἰς ὃν ἐμβάπτουσι νήματα· ἐντεῦθεν καὶ ὁρῆμα μαζαλιάζω (ἐν Μεγάροις ματζαλιάζω) = ποιῶ τὸν πολτὸν τοῦτον, ἐμβάλλω τὰ νήματα εἰς τὴν μάζαλην. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν Κρήτῃ κακομάζαλος ἐδήλωσεν, ὅτε τὸ πρῶτον ἐλέχθη, τὸν ἔχοντα κακὴν μάζαλην, ὕλην, οὐσίαν, τύχην, τὸν ἐκ κακῆς μάζαλης, ὕλης, οὐσίας, πλασθέντα, καθόλου τὸν ἀτυχῆ».

‘Ο G. Meyer¹²⁸ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «μάζαλι ‘πίτυρα βρασμένα δι’ ὃν ἀλείφουσι τὰ νήματα εἰς τὸ ὑφαντήριον’. Zante. Πανδώρα XVII. μάζαλη f. ‘Stärke (für die Wäsche)’ Vyzantios. Legrand. Dafür hat Legrand¹²⁹ im französisch-griechischen Wörterbuche ἡ μάζαλις, Jannarakis u. ‘Stärke’ μαζαλίς, μαζαλίζω ‘stärke’, μαζάλισμα ‘das Stärken’ Vyzantios¹³⁰. Legrand. Slov. *mazalo* ‘Wichse, Salbe (= ἀλοιφή)’, von asl. мазати ‘schmieren’», ἢ ὅποια

125. Du Cange, ὁ. π., σ. 544. ‘Ο Φαίδων Ι. Κουκουλές, «Νεοελληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων παλαιοτέρα μνεία», Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 6, 1955-1956, 263, ἀναφέρει: «κακομάζαλος: ὁ δυστυχὴς καὶ ἀτημέλητος (Κρήτη, Κεφαλληνία, Ἡπειρος)· ὁ ὄνος ἔτυχεν αὐθέντην πτωχὸν καὶ κακομάζαλον, κακὰ δυστυχισμένον (Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου, 3, Wagner, *Carmina Graeca*)». ‘Ο Εὐάγγ. Αθ. Μπόγκας, Τὰ γλωσσικὰ ἴδιώματα τῆς Ἡπείρου, τ. 1, Ίωάννινα 1964, σ. 147, μᾶς πληροφορεῖ: «κακομάτζαλους (δ) ὁ ἀπλυτος, ἀσιδέρωτος, βρώμικος, ὁ καὶ κακουρέντζιλους».

126. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, σ. 60.

127. Γ. Χατζιδάκη, «Λεξιλογικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6, 1923, 4 [= Τοῦ ἕδιου, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 505-506α].

128. G. Meyer, *N.S. II*, Wien 1894, σ. 39.

129. Émile Legrand, *Dictionnaire grec moderen-français*, Paris 1882, σ. 515-516.

130. ‘Ο Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος, *Λεξικὸν τῆς καθ’ ἡμᾶς ἐλληνικῆς διαλέκτου, μεθηρμηνευμένης εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικόν*, Ἀθήνησι 1857, σ. 206, ἀναφέρει: «μάζαλη (ἢ κόλλα ἢ ἄλευρόκολλα τῶν ὑφασμάτων), μαζαλίζω (κολλάρω ὑφάσματα)».

μᾶλλον παράγεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ¹³¹ *mazalo* = *unguento* (= ἀλοιφή)· *smearer*, *dauber* (= μπογιατζής), *scribbler* (= λαναράς, λαναριστής), γιατὶ ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο¹³² *μᾶξα*, ἥ = 1) κυρίως σημαίνει ἄρτον ἐκ κριθῆς (κριθαρίσιον ψωμί), διαφόρου εἴδους καὶ ἔτοιμασίας. 2) τὸ φύραμα, ξυμάρι, διὰ τοῦ ὅποίου ἔτοιμάζεται ὁ ἄρτος, καὶ ἔπομένως, κάθε ὅγκος ἢ παχεῖα ὑλη, εἴδος ἔχουσα ἄρτου ἐκ κριθῆς. 3) τροπικῶς, ὡς καί, τὸ ζωμὸς καὶ πέλανος, λουτρὸν ἀπὸ αἵμα, σφαγή, παρουσιάζει δυσκολίες στὸ μορφολογικὸ μέρος, ἐνῶ ἡ λ. *κακο-καλομά(τ)ζαλος* εἶναι ἀπίθανο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ *μάξαλη*, ἥ = ἀλευρόκολλα, παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κάνει ὁ Γ. Χατζιδάκης.

‘Ο G. Meyer¹³³ συμπληρώνοντας τὰ ὅσα εἶχε ἀναφέρει παραπάνω παρατηρεῖ: «Nicht zu *μάξαλη* gehört *κακομάζαλος* ‘unglücklich’, *καλομάζαλος* ‘glücklich’. Dies enthält im zweiten Theile das hebräische לְמַזְּזָל ‘glücksstern, Planet; Schicksal, Glück’ Levy, *Neuhebräisches und chaldäisches Wörterbuch*, III 65), das im A. T. blos im Plural מַזְּזָלֹת *mazzalōt* ‘Sternbilder des Thierkreises’ vorkommt. Auf dieses semitische Wort geht auch spanisch¹³⁴ *desmazalado* ‘kleinmüthig, schwach, feig’ (bei Cervantes) zurück, wie Ascoli richtig gesehen hat, *Miscellanea Caix-Canello* S. 435, A. 2 = *Sprachwissenschaftliche briefe* 101, A. Endlich gehört dazu das jüdisch-deutsche *Schlismassel* (*schlimm Massel*) ‘Unglück’, auch ‘Pechvogel’, Tendlau, *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit*, S. 140, Nr. 467, und sein Gegenteil, das slavisch-jüdisch-deutsche *dobre masel* ‘Glück’ (poln. *dobry* ‘gut’), Leo Wiener, The Judeo-german Element in the German Language, *American Journal of Philology*, XV 345».

‘Η ἔβραικὴ¹³⁵ γνωρίζει τὴ λ. לְמַזְּזָל *mazzâl*, ποὺ ἀπαντᾶ κυρίως στὸν πληθυ-

131. Carlo A. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, Zara 1921, σ. 414. F. A. Bogadek, *New English-Croatian and Croatian-English Dictionary*, New York 1941, σ. 181. Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprache*, Wien 1886, σ. 185.

132. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὕ. π., σ. 353.

133. G. Meyer, N. S. III, Wien 1895, σ. 81-82.

134. Oi Joan Corominas - José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, τ. 2, Madrid 1989, σ. 469, σημειώνουν: «*desmazalado*, ant., ‘decaído, flojo de ánimo’, ‘descuidado en el tuerpo o en el vestir’, derivado del hebreo *mazzâl* ‘destino, suerte’ (propriamente ‘estrella’), significó primitivamente ‘desdichado’, ac. que se ha conservado en judeoespañol; el port. *desmazelado* se debe a un influjo del mismo origen que *mancilla*».

135. Ludwig Koehler-Walter Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, τ. 1-2, Leiden 1958, τ. 1, σ. 509β. Francis Brown-S. R. Driver- Charles A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, based on the Lexicon of William Gesenius, as translated by Edward Robinson*, Oxford 1953 (with corrections), σ. 561α.

ντικὸ ώς παλλού *mazzâlot*, παρού *mazzârot* = constellations, perhaps signs of the zodiac, probably loan-word from Assyrian *manzaltu*, *mazaltu* = station, abode of gods; Greek μαζονρωδ¹³⁶, Sternbild des Tierkreises > Schicksal, constellation of the zodiac > *fate* (= τύχη), ποὺ ἔχει περάσει καὶ στὴν ἀραβικὴ¹³⁷ ώς مَنَازِلْ manâzil = mansions, halting places; star of fortune, of fate, 駐留の宿 manâzilu'l qamar = mansions of the moon (twenty eight in number), καὶ διαφαίνεται ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς ἐβραϊκῆς λ. לְזָה *mazzâl* = τύχη, ἀλλὰ εἶναι ἄκρως ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. διασώζεται στὸ μσνκ¹³⁸.-νεοελλ. κακομά(τ)ζαλος = κακόμοιρος, δυστυχισμένος, ταλαιπωρος, ποὺ ἀπαντᾶ καὶ ώς: ἀμάντζαλος¹³⁹, δ, ἐπίθ. κακοντυμένος, ρυπαρός, ἀκατάστατος.

Ἡ λ. ἀμάντζαλος = ἐπίθ. κακοντυμένος, ρυπαρός, ἀκατάστατος, προέρχεται ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἴδιωματικὸ ἵταλικὸ¹⁴⁰ *mazale* [ma'dzale], διαφορετικὸ τύπο τοῦ *maiale* = porco (= γουρούνι); persona rozza, sporca, lurida, volgare, maleducata, ottusa, ignorante (o anche infida, sleale) (= ἄτομο ἀγροῖκο, βρώμικο, ρυπαρό, χυδαῖο, ἀπαίδευτο, ἄξεστο, ἀγράμματο ἢ ἀκόμη ἀπιστο, ὑπουλο), γιατὶ τὸ *mazale* [ma'dzale] ἔδωσε ἐπακριβῶς τὸ (ἀ)μάντζαλος > κακο(καλο)μάντζαλος.

«καλμεντεύομαι (λέγεται εἰρωνικὰ) = ἔχω καλὰ ἀποτελέσματα, εὐοδώνονται οἱ προσπάθειές μου... Ἀπὸ τὸ καλμέντ-ο + κατάλ. εύομαι», καὶ «καλμέντο, τὸ = τὸ καλὸ ἀποτέλεσμα, ἡ εὐόδωση τῶν προσπαθειῶν... Ἰσως ἀπὸ τὸ ἵταλ. ἐπίθ. *calmante* (διαλεκτικὸ *calmento*) (= καταπραΰντικός, ἡρεμιστικός) μὲ ἀνάπτ. εὑφων. ι» (*ΛΕΕΔΓΙ* 212).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἵταλικὸ¹⁴¹ *accoglimento* = ἔνωσις, συνάθροισις· συναναστροφή, ἐπίλογος· ὑποδοχή, φιλοφροσύνη· *accoglienza* (= ὑποδοχή,

136. *Photii Lexicon*, edidit Godefredus Hermannus, Lipsiae 1808, σ. 177, ὅπου διαβάζουμε: «Μαξονρώθ, τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, ἣ ἐν τῇ συνηθείᾳ ζώδια καλοῦνται. ἐβραϊστὶ δέ τινες λέγεσθαι τὴν λέξιν, σημαίνειν δὲ καὶ τὸν ἀστρῶν κύνα».

137. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 3, σ. 1251γ. M. J. MashKour, *A Comparative Dictionary of the Arabic, Persian and the Semitic Languages*, τ. 1-2, Tehran 1978, τ. 2, σ. 869.

138. Ἡ. N. Καζάζη - T. A. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 502.

139. Γερ. Χυτήρη, *Κερκυραϊκὸ γλωσσάρι, ἀκατάγραφες καὶ δίσημες λέξεις*, Κέρκυρα 1987, σ. 16.

140. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 1, Torino 1961 κέξ., τ. 9, σ. 486.

141. Μ. Π. Περίδου, ὁ. π., τ. 1, σ. 18. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 1, σ. 90.

δεξίωσις, φιλοφρόνησις), accettazione (di una domanda, di una proposta) (= ἀποδοχὴ μᾶς αἴτησης, μᾶς πρότασης), riunione, adunamento (= συνάθροισις, ἔνωσις), καὶ ἀπὸ τὴ σημασία: ἀποδοχὴ πρότασης > καλὸ ἀποτέλεσμα, εύόδωση προσπαθειῶν.

«καναβίτσα, ἥ = χοντρὸ ἀντρικὸ πουκάμισο ἥ σακάκι. “Σήμερο εἶναι κρυγιότη, μόνο νὰ βάλεις τὴ γ-καναβίτσα σου”. Ἀπὸ τὸ μτγν. καννάβι (< ἀρχ. κάνναβις) μὲ ὑποκ. κατάλ. -ίτσα». (ΛΕΕΔΓΙ 218).

‘Η λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁴² *kanaviṣa*, *kanaviçe* = canvas for embroidery, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἵταλικὸ *canavaccio* = καναβάτσο, καναβοδίμιτο, τὸ ὅποιο ἀνάγεται¹⁴³ στὸ ἀρχαῖο κάνναβις, ἥ.

«καναβός, ὁ = γύπας. Ἀπὸ τὸ ἀρχ. Q. *κοναβέω-ῶ* = (ἀντ)ῆχω. *Konabós* > καναβός (μὲ ἀφομ.). Τὸ θέμα *κον-* ἥ *καν-* εἶναι ὀνοματοποιημένο καὶ σημαίνει ἕχο, θόρυβο, κρότο (πβ. *καναχή*, *καναχίζω*, ἀρχ. *κόναβος* (= ἕχος), *κοναβηδόν* (= μὲ ἕχο), μτγν. *κανάσσω* (= καταπίνω), λατ. *can-o*, σανσκρ. *καν-κανī*)» (ΛΕΕΔΓΙ 218).

‘Η λ. προσδιορίζει¹⁴⁴ τὸ ἀρπακτικό: Γὺψ ὁ πυρόχρονος (*Gyps fulvus*), ἀλλὰ εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἥ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα¹⁴⁵ *κοναβῶ* = ἕχω, βοῖζω, κροτῶ· ἀντηχῶ, ἕχολογῶ, γιατὶ ἥ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ *καννάβι*, τό, > καναβός = αὐτὸς ποὺ ἔχει χρῶμα κανναβιοῦ, καὶ κατ’ ἐπέκταση ὁ Γὺψ ὁ πυρόχρονος, ἐνῷ διαβάζουμε¹⁴⁶: «Περιγραφή: Τὸ χρῶμα τοῦ φτερώματος εἶναι κυρίως καφετὶ μὲ σκοῦρα καφὲ πτητικὰ φτερὰ καὶ οὐρά. Ὁ μακρὺς λαιμὸς καὶ τὸ κεφάλι εἶναι καλυμμένα μὲ ἀσπρόγκριζο χνούδι», ἐνῷ ἔχουμε πολλὰ παραδείγματα γιὰ ὀνομασίες πουλιῶν καὶ ζώων γενικότερα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ κάποιο χαρακτηριστικό τους χρῶμα.

142. J. W. Redhouse, *δ. π.*, σ. 1426α. New Redhouse, σ. 593.

143. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 1, σ. 713, 725.

144. Ντίνου Άπαλοδήμου, *Λεξικὸ τῶν ὀνομάτων τῶν πουλιῶν τῆς Ελλάδας*, Αθήνα 1988, σ. 32, ὅπου καταχωρίζονται τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα: *ὅρνιο*, *κόκκινο ὅρνιο*, *σκανίτης*, *ξάγανος*, *γιούπας*, *βιτσίλα*, *ἐρυθρόγυνπας*, *κόκκινος γύπας*, *ὅρνιο τὸ κόκκινο* ἥ *τὸ κοινό*, *γύπας*, *ὅρνιο*, *γὺψ* ὁ πυρρός, *σκάρα*, *ἀλατζάς*, *γυμνοκέφαλος*.

145. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., *δ. π.*, τ. 2, σ. 241.

146. Γ. Χανδρίνου - Α. Δημητρόπουλου, *Ἄρπακτικὰ πουλιὰ τῆς Ελλάδας*, Αθήνα 1982, σ. 76-77, ὅπου καὶ φωτογραφία.

«κανούπα, ḥ = ḥ πρώτη τριχιφυῖα στὰ μάγουλα τῶν ἀγοριῶν. Μτφ. ḥ χλόη στὴν πρώτη της ἀνάπτυξη. Ἰσως μτγν. κάνωπον = τὸ φυτὸ σαμποῦκος, τοῦ ὅποίου τὰ ἄνθη εἶναι βελούδινα καὶ σχηματίζουν μικρὰ μπουκέτα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 218).

‘Ο Γ. Πάγκαλος¹⁴⁷ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς λ. «κανοῦπα ḥ, ’Αν. Κρ. Ἐκ τοῦ οὐσ. κάνα + -οῦπα κατά τινα ἀναλογίαν: τουλοῦπα. Κάνα ἐπὶ τῆς 1ης σημασ., τὸ ὅποιον ἵδ.», καὶ «κάνα ḥ, ’Αν. Κρ. Ἐκ τοῦ Τουρκ. οὐσ. *kanat* (= πτέρυξ). 1) Τὰ πτίλα τῶν νεοσσῶν... 2) Ἐπὶ τοῦ ἐφήβου, ḥ πρώτη ἥβη, τὰ πρῶτα χνοώδη γένεια. Συνών. κανοῦπα»· ἀπὸ τὴν τουρκικὴ¹⁴⁸ λ. *كَنْتَق* *kanat* = πτέρυξ (πτηνοῦ, ἀνεμομύλου, ἔλικος, ἀεροπλάνου, οἰκίας κτλ.: (στρ.) πτέρυξ ḥ κέρας, πτερύγιον, παραθυρόφυλλο κοινῶς κανάτι, προέρχεται ḥ λ. κανάτι, τὸ = παραθυρόφυλλο, ἀλλὰ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἐτυμολογεῖται ḥ λ. κάνα, ḥ = τὰ πτίλα τῶν νεοσσῶν.

‘Η λ. κάνα παράγεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁴⁹ *kana* = *asmaların*, *ağaçların* diplerinden çıkan filizler, piç (= παραφυάδες, βλαστοὶ ποὺ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ βάση τῶν δένδρων, τῶν κλημάτων).

«καράκα, ḥ (Χαν.) = φορτηγὸ αὐτοκίνητο. Μεγεθ. τοῦ καράκι, ὑποκορ. τοῦ κάρο (< μτγν. κάρρον < λατ. *carrus*) μὲ μεγεθ. κατάλ. -α (πβ. κεφάλι - κεφάλ-α, μαχαίρι - μαχαίρ-α, πιγούνι - πιγούν-α)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 222).

Δὲ γνωρίζω ἐὰν ὑπάρχει ὑποκοριστικὸ *καράκι < κάρο < κάρρον, γιατὶ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι στὴ λ. καράκα, ḥ = φορτηγὸ αὐτοκίνητο, λανθάνει ḥ νεοελληνικὴ λ. *σακαράκα*¹⁵⁰, ḥ = παλιὸ φορτηγὸ αὐτοκίνητο, σαράβαλο.

«κάσα, ḥ = λέρα, ἀκαθαρσία, ρύπος... Ἰσως ἀπὸ τὸ κασίδα (ὑποχ.)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 224).

147. Γ. Ἐμμ. Παγκάλου, ὕ. π., τ. 2, σ. 415, 413. Κωνστ. Μηνᾶ, *Η μορφολογία τῆς μεγέθυνσης στὴν Ἑλληνικὴ γλώσσα*, Ίωάννινα 2003², σ. 126.

148. ’Ι. Χλωροῦ, ὕ. π., τ. 2, σ. 1309α. ’Αντ. Β. Θεοφυλακτίδου, *Λεξικὸν τουρκοελληνικόν*, Κωνσταντινούπολις 1960, σ. 346.

149. *Derleme Sözlüğü*, τ. 8, σ. 2617.

150. ’Α. Γεωργοπαπαδάκου, *Tὸ μεγάλο λεξικὸ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας (δημοτικῆς)*, τ. 1-3, Αθήνα 1978(?), τ. 3, σ. 834. Τὸ *Νεοελληνικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [‘Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 1191, ἀναφέρει: «παλ. σημ.: ‘παλιὸ σπαθί, παλιὸ ἀντικείμενο’ < παλ. ἴταλ.

Τὸ θέμα ἔχει ἐξετασθεῖ¹⁵¹ πρόσφατα, ὅπου στὸ τέλος τοῦ κειμένου ἀναφέρεται : «Ἡ ποντιακὴ λ. κέτζα, ἥ, σχετίζεται μὲ τὸ μεσαιωνικὸ κάσ(σ)α, ποὺ ἐπιβιώνει στὰ νεοελληνικὰ ἴδιωματα ὡς κάσση, ἥ = ἀκαθαρσία, ἀλλὰ καὶ κέτζα, ἐνῶ ἥ μεσαιωνικὴ λ. κάσ(σ)α, ἥ = λέρα, σχετίζεται μὲ τὸ ἀραβικὸ *حش qas̄* = ordures des bains l'on jette dehors (= οἱ ἀκαθαρσίες τοῦ μπάνιου ποὺ πετᾶ κανεὶς ἔξω); flegme, pituite (= φλέ(γ)μα, μύξα), πρβλ. καὶ τὸ περσικὸ *کیش kayš* = sordes, filth (= βρωμιά, λέρα).

«κάσος, ὁ (Σφακιὰ) = περιλαίμιο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικὸ ποὺ βάζουν στὸ ἄλογο, γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται, ὅταν τραβᾶ τὸ ἀλέτρι ἥ ὅταν γυρίζει τὶς μυλόπετρες τῆς φάμπρικας. Μεγεθ. τοῦ κάσα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 225).

Ἡ νεοελληνικὴ γνωρίζει τὴ λ. κασάς¹⁵², χασάς, ὁ = ἐφίππιον, ὑπόσαγμα τῶν ὑποζυγίων ἐκ πεπιεσμένου ἐρίου, τὸ ὅποιο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ κασῆς, κασᾶς, ὁ = ἐφίππιον, ὑπόσαγμα, ἀλλὰ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ἥ λ. κάσος, ὁ = περιλαίμιο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικὸ ποὺ βάζουν στὸ ἄλογο, γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται, παράγεται ἀπὸ τὸ ἵταλικὸ¹⁵³ *casso* = la cassa del petto, circondata dalle costole; per estens.: torace, busto· θώραξ, τὸ μέρος τῆς ἐσθῆτος τὸ καλύπτον τὴν δάχιν καὶ τὸ στήθος, κ. μποῦστος, βρογχωτήρ, κ. τραχηλιά.

«κιλύφι, τὸ = μαξιλαροθήκη... Ἀρχ. κελύφιον, ὑποκορ. τοῦ οὐσ. κέλνφος = θήκη» (*ΛΕΕΔΓΙ* 237).

Ἡ λ. δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ κελύφιον < κέλνφος, τὸ, ὅπου ὁ Ἡνθ. Γαζῆς¹⁵⁴ ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια ἀκριβῶς προσέγγιση ἀναφέροντας: «κελύφη, ἥ

saracca ‘σπαθὶ’ μὲ εἰσαγωγὴ τοῦ συμφ. [k] καὶ ἐπανάληψη τοῦ φωήντος τῆς προηγούμενης συλλαβῆς κατὰ τὰ “κορακίστικα”». προσέγγιση ἥ ὅποια εἶναι τελείως ἀπίθανη, γιατὶ ἵσως ἥ λ. *saracca* νὰ σημαίνει: σπαθί, καθὼς ἀνευρίσκω τὴ λ. *seracco* = sega a mano con lama rigida di forma a trapezio o rettangolare, ἀλλὰ τὰ ὑπόλοιπα περὶ ‘κορακίστικων’ εἶναι ἀπαράδεκτα, ὅταν ἔχει γίνει ἥ πιὸ σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ διερεύνηση τῆς νεοελληνικῆς.

151. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἡ ἐτυμολόγηση τῶν ποντιακῶν λέξεων ἀπὸ τὸν Ἡ. Α. Παπαδόπουλο», *Ἀρχεῖον Πόντου* 50, 2003-4, 98-99.

152. Δ. Δημητράκου, ὁ. π., τ. 5, σ. 3651.

153. Salvatore Battaglia, ὁ. π., τ. 2, σ. 850. Giuseppe Boerio, ὁ. π., σ. 146. Μ. Π. Περίδου, ὁ. π., τ. 1, σ. 337.

154. Ἡνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 2, σ. 194.

= κελύφανον [= λέπυρον, λέπισμα, κάθε κοῦλον περικάλυμμα]. Ἐντεῦθεν τὸ τῆς συνηθείας, κλύφι ἢ κλούφι», καθώς καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης¹⁵⁵ παρακάμπτει τὴν ἄμεση παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἐλλ. κέλνφος, ἀλλὰ ἔτυμολογεῖ τὴν λ. «κλίφι, κιλίφι, τό, θήκη· τουρκ. *kılıf* < ἐλλ. κελύφ-ιν < ἀρχ. κελύφ-ιον, ὑποκορ. τοῦ κέλνφος», ἐνῶ στὸ λῆμμα: «κελύφι τό, θήκη· ἀρχ. κελύφ-ιον, ὑποκ. τοῦ κέλνφος».

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν¹⁵⁶ قيليف *kılıf* = περικάλυμμα, θήκη, καὶ ὁ περίφημος Ι. Χλωρὸς¹⁵⁷ μᾶς πληροφορεῖ σωστὰ ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸν¹⁵⁸ غلاف *gilaф, gîlâf* = κολεός, θήκη, περικάλυμμα· cover¹⁵⁹, covering, wrap, wrapper, wrapping, jacket (of a book); case, box, envelope, ἀπὸ τὸ ρῆμα غلفة *galafa* = to put or wrap something in a cover, wrap, envelope, or case.

«κοῦμος, ὁ = στεγασμένος χῶρος γιὰ μικρὰ κατοικίδια. Ἀπὸ τὸ τουρκ. *kümes* = κοτέτσι. Πβ. μτγν. κονμάσιον (‘Ησύχιος) (= “τὸ τῶν ὀρνίθων οἶκημα”), ἀπὸ τὸ ὅποιο καὶ τὸ κοινὸ κονμάσι = τιποτένιος» (*ΛΕΕΔΓΙ* 256).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν¹⁶⁰ كومه *küme* = a heap, mound, a pile; a cote (= ὑπόστεγο, καταφύγιο ζώων, κοτέτσι, περιστερώνας), καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸν¹⁶¹ کومه *koma* = a straw-hut or shed for sheltering those who watch the fields.

«κονράδι, τὸ = κοπάδι αἰγοπροβάτων. Ὁχι ἀπὸ τὸ κονρά < κείρω = κουρεύω, ἀλλ’ ἀπὸ τὸ ἴταλ. διαλ. *kuratulu* (= ποίμνιο) < λατ. *curator* = φροντιστής. (Κοντοσόπουλος (1975), σσ. 177-180)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 258).

Ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ κονρά > κονράδι, τό, εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ ἐνι-

155. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 162, 159, 157-158.

156. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1306β.

157. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1306β.

158. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1171α.

159. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, edited by J Milton Cowan, Wiesbaden 1971³, σ. 681β.

160. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1603α.

161. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 3, σ. 1031α. Κ. Καραποτόσογλου, «Κυπριακὰ ἔτυμα: Ἐτυμολογικὰ σὲ δημώδη ὀνόματα ἀγγείων καὶ ἄλλα», *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 48, 1984, 10-16, ὅπου καὶ λεπτομερής ἐξέταση τοῦ θέματος.

σχύεται ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ κοπάδι < κοπ-άδιον < κοπή, ἡ = ἡ ἐνέργεια¹⁶² καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κόπτω, τομή, ἀποκοπή, κόψιμο... 8) δημ. τὸ ποίμνιον¹⁶³, τὸ κοπάδι. 9) δμ. δημ. ἡ κουρὰ τῶν προβάτων, ἐνῶ ἡ προέλευση τῆς λ. ἀπὸ τὸ ρουμανικὸ¹⁶⁴ kurátulu = Oberhirt (= τσοπάνος), Pächter (= ἐνοικιαστής), ἀπὸ τὸ λατινικὸ curator = Wärter (= φύλακας), δείχνει γοητευτική, ἀλλὰ ὅχι καὶ πειστική.

«κουρκουζάνης, ἐπίθ. φοβητσιάρης, δειλός, ἀναποφάσιστος. Ἀπὸ τὸ τουρκ. korku (= φόβος) μὲ κατάλ. ἐπίθημα -ζάνης. Πβ. κουρκουζανεύω = φοβοῦμαι, δειλιάζω, εἴμαι ἀναποφάσιστος» (ΛΕΕΔΓΙ 259).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἐπακριβέστερα ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁶⁵ korkuzan, korkucan, korkagan = korkak¹⁶⁶ (= δειλός, μικρόψυχος, ψιφοδεής, κ. φοβητσιάρης).

«κουστούκι, τὸ = 1 μόσχευμα (ἀπὸ φυτὸ) γιὰ μεταφύτευση. “Ἐτομα τάχω τὰ κουστούκια νὰ τὰ φυτέψομε.” 2 ἐμβόλιο δένδρου. “Πολλὰ ἀπὸ τὰ κουστούκια ποὺ ἐβάλαμε δὲν ἐπιάσανε”. 3 τὸ κουτσουρεμένο, τὸ ἀπόκομμα. “Ἐπαιξα τοῦ λαγοῦ καὶ τοῦ κοψα στὴ μέση τὸν ἑνα ντου πόδα, μὰ ἐγλάκα κι ἐπάθιε τὸ κουστούκι ποὺ τοῦ χε ἀπομείνει!”. ”Ισως ἀπὸ τὸ κουτούκι (< τουρκ. kütük = κούτσουρο) μὲ ἀνάπτ. εὐφων. σ» (ΛΕΕΔΓΙ 261).

162. Δ. Δημητράκου, ὅ. π., τ. 5, σ. 4036.

163. Ὁ ἀείμνηστος Δημ. Λουκόπουλος, *Πομενικὰ τῆς Ρούμελης*, Ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 59, ἀναφέρει: «Κοπάδι εἶναι ἡ “ἀγέλη”, ὅπως θάλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Λέγεται ὅμως καὶ μπουλούκι. Τὸ ἀκοῦς πολλὲς φορὲς καὶ κοπή: κοπή πρόβατα, κοπή γίδια».

164. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 223, λῆμμα 2412α. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 2, σ. 1194: «curàtolo m.; fattore, calabri. curàtula fattore, calabri. curàtu(lu), bovese coràtora il capo dei pastori, dal biz. κονράτορας (gr. tardo κονράτωρ, -ορος, dal lat. cùrātor -ōris ‘curatore’). Gerhard Rohlfs, *Vocabolario dei dialetti salentini (Terra d' Otranto)*, τ. 1-2, München 1956-1959, τ. 1, σ. 190: «curátulu, curátolə m. persona addetta alla cura dell' olio nei frantoi e nei magazzini; curátulu, curátu m. il capo dei facchini addetti al trasporto dell' olio», πρβλ. καὶ τό: «curàtolo = caciaio (= τυροκόμος). K. Jaberg und J. Jud, *Index zum „Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz“*, Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten, Bern 1960, σ. 160.

Ἡ λατινικὴ χρησιμοποιεῖ τὴ λ. *cura* = care, solicitude· ἀλλὰ ἡ λ. σημαίνει ἐπίσης: an attendant, guardian, overseer: *tertius immundae cura fidelis harae*, i.e. the swine-herd (= ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων). Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, σ. 500.

165. *Derleme Sözlüğü*, τ. 8, σ. 2926.

166. Ἡ. Χλωροῦ, ὅ. π., τ. 2, σ. 1320α.

‘Η λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁶⁷ *kesit*, *kesti* = τομή, διατομή, τμῆμα· cross section, παράγωγο τοῦ ρήματος قُصْمَك *kesmek*¹⁶⁸ = κόπτω, τέμνω, σφάζω, φονεύω· to cut, cut through, down or off, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἔξέλιξη πρβλ. τὸ ἀγγλικὸ¹⁶⁹ *cutting* = κοπή, τμῆσις, τομή, κόψιμο· ἀποκοπὴν τεμάχιον· μόσχευμα, κν. ξεμασκαλίδα, καθὼς καὶ τὸ τουρκικὸ¹⁷⁰ چلیک *çelik* = κλάδος ἢ ράβδος κεκομμένη εἰς μικρὸν μέγεθος· θαλλὸς κοπτόμενος πρὸς μεταφύτευσιν, παράγωγο τοῦ ρήματος چلمک *çelmek* = κτυπῶ καὶ ρίπτω διὰ τῆς χειρός, τῆς πτέρυγος, τοῦ ξίφους κτλ. καταβάλλω.

«μαγκίρι, τὸ = εἶδος ζυμαρικοῦ κοφτοῦ. »Ισως ἀπὸ τὸ τουρκ. *mangır* (= νόμισμα, καρβουνάκι ναργιλὲ) λόγω τοῦ σχήματος τοῦ ζυμαρικοῦ αὐτοῦ» (ΛΕΕΔΓΙ 293).

‘Η λ. δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁷¹ مانجیر *mangır* = ἀρχαῖον χαλκοῦν νόμισμα, οὗτινος τέσσερα ἀπετέλουν τὸ λεγόμενον ἄσπρον [آکچا akça, akçe], ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁷² *mangır* = hamurdan kare biçiminde kesilmiş çorbalık (= ζυμαρικὸ κατάλληλο γιὰ σούπα ποὺ ἔχει κοπεῖ σὲ τετράγωνο σχῆμα).

«μαγκλάβι, τὸ = μαστίγιο. Μσν. μαγκλάβιον (< ἀρχ. μάστιξ + λατ. *clava* = ρόπαλο) = μαστίγιο. Πβ. καὶ μαγκλαβίτες = οἱ σωματοφύλακες τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων» (ΛΕΕΔΓΙ 293).

‘Η λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μτγν.-μσνκ¹⁷³. μαγκλάβι(ο)ν, τὸ = ραβδί, ρόπαλο· ραβδισμός· strap for chastising offenders, καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ἀπὸ τὸ

167. Redhouse, *Çağdaş Türkçe - İngilizce Sözlüğü*, İstanbul 1983, σ. 220.

168. Ἡ. Χλωροῦ, δ. π., τ. 2, σ. 1395αβ. J. W. Redhouse, δ. π., σ. 1549β.

169. Penguin - Hellenews, *Ἀγγλο-ελληνικὸν λεξικόν*, Ἀθῆναι 1975, σ. 203.

170. Ἡ. Χλωροῦ, δ. π., τ. 1, σ. 661β.

171. Ἡ. Χλωροῦ, δ. π., τ. 2, σ. 1516α.

172. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, σ. 3121.

173. E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D. 1100)*, τ. 1-2, Cambridge, Massachusetts 1887, τ. 2, σ. 726. Ἡ. N. Καζάζη - T. A. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 2, σ. 87. Taxiarchis G. Kolias, *Byzantinische Waffe, Ein Beitrag zur byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen zur lateinischen Eroberung*, Wien 1988, σ. 179, ὅπου καὶ πολλὰ πραγματολογικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ στὴν ὑποσημείωση 41, ἀναφέρεται: «Ps. kod. 181.29-182.10: κρέμανται δὲ ἐπὶ ζώνης ἐκάστου τούτων (der Bardariotai) λῶροι οὓς καλοῦσι μαγκλάβια, μαστίζειν τοὺς ἀξίους μαστίζεσθαι...».

ἀμάρτυρο (?) λατινικὸ¹⁷⁴ *man(u)clavum, ἀπὸ τὶς λ. manus = χέρι, καὶ clavus = καρφί.

«μαξάνα καὶ ματζάνα, ḥ = μελιτζάνα... Μσν. ματζάνα < ὕσως ἵταλ. mezzana = εἶδος δοχείου. Πβ. τὸ κοινὸ μελιτζάνα < ἵταλ. melanzana. Συνών. μερτζάνα, ḥ = μελιτζάνα... Τουρκ. mercan» (ΛΕΕΔΓΙ 294, 308).

Πρόκειται γιὰ τὴν ἕδια λ. μὲ διαφορετικοὺς τύπους, ḥ ὅποια προέρχεται¹⁷⁵ ἀπὸ τὸ μσνκ. ματζάνα, ḥ = μελιτζάνα, < ματζιτζάνα < μα(ν)τζιτζάνιν < ἀραβοπερσικὸ¹⁷⁶ بَدِينْجَان bâdindžân = the egg-plant or brinjal, بَدِينْجَان bâdingân = the egg-plant or brinjal, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ σανσκριτικὸ¹⁷⁷ vâtigana, vâtîmgana = Σολανὸν ḥ μελιτζάνα (Solanum melongena).

«μοιράσι, τὸ (Ρεθ.) = μερίδιο... Ἀπὸ τὸ μοιράδι < μσν. μοιράδιον, ὑποκρ. τοῦ ἀρχ. μοῖρα μὲ ἐπίδρ. τοῦ μοιρασιά» (ΛΕΕΔΓΙ 314).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. φαίνεται ἰσχυρή, ἀλλὰ προσκρούει στὴν μεταβολὴ τοῦ δ > σ, ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὴν ἔρμηνεύσει μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς λ. μοιρασιά, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ḥ προέλευση τῆς λέξης εἶναι τελείως διαφορετική, γιατὶ ḥ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁷⁸ ميراث miras = κληρονομιά, miras malı¹⁷⁹ = the money value of the whole estate of a deceased person, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹⁸⁰ ميراث mîrâṣ = inheritance, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹⁸¹ ارث irṣ = inheritance; remains; old custom.

«μπεσταχτάς, ὅ = συρτάρι πάγκου ποὺ χρησιμεύει ως χρηματοκιβώτιο. Τουρκ. beş tahta = πέντε σανίδια (ποὺ ἀποτελοῦν τὸ συρτάρι) (ΛΕΕΔΓΙ 329).

174. Οἱ Ἱ. Ν. Καζάξης - Τ. Α. Καραναστάσης, ΕΛΜΕΔΓ, τ. 2, σ. 87, θεωροῦν τὴν μεσαιωνικὴ λατινικὴ λ. ἀμάρτυρη, ἀλλὰ ὁ Du Cange, Glossarium mediae et infimae Latinitatis, τ. 5, σ. 209, ἔχει καταχωρίσει τὰ ἀκόλουθα: «Manclavum, Graecis recentioribus μαγκλάβιον, Fustis est, quo caedebantur, qui fustuarium meruerant: quasi manualis clava».

175. Κ. Καραποτόσογλου, «Παρατηρήσεις σὲ Ἑλληνικὰ δυσετυμολόγητα», Βυζαντινὰ 12, 1983, 382-384.

176. Francis Johnson, ὅ. π., τ. 1, σ. 204α.

177. Monier Minier-Williams, A Sanskrit - English Dictionary, Oxford 1899, σ. 935β.

178. Ἡ. Χλωροῦ, ὅ. π., τ. 2, σ. 1835β.

179. J. W. Redhouse, ὅ. π., σ. 2053.

180. F. Steingass, A Learner's Arabic - English Dictionary, σ. 1087β.

181. F. Steingass, ὅ. π., σ. 26β.

‘Η προτεινόμενη ἐτυμολογία εἶναι σωστή κατὰ τὸ ἥμισυ, γιατὶ ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹⁸² پیش تخته p̄eş-tahta = ἀβάκιον, ἐφ’ οὗ συνήθως οἱ ἀργυραμοιβοὶ μετροῦσι χρήματα· & πρόχειρον μικρὸν χρηματοκιβώτιον χρησιμεῦον καὶ ως γραφεῖον· a counter in a shop; a slab of wood or marble, something like a mantle-shelf; a money changer’s cash board, narrow at one end, and having a raised rim around it except at the narrow end, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ پیش تخته p̄iš-tahta, ὕδια σημασία, ἀπὸ τὶς λ. پیش p̄iš¹⁸³ = the front surface, front of a thing; the front part of a thing, καὶ تخته tahta¹⁸⁴ = σανίς, πίναξ, πλάξ, ἀβάκιον, πρασιά· a board, plank, or, anything made of boards, with flat surface.

«μπόλκα ἡ = εἶδος ζακέτας ἐφαρμοστῆς στὸ σῶμα. Ἰταλ. *bolgia* = σακούλα. Πβ. μπολίδα ἢ μπόλια» (*ΛΕΕΔΓΙ* 333).

‘Η λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἵταλικὸ *bolgia* = λάκκος· σακούλα, δισάκι, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁸⁵ *bolka* = çuhadan, kadifeden yarılımış ceket, hırka (= εἶδος ζακέτας, ζακέτα κατασκευασμένη ἀπὸ τσόχα, βελοῦδο).

«μποτζεργάτης, ὁ = (Σέλινο, Σφακιά) = τὸ βαροῦλκο τῆς φάμπρικας... Τουρκ. *bocurgat* = βαροῦλκο» (*ΛΕΕΔΓΙ* 334).

‘Η ἐτυμολογικὴ προσέγγιση κινεῖται πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση, γιατὶ στὴν τουρκικὴ¹⁸⁶ ἡ λ. بوقارجى bocırgat, *bocurgat* = βαροῦλκον, ἐργαλεῖον δι’ οὗ ἐγείρονται βάρη, κοινῶς μποδζαργάτης, καὶ ὁ I. Χλωρὸς ἐτυμολογεῖ τὴν τουρκικὴ λ. ἀπὸ τὸ بقى boci, *boci*, *boca*¹⁸⁷ = μεταφορά, μετάθεσις φορτίων, τὸ ὅποιο θεωρεῖ ἵταλικῆς ἀρχῆς, καὶ τὸ ἐργάτης, ὁ = εἶδος βαρούλκου¹⁸⁸ μετὰ κατακορύφου τυμπάνου ἐν χρήσει ἴδιως ἐν τοῖς πλοίοις πρὸς ἀνέλκυσιν τῶν ἀγκυρῶν, μποτζαργάτης. Τὸ θέμα ὅμως δὲν εἶναι καὶ τόσο

182. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 429α. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 449α.

183. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 476α. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 464α.

184. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 513β.

185. *Derleme Sözlüğü*, τ. 2, σ. 735.

186. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 372β.

187. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 372β.

188. Δ. Δημητράκου, ὁ. π., τ. 4, σ. 2935.

άπλο ὅσο φαίνεται, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ Kahane-Tietze¹⁸⁹ ἀναφέρουν: «AncGr. ἐργάτης 'capstan, windlass' survives in Modern Greek ἐργάτης, ἀργάτης... The word is also found as the second element of the synonymous compound *bocurgat* and its equivalent: Gr. μποζαργάτης, μποτζαργάτης, SerboCroat. Bulg. *bojouugat*. In this compound the first element, widely spread in the Levant, is unidentifiable (=τὸ πρῶτο συνθετικὸ σὲ αὐτὴ τὴ σύνθετη λέξη, ἡ ὅποια εἶναι εὐρέως διαδεδομένη στὴν Ἀνατολή, εἶναι ἀγνώστου ταυτότητας)».

«μπούζ(i)οννας, ὁ = καθένα ἀπὸ τὰ ἄκρα σακιοῦ ἢ ἀσκιοῦ. "Δέσε σφιχτὰ τὸ μπούζιοννα τ' ἀσκιοῦ, νὰ μὴ ξεπιρίσει τὸ λάδι". Ἀπὸ τὸ βούζοννας, μεγεθ. τοῦ βονζούνι = φούσκωμα, ἔξόγκωμα. Πβ. μπονζιάζω [< μπούζ-α (< βύζα = φούσκωμα, ἄκρο σακιοῦ)», «μπονζονιέρα, ἡ = τσέπη... Ἰταλ. *bisognera*¹⁹⁰», «μποντσονάρα, ἡ = ὑδρορροὴ στέγης. Ἀπὸ τὸ ἵταλ. διαλεκτικὸ *buzzunara* = μεγάλη φιάλη. Συνών. κοντσονάρα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 334, 335, 337-338).

‘Ο Ν. Ἀνδριώτης¹⁹¹ ἔχει καταχωρίσει τὴ λ. «μποντσονάρι τό, κρουνός· ἵταλ. διαλεκτ. *buzzunara* (= μεγάλη φιάλη)», καθὼς καὶ ὁ Εὐάγγ. Μπόγκας¹⁹² ὁ ὅποις μᾶς πληροφορεῖ: «μποντσ'νάρ' (τὸ) (Πιάν.) (μποντσονάρι) τὸ σωληνωτὸ στόμιο κανατιοῦ ἀπὸ τὸ ὅποιο ἔπιναν νερό, στὴ Νησίτσα καὶ ἡ βρυσούλα, ὁ μικρὸς πίδακας νεροῦ κατ' ἐπέκταση. *Μποντσινάρι* (Κύθνος), ποτσινάρι (Αἴνος) πιθ. ἀπὸ συμφυρμὸ τῶν βοντσὶ + σωληνάρι», «μπιτζονάρα (ἡ) ὁ ξύλινος αὔλακας ποὺ ὀδηγεῖ τὸ νερὸ στὴ φτερωτὴ τοῦ μύλου (χωριὰ Δρόπολης), μποντσ'νάρ' (τὸ) στὰ Πιάννινα εἶναι ὁ σωλήνας ἀπὸ τὸν ὅποιο χύνεται τὸ νερὸ τοῦ κανατιοῦ».

189. Henry and Renée Kahane - Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958, σ. 508, λῆμμα 769.

190. Ἡ ἵταλικὴ λ. *bisognera* ποὺ παρατίθεται δὲν μαρτυρεῖται στὴν ἵταλικὴ γλώσσα, βλ. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 2, σ. 255, ὅπου ἡ λ. ἔπρεπε νὰ ἔταν καταχωρισμένη. Ο Βρασίδας Καπετανάκης, *Tὸ Λεξικὸ τῆς πιάτσας*, Ἀθήνα 1962, σ. 91, ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς λ.: «μπονζονριέρα, ἡ = 1) τὸ χρησιμοποιούμενον πρὸς κάλυψιν παρανόμου πράξεως μέσον...», καὶ «μπονζονριερατζής, ὁ = ὁ ἀνθρωπος τοῦ ὅποιου τὸ παλτὸ ἔχει μιὰ πολὺ μεγάλη ἐσωτερικὴ τσέπη στὴν πλάτη».

191. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 223.

192. Εὐάγγ. Ἀθ. Μπόγκα, *Τὰ γλωσσικὰ ἴδιώματα τῆς Ἡπείρου*, τ. 1-2, Ἰωάννινα 1964-1966, τ. 1, σ. 259, τ. 2, σ. 43.

‘Ο Ἀγ. Τσοπανάκης ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀρχαιοελληνικὴ λ. ποδεών¹⁹³, δ = κυρίως τὰ ἄκρα, αἱ λωρίδες ἐνὸς ἐκδαρμένου δέρματος ζώου τινός· εἰς τὸν δερμάτινον ἀσκὸν οἴνου ἥ ἐλαίου λέγεται οὐ μόνον δ λαιμὸς (ἀσκοῦ ποδεών) ... ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ συρράμεναι λωρίδες, τὰ ἄκρα τοῦ ποδός, χρησιμεύουσαι διὰ νὰ πιάνῃ τις, τὸ γεμάτον δερμάτι καὶ νὰ τὸ κουβαλῇ, ἐπιβιώνει¹⁹⁴: «καὶ σήμερα σὲ ἀρκετὰ νεοελληνικὰ ἴδιώματα μὲ τὶς ἀρχικὲς καὶ μὲ παράγωγες σημασίες, σὲ διαφόρους τύπους: ποδεών — *ποδέων > ἀπόδιωνας Ροδ. καὶ Δωδεκ. ἵδ. = τὸ μπατζάκι τοῦ παντελονιοῦ καὶ τῆς νησιώτικης βράκας, ἀνδρικῆς καὶ γυναικείας. 2) *ποδεωνάριον > πουδοννάρο Μακεδ. (Σιάτ.), μὲ τὴν ἴδια σημασία. 3) *ποδεώνιον > ποδιώνι > πουδιούνι > μπουζούνι = φουσκωμένον ἄκρον ἀσκοῦ, μπζούνι (στὸν πληθ. μπζούνια = τὰ ἄλλως λεγόμενα καλαμοβράκια, δηλονότι αἱ ὅπαι δι’ ᾧ περῶσι τὰς βράκας εἰς τοὺς πόδας Σάμ. 4) *ποδεωνάριον > *πουδιοννάρι > *πουζοννάρι (βλ. μπουζούνι) > πουτσουνάρι Ροδ. > μπουτσουνάρι Ἀμοργ. = σωλήν τῆς ἐκροής τοῦ ἀρμεοῦ, μπλουτσουνιέρα ἥ Νάξ. = ὅπή τοῦ ληνοῦ, ἔξ ἦς καταρρέει ὁ μοῦστος εἰς τὸ ὑπολήνιον».

‘Ο N. Andriotis¹⁹⁵ ἔχει λάβει ὑπόψη του τὴν ἀνωτέρω ἐργασία τοῦ Ἀγαπ. Τσοπανάκη ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὸ λῆμμα: ποδεών, δ, δὲν ἔχει περιλάβει τοὺς τύπους: μπουζούνι, πουζοννάρι, μπουτσουνάρι κλπ., προφανῶς δὲ δέχεται αὐτὴ τὴν ἐτυμολογικὴ προσέγγιση ἥ ὅποια διακρίνεται γιὰ εὔρηματικότητα καὶ εύστοχία, ἀλλὰ ἥ ἀνυπαρξία τύπου μὲ δ, ἐνῶ αὐτὸ διατηρεῖται στοὺς τύπους: πόδιωνας, πουδιῶνας, ἀποδιῶνας, ποδωνάριν, πουδοννάρο, δημιουργεῖ ἐρωτηματικὰ καὶ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὁρθότητά της.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. μπουτσουνάρι, μπουτσουνάρα θὰ πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ στὶς ρομανικὲς γλῶσσες καὶ τὰ ἴδιώματά τους, πρβλ.: ἀρχ. μσνκ. γαλλικὰ¹⁹⁶ *bu(i)sine* “conduit, tuyau (= λούκι, σωλήνας, κιούγκι)”, *busine* (Amiens) “tuyau de gouttière (= σωλήνας τῆς ὑδρορροής)”, *bouzine* (Reims)

193. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., δ. π., τ. 2, σ. 776.

194. Ἀγαπητοῦ Γ. Τσοπανάκη, *Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῶν ποιητικῶν λέξεων: “Ἄι Γλῶτται”*, Ρόδος 1949, 35-37 [= Τοῦ ἴδιου, *Συμβολὴς στὴν ἴστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας*, τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 1983, τ. 1, σ. 387-389]. Ὁ Θεοχάρης Δετοράκης, «Λέξεις κρητικῶν κειμένων», *Ἀριάδην* 5, 1989, 370-371, συγχέει τὴ μσνκ. λ. μπουζ(ον)νάρα, ἥ = μεγάλη τσέπη, ἀπὸ τὸ *μπουζοννάρι < ὑποζωνάριον, μὲ τὴ λ. μπουζούνι, τὸ = φουσκωμένο ἄκρο ἀσκοῦ, τὴν ὅποια ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ ποδεών.

195. N. Andriotis, *LA*, σ. 457, λῆμμα 4954.

196. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 592-593.

“vanne (= βάνα, διακόπτης νεροῦ)”, *büzen*¹⁹⁷ (Engadin ‘Ελβετίας) “hölzerne Röhre der Wasserleitung (= ξύλινος σωλήνας τῆς ὕδρευσης)”, *doccia*¹⁹⁸ (= ὕδροφρόνη), ἀπὸ τὸ λατινικὸ *bucina* = Trompete.

«μπουμπουλές, ὅ = πυκνὸ φράγμα φυλλωμάτων ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὴ διαπλοκὴ ἢ συγκέντρωση κλαδιῶν, θάμνων ἢ καὶ δένδρων...” Ισως ἀπὸ τὸ πουπουλές (< πούπουλο) μὲ ἡχηροπ. τοῦ π σὲ μπ. Συνών. στουμπαλέ, τουφουλέ» (*ΛΕΕΔΓΙ* 335).

‘Η προέλευση τῆς λ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ πουπουλές (< πούπουλο), ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ἐντοπισθεῖ στὸ λατινικὸ¹⁹⁹ *pampinus* = a tendril or young shoot of a vine; a vine-leaf, the foliage of a vine (= ἀμπελόφυλλο, τὸ φύλλωμα τοῦ κλήματος), ποὺ βρίσκεται στὶς νεολατινικὲς γλῶσσες²⁰⁰ ώς: ἵταλ. *pampino*, σικελ., καλαβρέζικα *pámpina* = Laub (= φύλλωμα), Blatt (= φύλλο), καὶ μὲ μεταβολὴ τοῦ ἐπιθήματος ώς: ἀβρουζιακὰ (Abruzzen) *pampuyyę*, οεατινικὰ (Rieti) *pampul'a* = dürres Laub (= ξερὸ φύλλωμα), καταλανικὰ *pimoll*, πορτογαλικὰ *pimpolho*, καὶ προφανῶς ἀπὸ τὸ *pampul'a* > μπουμπουλές, μὲ ὑποχωρητικὴ ἀφομοίωση α - ου > ου - ου.

«μπουρού, τὸ καὶ μπουριά, τὰ = πείσμα, μούτρωμα... Ἀπὸ τὸ μπουρώνω ὑποχωρ. μὲ ἐπίδρ. τοῦ μπουρὶ - μπουριά», «μπουρώνω = δυσανασχετῶ, καταβάζω μοῦτρα, πεισμώνω... Ἀπὸ τὸ μπουρ-ὶ (< τουρκ. *boru*) μὲ κατάλ. -ώνω (ἡ σημασία μεταφορικὴ ἀπὸ τὴν ὑπερθέρμανση τοῦ μπουριοῦ σόμπας)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 337).

‘Η ἐτυμολογία εἶναι σωστή, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἡ λ. μπουρού = πείσμα, προέρχεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ τουρκ²⁰¹. boru = σωλήν, σάλπιγξ· bad, in a bad state (= ἀσχημα, σὲ ἀσχημη κατάσταση).

«μπουτσώνομαι = λερώνομαι...” Ισως ἀπὸ τὸ *bochtisi* (= δοχεῖο λαδιοῦ στὶς φάμπρικες) μὲ κατάλ. -ώνω. Κατ’ ἄλλη ἐκδοχὴ ἀπὸ τὸ *bochtisónω* [= ἐπα-

197. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 123, λῆμμα 1368.

198. K. Jaberg und J. Jud, *Index zum “Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz”, Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten*, σ. 81.

199. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὅ. π., σ. 1295.

200. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 508, λῆμμα 6185.

201. Ἡ. Χλωροῦ, ὅ. π., τ. 1, σ. 377α. New Redhouse, σ. 191.

λείφω τὸν πάτο τοῦ ἄλωνιοῦ μὲ διάλυμα βουτσιᾶς, ὅστε νὰ γίνει κατάλληλο γιὰ τὸ ἄλωνισμα]» (*ΛΕΕΔΓΙ* 338,135).

‘Η λ. πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὸ παλαιὸ ἵταλικὸ²⁰² *bozzare* = to rough (= ἀναστατώνω) hew or draw, cast, cut, worke or write anything, to bungle (= τὰ κάνω μαντάρα, εἶμαι τσαπατσούλης), καὶ κατ’ ἐπέκταση: λερώνω-ομαι.

«μπροστελίνα, ἥ = ζώνη στὸ μπροστινὸ μέρος σαμαριοῦ ποὺ περιβάλλει τὸ λαιμὸ τοῦ ζώου, ἥ μπροστινέλα... Ἀπὸ τὸ μπροστέλ-α (< μσν. ἐμπροστέλα) μὲ κατάλ. -ίνα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 340).

‘Ο Ν. Ἀνδριώτης²⁰³ ἀναφέρει: «μπροστέλα ἥ, μεσν. ἐμπροστέλα (προφυλακή) < ἐμπροστά + κατάλ. -έλα. Κατὰ G. Weigand στὸ *Balkan - Archiv.* 4, 12 σλαβ. *pre-stela*, μὲ παρετυμολογία τοῦ ἐμπρός», καὶ τὰ ᾴδια ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ τὸν Γ. Μπαμπινιώτη²⁰⁴, ἐνῷ τὸ ΛΚΝ²⁰⁵ ἐπιπροσθέτως παραθέτει τὸ βουλγαρικὸ *prestika* = ποδιά, ἀλλὰ ἥ προέλευση τῆς λ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ μσνκ²⁰⁶. ἐμπροστέλα, ἥ = ἐμπροσθοφυλακή, καὶ δὲν ἔχει ἄμεση παραγωγικὴ σχέση μὲ τὸ μσνκ.-νεοελλ. (ἐ)μπροστά.

‘Ο Du Cange ἔχει καταγράψει τὶς λ²⁰⁷: «ἀντελίνη, *Antelena*. Glossae graec. lat. στηθιστήρ, *Antellina*», «ὅμπροστελίνα, *Antilena*, προστηθίδιον», καὶ: «ὅπισθέλη, *Postilena*, ὅπισθία, in Glossis Lat. Gr. Ὁπισθελίνη, eādem notione... καὶ μικρὰ τονφία καὶ τῶν ὅπισθελίνων καὶ ἀντελίνων τῶν ἵππων», καὶ οὐσιαστικὰ παρέχει ἔμμεσα τὸν πρέποντα συσχετισμὸ τῶν λέξεων, γι’ αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς²⁰⁸ μᾶς πληροφορεῖ: «καὶ τὸ Ἀντελήνα (*Antelena*, παράγωγον τοῦ *Antella* ἢ *Antela* τοῦ παρακμάζοντος Λατινισμοῦ) τὴν ὄνομαζομένην καὶ Ἐμπροσθελήνα. Ἐσήμαινε τὸν περὶ τὸ στῆθος τοῦ ἀλόγου περικείμενον λῶρον, διὰ νὰ κρατῇ τὴν σέλλα, τὸν ὄνομαζόμενον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Στηθιστῆρα (portail, Τουρκιστί, Σινεμπένδ). Ἐξεναντίας, ὁ

202. John Florio, *A Worlde of Wordes, or Most copious, and exact Dictionarie in Italian and English*, London 1598, σ. 47.

203. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 224.

204. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας*, σ. 1158.

205. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, [“Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 893.

206. Ἐμμ. Κριαρᾶ, *Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669*, τ. 6, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 28.

207. Du Cange, ὁ. π., σ. 82, 1044, 1048.

208. Ἀδ. Κοραῆ, ὁ. π., τ. 1, σ. 43.

ὅπισθεν τῆς σέλλας κατερχόμενος καὶ ορατῶν τὴν οὐρὰν λῶρος ἐλέγετο, Ὁπισθελίνα, ἀπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν *Postilena*, καὶ Ὁπισθία (χνδ. *Pistia*, *croupière*, Τουρκ. *Kouşkouñ*). Σήμερον ὀνομάζεται *Καπουλοδέτης*.

Τὸ συμπέρασμα²⁰⁹ ποὺ προκύπτει εἶναι ὅτι τὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ²¹⁰ *antela*, *antelina* = lorimentum pectorale equi; Brustriemen, Vordergeschirr des Pferdes, συσχετίσθηκε μὲ τὸ (ό)(ε)μπρὸς καὶ δημιουργήθηκε τὸ (ό)μπροστελίνα > μπροστέλα, καὶ τὸ *postilena*²¹¹ = crupper (= καπουλοδέτης, πισινέλα), μὲ τὸ ὅπισθεν καὶ προέκυψε τὸ ὅπισθελίνα > πισελίνα²¹², πισινέλα.

«ντένι, τὸ (Χαν.) = μίσχος, κοτσάνι. Ἀπὸ τὸ ὑποκορ. τοῦ ἀντένα > *ἀντένιον > ἀντένι > ντένι (μὲ σίγηση τοῦ ἀρχικοῦ ἄτονου ἀ-). Πβ. ψίδι < *ἄψιδιον < ἄψις» (ΛΕΕΔΓΙ 350).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ δημῶδες²¹³ τουρκικὸ *deñek* = hıyar, patlıcan vb. sebzelerin sapı (= ὁ μίσχος τοῦ ἀγγουριοῦ, μελιτζάνας κλπ. λαχανικῶν).

«ντερεφός, ἐπίθ. ἀδύνατος, λεπτοφυής, λεπτός... Ἀπὸ τὸ *τερ-εφός < ἵνδοευρωπαϊκὸ θέμα *ter-* = τρυπῶ. Πβ. ἀρχ. Q. τερέω = διατρυπῶ, ἀρχ. ἐπίθ.

209. Δημητρίου Μ. Σάρρου, «Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ», *Πεντηκονταετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινούπολεως* 1920, σ. 45-48, ὅπου ὑπάρχει ἔξαντλητικὴ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Μ. Φιλήντα, *ΓΓΕ*, τ. 3, σ. 181.

210. *Mittellateinisches Wörterbuch*, σ. 694. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, τ. 1, σ. 295, 296: «*antela*, *antella*. Antilena, equi pectorale, nostris, *Poitrail. Glossae Isidori: Antela, Antilena, sicut Postela, Postilena...* Adde Isidorum lib. 20. cap. 16. Gloss. Lat. Graec. *Antelena*, διαρηστήρ, ὃ ἐστιν ἴμας ὕππων περὶ τὸ στῆθος». πρόκειται γιὰ τὴ λ.: δερηστήρ. ὁ συνέχων, περιτραχήλιος, ποὺ ἀπαντᾶ καὶ ὡς: δερριστήρ· περιδέραιον ὕππου, *δερριστήρ· συνάγχη περιανχένιος (Ἡσύχ. δ691, 692), ἐνῷ τὸ ἔρμήνευμα: ἴμας ὕππων περὶ τὸ στῆθος, προέρχεται ἀπὸ τὸ συνώνυμο: στῆθιστήρ, ὃ· ἴμας ὕππων περὶ τὸ στῆθος. Ὁ P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. 1, Paris 1968, σ. 264, σχολιάζοντας τὴ λ. δερριστήρ, παρατηρεῖ: «le double *r* est-il une faute ? un traitement dialectal ? ou résulte-t-il d'une étymologie populaire avec δέρρις». Iohannis Zonarae, *Lexicon*, ἔκδ. I. A. H. Tittman, Lipsiae MDCCCVIII, σ. 476. *Thesaurus Linguae Graecae*, τ. 7, σ. 747.

211. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὅ. π., σ. 1406.

212. Ἀπὸ τὸ λατινικὸ *postilena* = καπουλοδέτης, προέρχεται τὸ ἵταλικὸ *posola* = striscia doppia di cuoio che collega la braca al colare; ciascuna striscia di cuoio cui sono raccomandati gli stracci della sella o del sellino, καθὼς καὶ τὰ ἴδιωματικά: *pustulēna*, *posilena*, *pòs'ena* = stracciale. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 4, σ. 3035. W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, traduction française par Eugène Rabiet, τ. 1, Paris 1890, σ. 126.

213. *Derleme Sözlüğü*, τ. 4, σ. 1421.

τέρην = μαλακός, τρυφηλός, λατ. *ter-ere* = τρίβω, *ter-es* = ἴσχνός, *terebare* = τρυπῶ, καὶ τὸ κοινὸν *τερηδόνα* < ἀρχ. *τερ-ηδών*. Τὸ φ τοῦ καταληκτ. ἐπιθήματος -εφός (ἀντὶ -ερός) ἵσως ἀπὸ ἐπίδρ. τοῦ ὅμορριζου *τρυφερός*)» (ΛΕΕΔΓΙ 350).

‘Η ἀναγωγὴ νεοελληνικῶν λέξεων σὲ ἀμάρτυρες ἀρχαιοελληνικὲς παρουσιάζει πολλὲς δυσκολίες, ἐνῶ ἡ περαιτέρω διασύνδεσή τους μὲ τὴν Ἰνδο-ευρωπαϊκὴ δὲν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη, γιατὶ στὶς περισσότερες περιπτώσεις ὅχι μόνο δὲ προωθεῖται τὸ θέμα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα συσκοτίζεται· πρόκειται γιὰ διαφορετικὸ τύπο τῆς λ. *τερεφός*, ὁ (Κέρκυρα) = εὔθριπτος, ἐλαττωματικός, τὸ ὅποιο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο²¹⁴ *τέρφος*, τὸ = λέπυρον, δέρμα, φλοιός, φλούδα· *skin*, *shell*, > *τερεφός* > *ντερεφός*, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συνοδίτη φθόγγου ε, καὶ σχηματισμένο κατ’ ἀναλογία πρὸς ἄλλα εἰς -ός ληγοντα ἐπίθετα, καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ μέρος πρβλ. τὸ νεοελληνικό: εἶναι πετσὶ καὶ κόκαλο, καθὼς καὶ τὸ τουρκικό-ἄγγλικὸ ἀντίστοιχο: *derisi kemiklerine yapışmak* = to be just skin and bones, be skinny (= λιπόσαρκος, κοκαλιάρης), ὅπου ἡ τουρκικὴ λ. *deri* καὶ ἡ ἄγγλ. *skin* = δέρμα.

«παπούρα, ἡ καὶ παπουρές, ὁ = ἐπίπεδος χῶρος σὲ ὕψωμα, γήλοφος. Πιθανὴ ἡ ἔτυμ. ἀπὸ τὸ φυτὸ πάπυρος, τοῦ ὅποίου τὸ στέλεχος ἔχει σχῆμα κωνοειδές, παρόμοιο μὲ τὸ σχῆμα λόφου, μὲ μεγεθ. κατάλ. -α. Ὁ β’ τύπος ἀπὸ τὸν α' μὲ κατάλ. -ές» (ΛΕΕΔΓΙ 408).

Οἱ δημώδεις ὄνομασίες μὲ τοπολογικὸ προσδιορισμὸ εἶναι ἔξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες, ἀλλὰ μεγάλος ἀριθμός τους δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἐρμηνευθεῖ διὰ μέσου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐνῶ ὁ πληρέστερος τρόπος εἶναι νὰ ἔξετασθοῦν μὲ μιὰ εὐρύτερη γλωσσικὴ προσέγγιση, καθὼς ἀποφεύγονται οἱ ἀμάρτυροι τύποι, καὶ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ὑπάρχει μιὰ συνέχεια ἐνὸς ὑποστρώματος τὸ ὅποιο ἔξακολουθεῖ καὶ δείχνει τὴν παρουσία του. ‘Η λ. *παπούρα*, ἡ = γήλοφος, σχετίζεται μὲ τὸ προβηγκιανὸ²¹⁵ (Abress.) *poype* = petite colline

214. Γερ. Χυτήρη, *Κερκυραϊκὸ γλωσσάρι, ἀκατάγραφες καὶ δίσημες λέξεις*, σ. 188, ὁ ὅποιος καὶ ἔτυμοιογεῖ τὴ λ. σωστά. Ὁ Δ. Κρεκούκιας, «Ἐτυμολογικὰ Δ», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 24, 2003, 278, παραθέτει τοὺς συναφεῖς τύπους: *τερεφός*, *τζερεφός*, *τσιρεφός*, *τσιριφός* = τὸ ἄτομο τὸ ἀδύνατο στὸ σῶμα, τὸ μαλθακὸ ἀλλὰ καὶ τὸ μὲ ἐλατωμένη ἀντίληψη τὸ μισόκουτο. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 3, σ. 257. *LSJ⁹*, σ. 1778.

215. Kurt Baldinger, *Dictionnaire onomasiologique de l'ancien occitan*, Fascicule 1, Tübingen 1975, σ. 73, λῆμμα 168: élévation de terrain, colline.

(= μικρὸς λόφος), ὅπως οἱ κρητικὲς²¹⁶ λ. πασπάρα, ἥ = σχιστόλιθος, μαλακὴ πέτρα ποὺ σπᾶ πολὺ εὔκολα, καὶ πάσπαρος, ὁ = τὸ πέτρωμα μαρμαρυγιακὸς σχιστόλιθος, καὶ κατὰ περιοχὲς ὁ φυλλίτης, ποὺ ἀνευρίσκονται στὰ κατωιταλικὰ²¹⁷ ὡς: κάσπαρο ὁ (πάσπαρος), κάρπαρο = εἴδος σκληροῦ πωρόλιθου, καὶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἀγνώστου ἐτυμολογίας, εἶναι ἵδιας προέλευσης μὲ τὸ προβηγκιανὸν²¹⁸ (Mars.) *pansaru* = terre forte, où domine l'argile.

«πατσούρα, ἥ = ἡ ἀποφορὰ ποὺ ἀναδίδουν τὰ ροῦχα κάποιου ἀπὸ οὗρα. Ἀπὸ τὸ πατσοῦρος ὑποχωρ. (πβ. καμπούρα < καμπούρης>), καὶ «πατσοῦρος, ἐπίθ. αὐτὸς τοῦ ὅποίου τὰ ἐνδύματα ἀναδίδουν ὅσμὴ οὔρων, αὐτὸς ποὺ κατουριέται πάνω του, ὁ κατουρλής. Ἀπὸ τὸ *πατσονῷ < ἵσως ἵταλ. *pancia* (= κοιλιὰ) + οὐρῶ> (ΛΕΕΔΓΙ 417).

Ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ χρησιμοποιεῖ τὶς λ.: πατσούρα, πατσούρω, ἥ = κακοντυμένη, βρώμικη, γυναίκα, καὶ ἡ προέλευση τῶν λ. πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ δημῶδες τουρκικὸν²¹⁹ *paçur* [patšur] = üstü başı dağınık, pis, düzensiz (= τὰ ροῦχα τὰ ὅποια εἶναι ἀκατάστατα, βρώμικα, ἀσυγύριστα).

«ρέτζακας, ὁ καὶ (σπάνια) ρετζάκα, ἥ (συνηθίζεται ὡς τοπωνύμιο) = γκρεμός, χαράδρα, ἀπότομο ρυάκι. Ούσ. ρέτζα (< ρίτζα < ρίζα>) + μεγεθ. κατάλ. -ακας. Ἡ τροπὴ τοῦ *i* σὲ *e* ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ παρακείμενου ὑγροῦ. Πβ. καὶ τοπωνύμιο *Rítzia* καὶ *Rítzies* στὴν Κάρπαθο. Πβ. καὶ ρ. ρετζακώ(νω) = πέφτω ἀπὸ ψηλά», καὶ «ρέτσουλο, τὸ = γκρεμός, χαράδρα, ρυάκι... Ἀπὸ τὸ ρετσούλι, ὑποκορ. τοῦ ρέτζα (< ρίτζα < ρίζα>). Τὸ *e* ἀπὸ τὸ παρακείμενο ὑγρὸ ρ» (ΛΕΕΔΓΙ 448-449).

Ἡ προέλευση τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ ρομανικά²²⁰, πρβλ. προβηγκ. *reç*, γασκ. *arrec* = Bach (= ρυάκι), *Rinnsal* (= ποταμάκι), *ruisseau*,

216. Ἐλευρίου Κ. Πλατάκη, «Δημώδη ὄνόματα ὁρυκτῶν καὶ πετρωμάτων τῆς Κρήτης», *Κρητολογία* 12-13, 1981, 145-146.

217. Ἀναστασίου Καραναστάση, *Ιστορικὸν Λεξικὸν τῶν ἐλληνικῶν ἴδιωμάτων τῆς κάτω Ιταλίας*, τ. 3, Ἀθῆναι 1988, σ. 92, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ ὑπάρχουσες ἐτυμολογικὲς προσεγγίσεις.

218. Kurt Baldinger, ὁ. π., *Fascicule 2*, Tübingen 1980, σ. 140, λῆμμα 291: *terrain argileux*.

219. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, σ. 3377.

220. W. Meyer - Lübke, *REW*, σ. 603, λῆμμα 7299. Frédéric Mistral, *Lou tresor d'ou Felibrige ou Dictionnaire provençal-français*, τ. 1-2, Aix-en-Provence 1879-1887, τ. 2, σ. 720-721.

rigole (= αύλακι), ravin (= ξεροπόταμο, φαράγγι), καὶ μὲ τὴν κατάληξη -άκας, προσδιόρισε τὸ ἀπότομο ρυάκι κλπ.

«σαλιαδόρος, ὁ = μπετούγια, μάνταλο. Ἰσως ἵταλ. *saldatore* = συγκολλητής. Συνών. μπεράτης» (*ΛΕΕΔΓΙ* 457).

Ἡ λ. δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἵταλικὸ *saldatore* = συγκολλητής, γιατὶ ὑπάρχουν προβλήματα τόσο μορφολογικὰ-φωνητικά, ὅσο καὶ σημασιολογικά· ἡ πλησιέστερη ἵταλικὴ λ. στὸ κρητικὸ σαλιαδόρος, ὁ = μπετούγια, μάνταλο, εἶναι ἡ λ. *saliscendi*²²¹ = στροφεύς, βάλανος, ἐπιβλής, κλεῖθρον, μάνδαλον· *latch*²²² (= μάνταλο, μπετούγια); going up and down, ups and downs, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς λ. *salire* + *scendere* (= ἀνεβαίνω, ἀνυψοῦμαι + κατεβαίνω), ἐνῶ ἡ βενετικὴ²²³ διάλεκτος χρησιμοποιεῖ τὴ λ. *saltarello* = saliscendo ο *saliscendi*, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταβληθοῦν στὸ σαλιαδόρος· ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἵταλικὸ²²⁴ *salitōre* = chi, che sale· ὁ ἀναβαίνων· monteur; qui monte, καὶ γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἔξελιξη πρβλ. τὰ ἀνωτέρω συνώνυμα: *salisendi*, *saltarello*, τὰ ὄποια στηρίζονται στὴ σημασία: ἀνεβαίνω.

«σεισορὰ καὶ σεισοράδα, ἡ = σουσουράδα. Α' συνθετ. σεισο- (βλ. λ.) + ὥρα (βλ. λ.)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 460).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. εἶναι σωστή, ἀλλὰ ἡ μτγν. ἐλληνικὴ²²⁵ γνωρίζει τὴ λ. «σεισοῦρα, ἡ, Caudam movens, nomen Aviculae, quae Graece ἴνγξ et κίγκλος etiam nominatur, a quibusdam Motacilla», ὅπως διασώζεται μόνο στὸ ἀκόλουθο χωρίο²²⁶: «Ἴνγξ ζῶον ἀδικώτατον(?) ἡ λεγομένη σεισοῦρα ἡ κιρναῖος, ἔστι δὲ καὶ εἰδος ὥργανον μουσικοῦ, ὃ χρῶνται αἱ φαρμακίδες εἰς φίλτρα».

221. Μ. Π. Περίδου, ὁ. π., τ. 2, σ. 1383.

222. *Dizionario delle lingue Italiana e Inglese*, Parte Prima, *Italiano - Inglese*, τ. 1-2, ἔκδ. Vladimiro Macchi, Firenze 1972, τ. 2, σ. 1136. 1136.

223. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, σ. 595.

224. Aldo Gagliardi, *Grande dizionario illustrato della lingua italiana*, τ. 1-2, Mondadori 1989, τ. 2, σ. 3190.

225. *Thesaurus Linguae Graecae*, τ. 7, σ. 136.

226. *Scholia et glossae in halieutica (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. U. C. Bussemaker, *Scholia et paraphrases in Nicandrum et Oppianum in Scholia in Theocritum*, ἔκδ. F. Dübner, Paris 1849, Hypothesis-book 1 scholion 565₂₋₄. Ὁ Ν. Π. Ἀνδριώτης, *ΕΛ*, σ. 333, παράγει τὴ λ. σουσουράδα, ἡ, ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο *σεισονράδα < *σεισοῦρα, ἡ, ἐνῶ καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς, *Ἄτακτα*, τ. 5₁, σ.

«συχριντί, ἐπίρρ. ὀλοκληρωτικὰ ἐπιχρισμένος, ὀλόσωμα πασαλειμμένος, ὀλότελα λερωμένος... Ἀπὸ τὸ ἐπίρρ. *συχρι-τὶ (< ἐπίθ. *συχριτ-ὸς < μτγν. συγ-χρίω) μὲ ἡχηροπ. τοῦ τ σὲ ντ.» (*ΛΕΕΔΓΙ* 502).

Ἡ προτεινόμενη ἐτυμολογία περιέχει θετικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστική, καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι λανθάνει ἡ τουρκοπερσικὴ²²⁷ λ. **كَبُوْخ** *ṣoh gîr, ṣûh gîr* = sordidus inquinatus, sordidus; sordido, imbrattato, sporco; sordid (= ρυπαρός).

«ταΐνι, τὸ = 1 τὸ συσίτιο. 2 ἡ κτηνοτροφή. Τουρκ. *tayin* < ἔλλην. *ταγήν*, αἵτ. τοῦ *ταγή*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 506).

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀκριβής μεταφορὰ τῶν ὅσων παραθέτει ὁ Ν. Ἀνδριώτης²²⁸, ἀλλὰ ἡ λ. ἔχει διαφορετικὴ προέλευση καὶ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ²²⁹ **تَعْيِنٌ** *ta'yin, tayin* = ὀρισμός, καθορισμός, διορισμός ὑπαλλήλου· σιτηρέσιον ἄρτου, κρέατος κτλ. διδόμενον εἰς στρατιωτικοὺς ἵδια ὑπαλλήλους· *ration*; small loaf issued to soldiers; appointing, designating; appointment, τὸ ὅποιο παράγεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ²³⁰ **تَعْيِنٌ** *ta'yin* = specification, particularization; *ration, food*, ἀπὸ τὸ ρῆμα²³¹ **عَيْنٌ** 'ân, ἀπραφ. **تَعْيِنٌ** *ta'yin*, = define, determine, specify.

«τσουράς, ὁ = κυλινδρικὸς σουγιὰς τσέπης. Ἡσως ἀπὸ τὸ *τσουρ-ῶ* [= 1 γκρεμίζομαι. 2 κυλινδρῶ κάτι... Ἀπὸ τὸ ρῆμα *τσουλῶ* (< κυλῶ < ἀρχ. κυλίω)] μὲ κατάλ. -άς. (Ἐφερε στὸ ἔνα ἄκρο του ροδέλα περιστρεφομένη γιὰ διάφορες χρήσεις)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 532).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *τσουρῶ*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ

341, σημειώνει: «Ο Βελώνιος (Observat. 1, 19, pag. 24) τὸν ἥκουσεν ὀνομαζόμενον *Σουσουράδα*. Τοῦτο ἐμφανίζει τὸ Ἑλλ. *Σεισοῦρα* ἀλλὰ τὸ *Σεισοῦρα* ἐτάχθη εἰς τὰ δισταζόμενα ἀπὸ τὸν Σνεϊδέρον ὡς ἀμάρτυρον».

227. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, σ. 2874. Francis Johnson, ὁ. π., σ. 768β.

228. N. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΑ*, σ. 356, ὁ ὅποιος παραπέμπει στὸν P. Kretschmer, *Glotta* 27, 15.

229. Ἡ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 530α. New Redhouse, σ. 1109.

230. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, σ. 663.

231. F. Steingass, ὁ. π., σ. 741β.

τουρκικὸ²³² **عستۇرالى** *ustura* = ξυράφιον· a razor, μὲ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ ἄτονου *u-*, καὶ ἀντιμετάθεση τοῦ συμφωνικοῦ συμπλέγματος *στ > τσ* γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ μεσαιωνικὸ ἐλληνικὸ²³³ ἄμουσα, ἥ = εἶδος μαχαιριοῦ, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ²³⁴ **مُسْكَو** *mûsa* = razor (= ξυράφι).

«χίτσια (ἄναρθρο) = ἀκαθαρσίες, χάλια, σκουπίδια, βρομιές. Ὄνοματοποιημένη λ. ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν παιδικὴ γλώσσα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 564).

‘Η λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ²³⁵ *hiçi* = pis (= ἀκάθαρτος, βρώμικος), *kirli* (= ρυπαρός, βρώμικος).

«χούμελη, ἥ = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο. Μσν. χονμέλη < σλαβ. *hmel*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 567).

‘Ο Ν. Ἀνδριώτης²³⁶ ἀναφέρει ἐπακριβῶς: «χούμελη ἥ, νερόμελι· μεσν. χονμέλη < σλαβ. *hmel* (G. Meyer, N. S. 2, 63)», ἀλλὰ ὅπως θὰ διαπιστωθεῖ ἀπὸ τὸ ὅσα ἀκολουθοῦν, πρόκειται γιὰ οὐσιαστικὴ παρανόηση τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, ἥ ὅποια ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Ἀντ. Ξανθινάκη, καὶ πιθανότατα ὅποιονδήποτε ἥθελε νὰ παραθέσει τὴν ἐτυμολογία τῆς λ. χούμελη, ἥ = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο. ‘Ο Du Cange²³⁷ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «χονμέλι, τὸ ἄμωμον, in Glossis JatricisMSS. ex Cod. Reg. 190. & 1843. Alibi κονμέμαι, & κονμέης scribitur. *Amotum*. Zonaras ad canon. Apost. 3. σικέρα δέ ἐστι πᾶν τὸ ἄνευ οἴνου μέθην ἐμποιοῦν, οἵα ἐστιν ἀ ἐπιτηδεύονσιν ἄνθρωποι, ὡς ἥ λεγομένη χούμελη, καὶ ὅσα ὅμοίως σκενάζονται», καὶ ὁ B. Langkavel²³⁸ ταυτίζει τὴ λ. μὲ τὸ φυτὸ Κισσός ὁ ἀμπέλειος (*Cissus vitigera*), καὶ ὅπως ἀναφέρεται²³⁹: «Φυτὰ ὅμοιάζοντα μὲ ἀμπελον, τούλαχιστον τὰ μὴ σαρκώδη, μὲ τὴν ὅποιαν ἄλλωστε καὶ συγχωνεύονται».

232. Ἡ. Χλωροῦ, ὕ. π., τ. 1, σ. 252β. J. W. Redhouse, ὕ. π., σ. 253α.

233. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ στὸ κείμενο τῶν Ἀσσιζῶν», *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 64-65, 2003, 731-732, λῆμμα 9.

234. F. Steingass, ὕ. π., σ. 1083α.

235. *Derleme Sözlüğü*, τ. 7, σ. 2383.

236. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 423.

237. Du Cange, ὕ. π., σ. 1758.

238. Bernhard Langkavel, *Botanik der spaeteren Griechen*, Berlin 1866, σ. 17.

239. Δ. Σ. Καββάδα, ὕ. π., τ. 4, σ. 1933.

‘Η λ. ἔχει ἀποθησαυρισθεῖ ἀπὸ τὸν Al. Somavera²⁴⁰: «χούμελη, ἥ. (χορτά-
ρι) Lupolo: (herba)», καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς²⁴¹ ἀναφέρει γιὰ τὸ θέμα: «φυτὸν χρή-
σιμον εἰς κατασκευὴν τοῦ ζύθου (bière). Ἀπὸ τὸν Πλίνιον (XXI, 15) ὀνομά-
ζεται, Lupus salictarius, ὅθεν τῶν Ἰταλῶν τὸ Luppolo. Ὁ παρακμ. λατινισμὸς
τὸ ἐμεταμόρφωσεν εἰς τὸ *Humulus*, ἐκ τοῦ ὄποιου ἔλαβαν οἱ Γραικοὶ. τὴν
Χούμελην, καὶ οἱ Γάλλοι τὸ *Houblon*. Ἡ λέξις εὑρίσκεται εἰς τὸν Βαλσαμῶνα,
συγγραφέα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος... Διστάζω ἀν εὐλόγως τινὲς
ἐνόμισαν, ὅτι ἡ Χούμελη εἶναι ἡ Σμίλαξ ἡ τραχεῖα τοῦ Διοσκουρίδου. - 2)
Χονμέλην (κατὰ τὴν προλεχθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ Βαλσαμῶνος) λοιπὸν
ἀνόμαζαν, καὶ αὐτὸν διὰ τῆς Χονμέλης, σκευαζόμενον ποτόν, τὸν Ζύθον
(bière)». Ὁ Ἀδ. Κοραῆς κάλυψε μὲ σχετικὴ ἐπιτυχία τὸ ἔτυμο τῆς λ. χούμελη,
ἥ = Χούμουλος ἢ Οὔμουλος ὁ λυκίσκος (*Humulus lupulus*), «γνωστὸν ὡς
ἀγριόκλημα, καὶ, κατὰ μετάφρασιν τοῦ *lupulus*, λυκίσκος, παρὰ βυζαντινοῖς
δέ, κατὰ Κοραῆν, χούμελη, οὗ πιθανῶς ὁ Λινναῖος νὰ ἐδημιούργησε τὸ ὄνο-
μα τοῦ γένους *Humulus*».

‘Ο G. Meyer²⁴² ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λ. χούμελη, ἥ = λυκίσκος, καὶ
συσχέτισε τὴ λ. ἐπιτυχῶς μὲ τὸ ἀρχ. σλαβικὸν²⁴³ χμελъ = *lupulus*, ἀλλὰ σημειώ-
νει στὸ τέλος τῆς σύντομης ἀλλὰ οὐσιαστικῆς διαπραγμάτευσής του: «das
Wort ist nicht slavisch und, wie die Lautform zu zeigen scheint, den Griechen
vielleicht nicht einmal durch die Slaven vermittelt; čuwassisch χumlâ u. a.», καὶ
ἥ σύγχρονη ἔρευνα²⁴⁴ δέχεται ὅτι: «Den Ursprung dieser Wörter sucht man im
Östen, indem man sich auf R. Kobert Histor. Stud. aus d. pharmakol. Institut.
d. Univ. Dorpat 5, 152ff. beruft, wonach die Verwendung des Hopfens zum
Biere von Ostfinnen u. tatarischen Stämmen ausgegangen sein soll hat, s. E.
Kuhn KZ. 35, 313ff., Berneker EW. 1, 411. Als östliche Quelle kommt ein
wolgabulg. *χumlay, tschuwass. χ̄omla, χ̄omla ‘Hopfen (= λυκίσκος, χουμέλη)’
in Frage, woraus magy. komló dass. entlehnt ist».

‘Η ἔτυμολογία τῆς μσνκ.-νεοελληνικῆς λ. χούμελη, χονμέλη, ἥ = λυκί-
σκος, δὲν παρουσιάζει προβλήματα ὅσον ἀφορᾶ τὴν προέλευσή της, ἀλλὰ

240. Alessio da Somavera, *Tesoro della lingua greca-volgare ed italiana*, Parigi, appresso Michele Guignard, 1709, σ. 448.

241. Ἀδ. Κοραῆ, ὁ. π., τ. 4₂, σ. σ. 689-690.

242. G. Meyer, N. S. 2, σ. 63.

243. Franz von Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien 1862-1865, σ. 1092.

244. Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 1-3, Heidelberg 1953-1958, τ. 3, σ.
251.

ἀναρωτιέται κανεὶς τί συσχετισμὸς μπορεῖ νὰ ὑφίσταται μὲ τὸ νεοελληνικὸ χούμελη, ἡ = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο, καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ἔχουμε δύο ἴδιόφθογγα (homonyms) τῆς νεοελληνικῆς· ὁ Κ. Οἰκονόμος²⁴⁵ ἀναφερόμενος στὸ θέμα ἔχει παρατηρήσει μὲ δξυδέρκεια ὅτι: «*χμέλ* καὶ *χμέλ*... ὅθεν τὸ συνήθ. *χούμελι*. [εἴδος φυτοῦ, τὸ καὶ ἀσπρόκλημα ἐν τῇ συνήθ.,... ἄλλο δὲ καὶ τὸ Σ. *χούμελι* (τὸ ἐκ *χοὴ* καὶ *μέλι*), τὸ τῶν *κηρίων* ἀπόπλυμα, τοῦ μέλιτος ἐκπιεσθέντος, τὸ καὶ *μελόνερον*, καὶ βαρβάρως *μέλ-σουνού*, ἀντὶ τοῦ τουρκ. *bal-suju*)», καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι πρόκειται γιὰ λ. Ἑλληνικῆς προέλευσης, ἡ ὅποια δὲν προέρχεται ἀπὸ τὶς λ. *χοὴ* + *μέλι*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ συμφυρμὸ τοῦ μσνκ.-νεοελλην. *χουμάς*, ὁ = «*serrum lactis*²⁴⁶, ὁρός γάλακτος», τὸ ὑγρὸ ποὺ στραγγίζει κατὰ τὴν παρασκευὴ τυριοῦ ἢ ἄλλου γαλακτοκομικοῦ προϊόντος, ὁ ὁρός, καὶ τῆς λ. *μέλι*, καὶ ἰσοδυναμεῖ ὅχι μόνο πρὸς τὴν λ. *ὑδρόμελι*, ἀλλὰ καὶ πρὸς τό: «ἀπόμελι, τὸ· (*μέλι*) νερόμελον²⁴⁷, νερὸν ἀπὸ μέλι, τὸ ὅποιον γίνεται ὅταν πλύνωσι τὰς *κηρήθρας*. Διοσκ. Ε'. 17. “Τὸ ἀπὸ μέλιτος, ἐκπλυνομένων τῶν *κηρίων* ὕδατος, ἡ ὅξει σκεναζόμενον”, εἴδος ὑδρομέλιτος κατώτερον, οὐχὶ τόσον καλόν».

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΠΟΤΟΣΟΓΛΟΥ

COSTAS CARAPOTOSOGLOU

Etymological Remarks on West Cretan Dialect

SUMMARY

The writer of the paper examines the origin of the following words: ἀβλέμμανας, ἀγγέλαμος, ἀγκάβανος, ἀγκούτσακας, ἀγκυνάρι, ἀγκυνίδα, ἀγοῖζω, (ἀ)ξιγανεύω, ἀλυσαντρίστικα, ἄμπα, ἀμπούρανος, ἀναβλαντίζω, ἀναμούρδαλος, ἀνατζουλώνω, ἀνατζουτζουλώνω, ἀπάκι, ἄρτυκας, ὄρτυκας, ἀσβάχια, ἀφορόζης, βάγκα, βερτζί, βλασερός, βουντέ(α), γουντέ(α), μουντέ(α),

245. Κ. Οἰκονόμου, *Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς σλαβονο-ρωσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Ἑλληνικήν*, τ. 1-3, Ἐν Πετρουπόλει 1828, τ. 3, σ. 238.

246. Du Cange, ὁ. π., σ. 1758.

247. Ἀνθ. Γαζῆ κἄ., ὁ. π., τ. 1, σ. 254.

γάγγλα, γεργερές, γίγλα, γιορντανές, γοῦλος, ζάκα, ζενές, ζομπονιάρης, τζομπονιάρης, ζουρειό, ζουρίδα, καβούσι, κακομάζαλος, κακομάτζαλος, καλιμεντεύομαι, καναβίτσα, καναβός, κανούπα, καράκα, κάσα, κάσος, κιλύφι, κοῦμος, κουράδι, κουρκουζάνης, κουστούκι, μαγκίρι, μαγκλάβι, μαζάνα, ματζάνα, μοιράσι, μπεσταχτάς, μπόλκα, μποτζεργάτης, μπούζ(i)ονυας, μπουμπουλές, μπουρού, μπουτσώνομαι, μπροστελίνα, ντένι, ντερεφός, παπούρας, παπουρές, πατσούρα, ρέτζακας, ρετζάκα, σαλιαδόρος, σεισορά, σεισοράδα, συχριντί, ταΐνι, τσουράς, χίτσια, χούμελη.